

Klaipėdos
universitetas

30
metų

EU CONEXUS

Klaipėdos universitetas
Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas
Pedagogikos katedra

MAGISTRANTŲ MOKSLINĖ KONFERENCIJA

**"ŠEIMA YRA NE TIK RAGINIMAS GYVENTI, BET IR
GYVENIMAS"**
(Z. Bajoriūnas)

Mokslinių straipsnių rinkinys

2021 m. sausio mėn. 15 d.

Leidinio sudarytojai:

Prof. dr. Rasa Braslauskienė

Prof. dr. Neringa Strazdienė

Konferencijos organizacinis ir mokslinis komitetas:

Pirmininkas: Prof. dr. Rasa Braslauskienė

Nariai:

Prof. dr. Neringa Strazdienė

Doc. dr. Reda Jacynė

Doc. dr. Sada Ramanauskienė

Lekt. dr. Aida Norvilienė

Socialiniai partneriai:

Klaipėdos lopšelio-darželio „Puriena“ neformalaus ugdymo mokytoja ekspertė D. Volkovaitė

Klaipėdos lopšelio-darželio "Žuvėdra" direktoriaus pavaduotoja ugdymui V. Razmienė

Autorių kalba netaisyta.

[Patraukite skaitytojo dėmesį puikia citata iš dokumento arba šią vietą panaudokite pagrindinei minčiai pabrėžti. Norėdami šį teksto lauką padėti kurioje nors dokumento vietoje, tiesiog jį nuvilkite.]

ISBN 978-609-481-097-8

TURINYS

Pratarmė.....	4
<i>Augustinienė Asta</i>	
Šeimos ir pedagogų bendradarbiavimas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinę kompetenciją.....	5
<i>Jakovenko Renata</i>	
Šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymas: teorinės išvalgos.....	15
<i>Kontautaitė Monika</i>	
Šeimos ir bendrojo ugdymo įstaigos specialistų bendradarbiavimas ugdant specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčius mokinius: X vaiko atvejis.....	24
<i>Lidžiūtė Skirmantė</i>	
Šeimos įtaka ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai.....	32
<i>Paulauskienė Modesta</i>	
Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų sakinę ir rašytinę kalbą.....	41
<i>Petroškienė Dainora</i>	
Pedagogų pagalba elgesio ir (ar) emocijų sunkumų arba sutrikimų turinčiam vaikui ir jo šeimai: X mokyklos-darželio atvejis.....	47
<i>Porucienė Vaiva</i>	
Šeimų, patiriančių laikiną emigraciją, įsitraukimas į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą.....	54
<i>Ramanauskienė Kristina</i>	
Socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybės teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimų turintiems vaikams.....	61
<i>Satkauskienė Vilma</i>	
Ankstyvojo amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymosi teorinės išvalgos.....	69
<i>Sendrius Gintaras</i>	
Vaikų socialinės kompetencijos ugdymas skirtingo socialinio-ekonominio statuso šeimose: teorinis aspektas.....	77
<i>Šernė Roberta</i>	
Sutuoktinio netekties išgyvenimo etapai senyvame amžiuje ir sąsajos su emocine sveikata.....	83
<i>Vaičiukauskienė Normantė</i>	
Šeimoje kylančių konfliktų sprendimas mediacijos proceso metu.....	89
<i>Vielavičienė Raimonda</i>	
Pagrindinės šiuolaikinės jaunos šeimos vertybės Lietuvoje.....	98
<i>Viskontaitė Toma</i>	
Informacinių technologijų naudojimo ikimokykliniame amžiuje problemos ir jų sprendimo galimybės šeimoje.....	105

PRATARMĖ

Šis leidinys – pirmoji magistrantų mokslinių straipsnių rinktinė, sudaryta pranešimų, pristatytų 5-ojoje magistrantų mokslinėje konferencijoje „Šeima yra ne tik raginimas gyventi, bet ir gyvenimas“ (Z. Bajoriūnas) pagrindu. Klaipėdos universitete tradiciškai, kiekvienais metais, organizuojama magistrantų konferencija, skirta atminti šeimos edukologą, familistikos žinovą, mokslininką prof. habil. dr. Z. Bajoriūną.

5-ojoje magistrantų mokslinėje konferencijoje mokslinius pranešimus pristatė Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Pedagogikos katedros I kurso Edukologijos, Socialinės pedagogikos (specializacija - Šeimos ir vaiko teisių apsauga) studijų programų magistrantai. Moksliniuose straipsniuose analizuojamos įvairiapusės ir daugiaaspektės problemos: socialinio ugdymo (tėvų ir pedagogų bei kitų specialistų bendradarbiavimo, šeimoje kylančių problemų sprendimo, vaikų patyčių elgsenos prevencijos, šeimų, patiriančių laikiną emigraciją įsitraukimo į ugdymo procesą), sveikatos stiprinimo ir ugdymo (šeimos sveikatai skiriamą laiko valdymo, senyvo amžiaus žmonių emocinės sveikatos ugdymo), vaikų etninės kultūros ugdymo, informacinių technologijų naudojimo ugdyme ir kitos problemos.

Leidinio sudarytojai

Asta Augustinienė

ŠEIMOS IR PEDAGOGŲ BENDRADARBIAVIMAS UGDANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALINĘ KOMPETENCIJĄ

Anotacija

Straipsnyje teoriškai pagrindžiamas šeimos ir pedagogų bendradarbiavimas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinę kompetenciją. Pateikiama socialinės kompetencijos samprata, jos ugdymo (si) metodai bei tėvų ir ikimokyklinio ugdymo pedagogų bendradarbiavimo svarba. Pedagogų ir šeimos bendradarbiavimo pagrindas – kartu derinti pastangas ir elgesį, siekiant sukurti vaikams pozityvią ugdymo(si) terpę, jog užaugęs jis taptų pilnaverte asmenybe dalyvaujančia visuomenės gyvenime. Tėvams dalyvaujant vaiko ugdymo procese, susidaro sąlygos kryptingo vaiko gyvenimo susikūrimui ir didesnei emocinei harmonijai. Tai aktualu daryti jau nuo ikimokyklinio amžiaus, nes, nors šiame amžiuje dar ir nėra vykdoma tikslinė profesinė orientacija, jis yra labai imlus įvairioms patirtims. Socializacijos procesas yra kintantis vyksmas, besitęsiantis visą gyvenimą. Jo pagrindas – ankstyvosios vaikystės patirtis, įgyjama bendraujant bendraamžių kolektyve. Socialiniai įgūdžiai leidžia vaikui užmegzti socialinius ryšius, ugdomi vaiko gebėjimai suvokti save, savo jausmus ir emocijas, suprasti kitų žmonių savijautą, mokėjimas bendrauti todėl juos būtina ugdyti.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, pedagogai, bendradarbiavimas, ikimokyklinio amžiaus vaikai, socialinė kompetencija.

Įvadas

Temos aktualumas. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2012), valstybinėje 2013-2022 m. švietimo strategijoje (2014), LR švietimo įstatyme (2011) pabrėžiamas įvairių institucijų bendradarbiavimas, siekiant užtikrinti švietimo ir mokymo kokybės gerinimą, plėtoti socialinę sanglaudą. Svarbus vaidmuo šiame procese tenka ikimokyklinio ugdymo įstaigoms, kuriose bendradarbiavimas vyksta tarp ugdytinių, pedagogų, šeimos, specialistų ir pan.

Pasak R. Bernotienės, L. Jankauskienės, V. Jonynienės, I. Juraitienės ir A. Rudienės (2015), kryptingas ir tikslingas ugdymas pirmaisiais vaiko gyvenimo metais turi didžiulės įtakos sėkmingai jo intelekto ir kalbos raidai, norui ar nenorui mokytis, santykiams su žmonėmis – suaugusiaisiais ir bendraamžiais, jo savivertei, savijautai, elgesiui ir net tolesnio jo gyvenimo sėkmei, be to teikiamas kokybiškas ikimokyklinis ugdymas padeda vėliau spręsti daugelį socialinių problemų – skurdą, nedarbą, mažina priklausomybes, gerina akademinis pasiekimus, daro teigiamą įtaką gyvenimo gerovei. Kūrybingai ir atsakingai asmenybei formotis ypatingą reikšmę turi šeima (Lietuvos

pažangos strategija, 2012). Šeima – pagrindinis socializacijos veiksnys, kurios dėka vaikas įgyja esminių socialinių žinių, susiformuoja įgūdžius bei gebėjimus, perima vertybes ir idealus, taisykles ir normas, būtinas gyvenant jį supančioje visuomenėje (Leliūgienė, 2002). Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas užtikrina kokybišką vaikų ugdymosi aplinkos sukūrimą. Vaikas sėkmingai ugdomi, kai tiek namuose, tiek darželyje nuosekliai vadovaujamosi tais pačiais principais: vienodai suprantamas netinkamas elgesys, vienodai į jį reaguojama, sprendžiamos konfliktinės situacijos ir kt.. Tėvams ir pedagogams būtina bendradarbiauti, nuolat keistis informacija apie vaiką, siekiant užtikrinti harmoningas ir nuoseklias jo raidos sąlygas (Burvytė, 2014). A. Dotterer, E. Wehrspann (2016) akcentuoja, kad tėvų ir mokinių tarpusavio komunikacija turi reikšmingos įtakos mokinių mokymosi pasiekimams, vaikų mokymosi motyvacijai. Matydami tėvų ir pedagogų bendradarbiavimą, vaikai taip pat susiformuoja teigiamą požiūrį į instituciją. Tai reikšminga jų geresniems mokymosi rezultatams, drausmei, atsakomybės suvokimui ir prisirišimui. Tokiu būdu, kuriamas emocinis mokyklos mikroklimatas, vaikai mato atvirą ugdymo įstaigą, kuri linkusi bendradarbiauti (Hornby, Lafaele, 2011). M. Bednarska (2014) pažymi, kad vaikui augant ir bręstant, tėvų ir ugdymo įstaigos bendradarbiavimo poreikis ne mažėja, tiesiog kinta jo turinys ir formos, todėl norint, kad tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas veiktų, jis turi prasidėti jau pačioje sąveikos pradžioje. Ankstyvąją socialinę patirtį nulemia artima (šeimos) ir ugdymo įstaigų aplinka bei suaugusiųjų požiūris į vaikus kaip socialinius individus ir grupės narius. Siekiant ugdyti „socialiai visavertę vaikų kartą“, ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogai ir šeima kviečiami nuolat sąveikauti ir vienas kitą papildyti. Šeimai suteikiama galimybė dalyvauti ugdymo procese ir dalintis atsakomybe už vaiko ugdymo kokybę, taip pereinant prie šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo. Vaiko ugdymo kokybę ikimokykliniame ugdyme gali užtikrinti tik nuolatinė šeimos ir mokyklos sąveika, nes tuomet geriausiai lavėja socialiniai ir pažintiniai vaiko gebėjimai. Tėvai ir kiti šeimos nariai, dalyvaudami vaiko ugdyme, sudaro palankias sąlygas vaikui „savarankiškai ir aktyviai pažinti pasaulį“ (Juodaitytė, 2003).

Tyrimo problema. Socialinę kompetenciją (kaip ir visas kitas) ugdo ne tik ikimokyklinio ugdymo įstaiga, bet ir šeima. Taigi, ugdant socialinę kompetenciją ikimokykliniame amžiuje, būtinas glaudus pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas (Tijūnėlienė, Jonutytė, 2009). Atsižvelgiant į šeimos bei pedagogų bendradarbiavimo svarbą, keliamas mokslinis probleminis klausimas: ar šeimos bei pedagogų bendradarbiavimas užtikrina ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos įgijimo galimybes?

Temos iširtumas. Šeimos ir pedagogų bendradarbiavimą ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinę kompetenciją analizavo: P. Couhglin (1997), A. Juodaitytė (2002, 2003), D. Goleman (2003), O. Monkevičienė (2004), A. Ruzgienė, S. Petružienė (2005), G. Driessen, F. Smit, P. Smeegers (2005), F. Smit, G. Driessen, R. Sluiter, P. Smeegers (2007), E. M. Pomerantz, E. M.

Moorman E. (2007), O. Tijūnėlienė, I. Jonutytė, (2009), L. Leliūgienė, G. Simanavičiūtė (2010), K. Trakšėlys (2010), R. A. Faber (2011), G. Hornby, R. Lafaele (2011), R. Auškelis (2012), S. Burvytė (2014), M. Bednarska (2014), A. Juodaitytė, D. Malinauskienė, R. Šiaučiulienė (2015), E. Bardauskaitė, A. Jakimavičienė, R. Sadauskienė (2016), A. Dotterer, E. Wehrspann (2016), V. Valaitienė, J. Kolojanskienė, J. Dubrindienė (2016), S. Kovienė (2017), A. Bicaĵ, A. Bytyqi, T. Azizi, A. Xhemajli (2018), A. Višnjić Jevtić (2018).

Darbo objektas: šeimos ir pedagogų bendradarbiavimas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinę kompetenciją.

Darbo tikslas: atskleisti šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo ypatumus ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų socialinę kompetenciją.

Darbo uždaviniai:

- Atskleisti socialinės kompetencijos sampratą.
- Išanalizuoti socialinės kompetencijos ugdymo (si) metodus.
- Atskleisti tėvų ir ikimokyklinio ugdymo pedagogų bendradarbiavimo svarbą.

Darbo metodas: mokslinės literatūros bei dokumentų analizė.

1. Socialinės kompetencijos samprata

A. Juodaitytė (2002) *socialinės kompetencijos ugdymą* apibrėžia kaip visuomenei priimtino elgesio, tam tikro bendravimo su aplinkiniais žmonėmis lavinimas, ruošimas, gebėjimų, vertybinių nuostatų formavimas.

Vaiko socializacija – ilgas ir sudėtingas procesas. Kiekviena visuomenė kiekviename vystymosi etape sukurianti tam tikrą socialinių bei dorovinių vertybių sistemą, elgesio taisykles, idealus, pirmiausia suinteresuota tuo, kad vaikas suvoktų tai ir, pavertęs savastimi, galėtų tapti pilnateisiu tos visuomenės nariu (Leliūgienė, 2002). Individualūs vaiko bei vaikų grupės pasiekimai socializacijoje apibūdinami terminu socialinė kompetencija, kuri apima ne tik vaiko socialinius mokėjimus ir įgūdžius, būtinus bendraujant su žmonėmis, bet ir atspindint tikrovės pažinimo procesus, kai vaikas laisvai ir iniciatyviai sąveikauja su daiktais ar su žmonėmis. Labai daug vaikų pradėdami lankyti mokyklą nebūna pasiekę tam amžiaus tarpsniui būdingos socialinės brandos. Todėl ikimokyklinės įstaigos pedagogams priskirta didelė atsakomybė ugdant vaikų socialinę brandą. Kon (1998) teigė, kad perėjimas iš namų aplinkos į ugdymo įstaigą vaikams yra itin reikšmingas, nes pratinasi prie mokymosi ir praktiško gyvenimo visuomenėje, atsiskirti nuo gyvenimo namuose. Kad visa tai įgyvendinti, būtina sudaryti tam tikrą socialinę aplinką, kurioje formuotųsi ir galėtų vykti bendravimas su kitais žmonėmis (Juodaitytė, 2002, p. 210-213). D. Goleman (2003) teigia, kad vaikai bendraudami su pačiais artimiausiais žmonėmis mokosi suvokti savo ir kitų jausmus, mato jų išraiškas ir geba jas susieti tarpusavyje. Yra pažymima, kad emocinis stabilumas yra tolimesnio

sėkmingo ir pilnaverčio gyvenimo pamatas. Žinoma, šiame procese įtakos turi ir prigimtinių vaiko savybės ir temperamentas, tačiau tinkama sąveika su suaugusiais yra labai svarbi. Ankstyvas ir ikimokyklinis amžius yra labai reikšmingas, kadangi vaikai socialinių ir emocinių įgūdžių įgyja iš sąveikos su bendraamžiais (Faber, 2011). Ikimokyklinis ugdymas siekia išlavinti šias kompetencijas: socialines kompetencijas, sveikatos saugojimo kompetencijas, komunikavimo kompetencijas, pažinimo kompetenciją, meninę kompetenciją. Socialines kompetencijas galima apibūdinti kaip gebėjimą būti kartu su savimi ir kitais žmonėmis, tyrinėti socialinius reiškinius ir tikrovę, kurti socialinį savo identitetą. Socialines kompetencijas dar galima nusakyti kaip gebėjimą perimti elgesio socialinėje aplinkoje taisykles, gerbi moralines socialinės aplinkos normas ir vertybės (Leliūgienė, 2002). Pasak A. Ruzgienės, S. Petružienės (2005), vaiko asmenybės savybių formavimąsi skatina ne pati aplinka, o sąveika su ja, vaiko iniciatyva pažinti ją, todėl ugdymo procese, svarbu atskleisti ryšius, kurie sąlygoja vaiko sąveiką su aplinka, nustatyti vaiko būsenų ir jo ryšio su aplinka funkcionavimo veiksnius

Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014) teigiama, kad tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas – viena pagrindinių sąlygų, nulemiančių vaikų ugdymo sėkmę. Būtina vadovautis principu, kad viskas, kas daroma, daroma vaikų labui. Tėvai ir vaikai yra nedalomas vienetas, o ugdymas darželyje yra neatsiejamas nuo ugdymo namuose. Namai ir ugdymo įstaiga yra du svarbiausi mažų vaikų pasauliai, kurie kasdien turi sietis.

2. Socialinės kompetencijos ugdymo (si) metodai

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) teigiama, kad ugdymo turinį sudaro tai, ko mokoma ir mokomasi, kaip mokoma ir mokomasi, kaip vertinama mokinių pažanga ir pasiekimai, kokios mokymo ir mokymosi priemonės naudojamos. Pedagogai kurdami ugdymo programas turi kelti esminius klausimus: ko siekiama? Kodėl siekiama? Kaip siekiama? Kiek pasiekama? Taip pat ugdymo procese taikyti ugdymo/-si metodus, kurie būtų patrauklūs vaikui, stiprintų jo mokymosi motyvaciją, skatintų smalsumą, plėstų mąstymo, kūrybiškumo gebėjimus, ugdytų charakterį bei atitiktų vaiko raidos ypatumus (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2014). Mokslinėje literatūroje bei dokumentuose akcentuojami skirtingi, į vaiką orientuoti socialinės kompetencijos metodai. Esminiai dabarties tendencijas atitinkantys metodai – tai vaiko ugdymas/-is per žaidimus bei ugdymas/-is per patirtį – tyrimus, eksperimentus, atradimus.

Ugdymas/-is per patirtį – tai aktyvi vaikų veikla, kuri labai svarbi pažinimo kompetencijos plėtotei. Kadangi kompetencijos, kurias siekiama išugdyti ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, glaudžiai tarpusavyje susijusios, galima daryti prielaidą, kad tyrinėjimai, eksperimentai ir atradimai padeda ugdyti ir socialinę kompetenciją. Anot P. Caughlin (1997), vaikai geriausiai vystosi tada, kai patys renkasi patirties kaupimo būdą. Patikimiausios žinios kaip tik ir yra tos, kurias vaikas iš aplinkos

gauna pats, nes jos ateina tiesiogiai, yra patikrintos. Tyrinėjimų, eksperimentų ir bandymų metodas ilgainiui turėtų būti dar dažnesnis, nes, didėjant pasaulio įvairovei, jį pažinti bus įmanoma tik remiantis tiesioginiu patyrimu – tiriant, bandant ir eksperimentuojant. Kai vaikas tyrinėja, eksperimentuoja ir atranda, jis kaupia patirtį, diskutuoja, pratinasi sutelkti dėmesį, kritiškai mąstyti ir samprotuoti. Tyrinėdamas aplinką, bendraudamas su kitais, vaikas randa ryšius, suvokia daiktų paskirtį, reikšmę, pradeda atitinkamai pritaikyti juos savo veikloje, aplinkoje (Bardauskaitė, Jakimavičienė, Sadauskienė, 2016).

Žaidimas yra vaiko kūrybinės raiškos erdvė, kurioje jis reiškiasi kaip socialinis individas. Žaidime atsiskleidžia šiuolaikinis vaiko identitetas, kuris yra daugybinis, o ne vienmatis ir yra orientuotas ne į praeitį, o į dabartį bei ateitį. Vaiko socialinis identitetas konstruojamas suteikiant vaikui dalyvio vaidmenį, atsakomybę už veiklą, pasirinkimą, patirties sklaidą, pasiekimus (Juodaitytė, Malinauskienė, Šiaučiulienė, 2015). Socialinės kompetencijos raidai naudingi kūrybiniai žaidimai. Siužetiniuose - vaidmeniniuose žaidimuose beveik visada dalyvauja keli vaikai, kas reiškia, kad žaidimo daromas poveikis itin svarbus vaiko socialinei raidai (Caughlin, 1997). Interpretuodami įvairias situacijas, susijusias su žmonių bendravimu, žaidime vaikai mokosi spręsti problemas, gebėjimą tartis, derėtis, išklaudyti, argumentuoti, pritarti draugo nuomonei, nuotaikas reikšti ir sieti su atitinkamomis veido išraiškomis. Kuo įvairesnėse situacijose vaikas skatinamas atspėti kito ketinimus, įvardyti savo ketinimus ir siūlyti įvairius elgesio būdus tuo sukaupiama turtingesnė socialinė patirtis (Monkevičienė, 2004). Žaidime vaikai gali sėkmingiau panaudoti naujas žinias pagal savo galimybes jiems priimtinu būdu. Tai mažina įtampą ir susirūpinimą, kuris gali turėti įtakos mokymosi procesui tiek dabartyje, tiek ir ateityje (Juodaitytė ir kt., 2015).

Pasak A. Juodaitytės (2002) - socialinės aplinkos sukūrimas yra labai svarbus žingsnis, norint sėkmingai ugdyti socialinę vaikų kompetenciją. Socialinės kompetencijos raidai įtakos turi ir grupės aplinka. Dabarties grupė turėtų būti panaši į vaikams skirtą aktyvios veiklos studiją, tyrimų, problemų sprendimo ieškojimų ir atradimų erdvę, orientuotą į vaiką, pritaikytą vaikams (Landsbergienė, Jankauskienė, 2003). Leisdami laiką tokioje aplinkoje vaikai turės daugiau paskatų tirti, daryti eksperimentus ir atrasti. Tik turėdamas galimybę rinktis ir sulaukdamas suaugusiųjų palaikymo vaikas ims pasitikėti savimi, savo jėgomis, suaugusiais žmonėmis ir plėtos socialinę kompetenciją (Bardauskaitė ir kt., 2016).

3. Tėvų ir ikimokyklinio ugdymo pedagogų bendradarbiavimo svarba

Vaikui pradėjus lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą, jo ugdymo procese tampa reikšmingos, nuolatos sąveikaujančios ir viena kitą įvairiapusiškai papildančios dvi institucijos – šeima ir ikimokyklinio ugdymo įstaiga. Glaudus ryšys tarp tėvų, kaip švietimo paslaugų vartotojų, ir ikimokyklinės ugdymo institucijos, kaip švietimo paslaugų teikėjos, yra labai svarbus vaikų

visuminiam ugdymui (Kovienė, 2017). I. Leliūgienė, G. Simanavičiūtė (2010), išskiria pedagoginio tėvų švietimo sąvoką, kurio tikslas yra sėkminga vaiko socializacija, pasiekiami gerinant tėvų švietimo kokybę bei partnerystę su jais. Ugdymo kokybė pasiekama nuolat puoselėjant tėvų pedagoginės kultūros lygį (padedant įgyti reikalingų kompetencijų), kintant tėvų požiūriui, teikiant jiems žinių, konsultacijų, įtraukiant juos į konstruktyvią veiklą. Pasak G. Driessen, F. Smit, P. Smeegers (2005) tėvų įtraukimas ir išitraukimas teigiamai veikia ne tik ugdymosi pasiekimus, bet vaikų ateities perspektyvą, psichinę sveikatą bei socialinius santykius su aplinkiniais. Šis poveikis yra ilgalaikis. Tėvai išitraukdami į vaiko ugdymosi procesą, daugiau sužino apie tai, ko jų vaikai mokosi ir kaip mokosi, ką jie geba ir ko negeba. Tai padeda tikslingai formuoti reikiamus vaikų įgūdžius. Netgi tais atvejais, kai tėvams trūksta specialiųjų pedagoginių žinių, teikiama vaikams pagalba sudaro sąlygas veiksmingiau ugdytis iš savo įgyjamo patyrimo (Pomerantz, Moorman, 2007).

K. Trakšėlys (2010) pabrėžia, kad svarbiausias prioritetas ugdymo procese atitenka šeimai kaip svarbiausiam socialiniam institutui, kur asmuo patiria pirmąją ir svarbiausią socializaciją. Kitose visuomenės struktūrose socializacija vyksta kiek vėliau. Šeima laikoma ne pagalbiniu institutu, siekiančiu sukurti ir išlaikyti egzistuojančias valstybėje struktūras ir santykius, o pagrindine sąlyga realizuojant žmogaus galimybes. Tai institucija, turinti unikalias galimybes, didelę įtaką socialiniam asmenybės formavimuisi ir raidai. Visiems vaikams reikia jais besirūpinančių ir aktyviai jų ugdymu besidominančių tėvų. Problema yra ta, kad ne visi tėvai domisi, ką sužino, patiria ir ką veikia jų vaikai kiekvieną dieną. Galima teigti, kad pedagogų bendradarbiavimas su tėvais padeda kurti abipusį supratimą ir vadovavimą vaiko ugdymui, sudaro galimybes tolygesniam vaiko vystymuisi. Visi vaikai yra skirtingi, kiekvienas iš jų yra unikali asmenybė, išsiskirianti savo psichika, gabumais, temperamentu, charakterio bruožais, sveikata. Tad bendra vaikų ir tėvų veikla padeda pedagogui įveikti kliūtis ir atskleisti vaiko gabumus. Tai yra viena iš priežasčių, dėl ko būtina tėvus įtraukti į ugdymo(si) procesą, informuoti apie ikimokyklinės ugdymo įstaigos darbą, programą, metodus. Tėvai šiame procese turi būti ne svečiai, o aktyvūs dalyviai (Valaitienė, Kolojanskienė, Dubrindienė, 2016, psl. 27). Bendradarbiavimas pagerina vaiko savijautą ugdymosi institucijoje ir stiprina jo motyvaciją ten būti bei augti mokantis, pedagogai geriau pažįsta vaiko šeimos kontekstą, geriau supranta mokinio reikmes bei lanksčiau jas vertina tuo tarpu tėvai susipažįsta su vaiko pasiekimais, elgesiu ugdymo institucijoje ir vykdydami pedagogų rekomendacijas gali padėti savo vaikui tobulėti (Auškelis, 2012). Tėvai turi įtakos vaikų ugdymo sėkmei, todėl pedagogai turėtų tėvus skatinti bendradarbiauti, įsitraukti į vaikų ugdymo procesą. Bendradarbiaudami su tėvais pedagogai sėkmingai vykdo savo švietimo misiją. Bendradarbiavimas su tėvais lyginamas su ikimokyklinio ugdymo programos svarba ir pedagogų profesiniu tobulėjimu (Bicaj, Bytyqi, Azizi, Xhemajli, 2018). Tėvų dalyvavimas vaiko ugdymosi procese formuoja teigiamą ugdymosi įvaizdį ir ugdymosi motyvaciją. Tai skatina vaiko vertybių ir siekių tolesniame gyvenime formavimąsi, bendrąjį vaiko

gerovės augimą. Tėvų dalyvavimas skatina vaiko pažinimo ir mokymosi pasiekimų vystymąsi (Smit, Driessen, Sluiter, Sleegers, 2007). Šeima ir ugdytojai – tai bendra komanda, kuri bendradarbiaudama gali pasiekti visų socialinės kompetencijos keliamų ugdymo tikslų bei uždavinių. Kiekviena šeima – unikalus mechanizmas, kuriame daugiau ar mažiau, geriau ar blogiau ugdomi vaikai. Būtent nuo šeimos priklauso, kaip vyksta fizinis, emocinis ir socialinis žmogaus vystymasis visą gyvenimą.

Išvados

1. Socialinė kompetencija yra itin svarbi ir reikšminga žmogui, siekiančiam gyventi pilnavertį gyvenimą. Ji apima ir gebėjimą bendrauti, ir gebėjimą spręsti įvairius konfliktus, ieškoti sprendimų iš susidariusių situacijų, efektyviai ir kūrybiškai veikti. Socialinės kompetencijos pradžia – vaikystė. Socialinė kompetencija – elgesys ir jo formos, kurias vaikas turi būti įvaldęs, kad galėtų dalyvauti socialiniame gyvenime, prisitaikyti prie skirtingų socialinių kontekstų, reikalavimų (mokykla, šeima, visuomenė), efektyviai ir konstruktyviai spręsti konfliktus. Socialiniai įgūdžiai leidžia vaikui užmegzti socialinius ryšius, ugdomi vaiko gebėjimai suvokti save, savo jausmus ir emocijas, suprasti kitų žmonių savijautą, mokėjimas bendrauti, jaustis ne tik šeimos, bet ir atitinkamos tautinės ar kultūrinės bendrijos nariu todėl juos būtina ugdyti.

2. Dabarties ugdymas yra visiškai neįsivaizduojamas be eksperimentų, tyrinėjimų ir atradimų. Šie būdai padeda ugdyti (is) ikimokyklinio amžiaus vaikui svarbias kompetencijas, tarp jų ir socialinę kompetenciją. Eksperimentai, tyrinėjimai ir atradimai leidžia vaikams pažinti pasaulį tokį, koks jis yra, suteikia galimybių suvokti ne tik save, savo vietą šeimoje ir visuomenėje, bet ir daro teigiamą poveikį santykių su bendraamžiais ir suaugusiais žmonėmis plėtotei. Žaisdami bendrauja su kitais vaikais, jie ugdomi socialinius įgūdžius. Jie sužino taisykles, ir išmoksta jas kurti, išmoksta dalintis ir bendrauti. ikimokyklinio amžiaus vaikų reikšmingiausias socialinių įgūdžių ugdymas šeimoje ir ugdymo įstaigoje vyksta per žaidybinės veiklos organizavimą. Tyrinėdamas aplinką, bendraudamas su žmonėmis, vaikas pamažu pradeda suvokti jų tarpusavio ryšius, suvokia daiktų paskirtį bei kūrybiškai juos įvaldo ir taiko veikloje. Todėl yra būtina sudaryti tam tikrą socialinę aplinką, kurioje galėtų vykti vaikui svarbūs kontaktai su žmonėmis, bei formuotųsi tikrovės pažinimo būdai. Socialinės kompetencijos ugdymas vaikystėje vyksta intensyviausiai – tai yra sensitivityvusis raidos periodas, kuomet vaikas iš aplinkos ima viską, ką tik ji sugeba jam suteikti. Čia svarbų vaidmenį vaidina ikimokyklinis ugdymas, kuris garantuoja tinkamą ugdymo turinį bei priemones ir laiduoja sėkmingą socializaciją.

3. Bendradarbiavimo su ugdytinių tėvais siekimas turėtų būti vienas iš pagrindinių ikimokyklinio ugdymo pedagogo veiklos tikslų, nes bendradarbiavimas - tai veikla, kartu siekiant bendro tikslo, siekis darniai veikti su kitais, gebėjimas vystyti asmenines savybes. Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas turi įtakos geresnei vaiko savijautai ugdymo įstaigoje, būti ten bei augti mokantis,

pedagogai geriau pažįsta vaiko šeimos kontekstą, geriau supranta mokinio reikmes bei lanksčiau jas vertina tuo tarpu tėvai susipažįsta su vaiko pasiekimais elgesiu ugdymo institucijoje ir vykdydami pedagogų rekomendacijas gali padėti savo vaikui tobulėti. Tokiu būdu vaikas ugdomas nuolat, nepertraukiamai.

Literatūra

- Auškelis R. (2012). Problemų sprendimas stiprinant mokyklos ir šeimos partnerystę. Vilnius. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: <https://www.sac.smm.lt/bmt/wp-content/uploads/2010/02/R.Auskelis-Seimos-ir-mokyklos-partneryste.pdf>
- Burvytė S. (2014). Apie kokybišką pedagogo sąveiką su vaiko tėvais. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: http://www.ugdykim.lt/Apie_kokybiska_pedagogo_saveika_su_vaiko_tevais/
- Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa (2014). Švietimo aprūpinimo centras. [Žiūrėta 2020-10-20]. Prieiga internetu: [https://www.smm.lt/uploads/documents/Prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20bendroji%20programa\(3\).pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/Prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20bendroji%20programa(3).pdf)
- Bednarska M.(2014). School-house relationships on different stages of children and teenagers (youth) development. *Pedagogika*, t. 114 (2), p. 106-115. [Žiūrėta 2020-11-22]. Prieiga internetu: <https://pdfs.semanticscholar.org/908d/d6427db28eef6b6dd6007ab45f789fb3b253.pdf>
- Bernotienė R., Jankauskienė L., Jonynienė V., Juraitienė I., Rudienė A. (2015). Jūsų vaikas ikimokyklinukas. Vilnius. Švietimo aprūpinimo centras.
- Bardauskaitė E., Jakimavičienė A., Sadauskienė R. (2016). Priešmokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos ugdymas/- is per patirtį. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose Nr.12, p. 165-176, ISSN 1822-1068. [Žiūrėta 2020-10-20]. Prieiga internetu: <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/124/130>
- Bicaj A., Bytyqi A., Azizi T., Xhemajli A. (2018). Cooperation of preschool institutions with parents toward early childhood education. *THESIS - volume 7, number 2, autumn*. ISSN: 1848-4298. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/3_Arberore_BICAJ.pdf
- Couhglin, P. (1997) Į vaiką orientuotų grupių kūrimas. Vilnius
- Driessen G., Smit F., Smeegers P. (2005). Parental involvement and educational achievement. *British educational research journal*. 31 (4): 509-532.
- Dotterer A., Wehrspann E. (2016). Parent involvement and academic outcomes among urban adolescents: Examining the role of school engagement. *Educational Psychology*, 36(4), 812-830.

- Faber R. A. (2011). Children's behaviors and interactions with peers. Handbook of peer interactions, relationships and groups. [Žiūrėta 2020-11-25]. Prieiga internetu: http://books.google.lt/books?id=PdJAWztnJAIC&pg=PA510&lpg=PA510&dq=effective+peer+interactions&source=bl&ots=07NVQGnBJO&sig=qHeMRM4Tiu_f6Y_P4PIC4kuTZg&hl=lt&sa=X&ei=3pWxUZSFCsL7Abk5YCIBw&ved=0CGwQ6AEwBzgU#v=onepage&q=effective%20peer%20interactions&f=true
- Goleman D. (2003). Emocinis intelektas EQ. Vilnius: Presvika
- Hornby G., Lafaele R. (2011). Barriers to parental involvement in education: An explanatory model. Educational review, 63(1), 37-52.
- Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas (2014). Švietimo aprūpinimo centras. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/ikimok_pasiekimu_aprasas.pdf
- Juodaitytė A. (2002). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius.
- Juodaitytė A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Juodaitytė A., Malinauskienė D., Šiaučiulienė R. (2015). Žaidimas kaip vaiko kūrybos ir gyvenimo filosofija. Pedagogika, 118 (2), p. 159–173. ISSN 1392-0340. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: <http://www.pedagogika.leu.lt/index.php/Pedagogika/article/download/201/190>
- Kovienė S., 2017. Tėvų švietimas ikimokyklinėse įstaigose: lūkesčiai ir realybė. ISSN 2029-6894. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: <http://journals.ku.lt/index.php/andragogy/article/view/1723>
- Leliūgienė I. (2002). Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija.
- Leliūgienė I., Simanavičiūtė G. (2010). Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida. Socialinis darbas. Nr. 9. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: https://www.mruni.eu/upload/iblock/825/13_leviugiene_simanaviciute.pdf
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281 Vilnius. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. PATVIRTINTA Lietuvos Respublikos seimo 2012 m. gegužės 15 d. Nr. XI-2015 Vilnius. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
- Monkevičienė O. (2004). Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. [Žiūrėta 2020-10-20]. Prieiga internetu: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Trys%20vienne.pdf>

- 2014-2020 metų nacionalinės pažangos programa (2012). PATVIRTINTA Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482 Vilnius. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga per internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028>
- Pomerantz E. M., Moorman E. M. (2007). The how, whom, and why of parents's involvement in children's academic lives: more is not always better. *Review of Educational Research*. 77 (3): 373-410.
- Ruzgienė A., Petružienė S. (2005). Vaikas ir aplinka. Klaipėda.
- Smit F., Driessen G., Sluiter R., Slegers P., 2007. Types of parents and school strategies aimed at the creation of effective partnerships. *International Journal about Parents in Education*, 1(0), ISSN: 1973 – 3518, 45–52. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: <http://www.ernape.net/ejournal/index.php/IJPE/article/viewFile/23/13>
- Tijūnėlienė O., Jonutytė I. (2009). Skirtingo išsilavinimo tėvų nuostatos į vaikų socialinės kompetencijos ugdymą(si) priešmokykliniame amžiuje. *Socialinis ugdymas*. Nr. 9 (20). [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: https://vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/109847/1/ISSN2351-6011_2009_V_19.PG_70-83.pdf
- Trakšėlyš K. (2010). Tėvų įtraukimas į aplinkos pedagogizavimą taikant andragogines sistemas. Mykolo Romerio universitetas. ISSN 2029–2236. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: https://www.mruni.eu/upload/iblock/791/4_Traskelys.pdf
- Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija (2014). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Valstybine-svietimo-strategija-2013-2020_svietstrat.pdf
- Valaitienė V., Kolojanskienė, J., Dubrindienė, J. (2016). Kuriame ateities mokyklą kartu. Kaunas. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: <https://www.kpkc.lt/images/Dokumentai/Biblioteka/KPKC%20leidinys%202016.pdf>
- Višnjic Jevtic A. (2018). Odgojiteljska samoprocjena kompetencija za suradnju s roditeljima (doktorska disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. [Žiūrėta 2020-10-28]. Prieiga internetu: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10169/1/Visnjic_Jevtic_Adrijana.pdf

ŠEIMOS SVEIKATOS STIPRINIMUI SKIRIAMO LAIKO VALDYMAS: TEORINĖS IŽVALGOS

Anotacija

Straipsnyje analizuojama šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo problema. Pristatoma laiko, kaip vieno svarbiausių žmogaus išteklių, reikšmė asmenine prasme, individualus laiko suvokimas ir gebėjimai realizuoti save laike. Aktualizuojamas laiko valdymas, kaip svarbus šeimos sveikatos stiprinimo sistemos komponentas. Remiantis atlikta mokslinės literatūros ir dokumentų analize pateiktas teorinis modelis, iliustruojantis laiko planavimo svarbą ir efektyvaus jo naudojimo reikšmę šeimos sveikatos stiprinimo procese. Nagrinėjamos šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko galimybės.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, sveikatos stiprinimas, laiko valdymas.

Įvadas

Temos aktualumas. Šeima yra pirminis socialinis institutas, kuris kiekvienoje visuomenėje užtikrina socialų gyvenimo būdą grindžiančių vertybių, elgesio normų, formalių ir neformalių taisyklių visumą. Visuomenės gyvenimas pakrinka, jei šeimai stinga palaikymo ir apsaugos (Valstybinė šeimos politikos, 2008). J. Pivorienės ir V. Miliauskienės (2006) teigimu, „šeima yra pirmoji ir svarbiausia vaiko mikroaplinka, daranti reikšmingiausią įtaką vaiko asmenybės raidai, kuri priklauso nuo tėvų ir vaikų tarpusavio sąveikos, kai vaikas yra veikiamas savo tėvų ir kartu formuoja tėvų elgesį. Šeimos, kaip pirminio socializacijos instituto reikšmė labai svarbi formuojant ir vaikų elgesio kultūros vertybes“ (Pivorienė, Miliauskienė, 2006). Šeima – svarbiausia tautos ląstelė, kurioje dedami vaiko sveikatos pamatai, formuojami fiziškai aktyvios, kūrybingos asmenybės bruožai (Adaškevičienė, Strazdienė, 2013).

Kaip I. Leliūgienė (2003) mini, šeimoje vaikai, ypatingai ankstyvoje vaikystėje, pradeda įgyti pagrindinių socialinių žinių, formuojasi įgūdžiai bei gebėjimai, susipažįstama su šeimos rodомomis vertybėmis bei egzistuojančiomis taisyklėmis. Todėl santykiai tarp tėvų ir vaikų yra labai svarbūs, kadangi juos sieja moraliniai, psichologiniai bei biologiniai ryšiai, paremti visuomenėje priimtinomis pareigomis ir atsakomybėmis.

Šeimoje vaikas praleidžia visą savo vaikystę: tuo laikotarpiu jis intensyviai auga, bręsta, prasideda jo socializacija, brandinama asmenybė. Todėl šeima yra svarbi jaunų žmonių ugdymo terpė ir jos galios yra labai didelė. Joje vaikai įgyja elementarių žinių, išmoksta kultūros higienos įgūdžių,

perima šeimos gyvenimo būdą, formuojasi jų vertybinės nuostatos, elgsena. Tėvai ugdo vaikus savo patarimais, pamokymais, kaip elgtis, kaip gyventi (Adaškevičienė, 2008)

Spartėjantis gyvenimo tempas, kintanti ekonominė ir socialinė situacija, naujos technologijos lemia ne tik visuomenės, bet ir šeimos padėties bei vaikų ugdymo situacijos šeimoje pokyčius. Tėvai dėl didelio užimtumo, migracijos, didelio darbo tempo vis mažiau laiko ir dėmesio skiria vaikams.

Tėvų įsitraukimas į vaikų ugdomąją veiklą teigiamai veikia ne tik vaikų ugdymo pasiekimus, bet ir ateities perspektyvą, socialinius santykius, psichinę savijautą. Deja, dėl greitėjančio gyvenimo tempo, keliamų visuomenės iššūkių tiek karjerai, tiek asmeniniam gyvenimui, tėvų įsitraukimas į vaikų ugdomąją veiklą ne visuomet yra pakankamas (Monkevičienė, 2004; Neifachas, 2007).

Svarbu subalansuoti visas gyvybiškai svarbias sritis - darbą, poilsį, laisvalaikį. Šiuolaikinis gyvenimo tempas vis greitėja, o mes skundžiamės laiko stoka. Ką bedarytume, mums visuomet trūksta laiko. Laiko planavimas – menas, bet kartu jis tampa būtinybe kiekvienam dirbančiam žmogui .

Gyvenime susiduriame su daugybe problemų ir dažnai savęs klausiamo, ar įveiksime jas ir kaip? Sveikata yra viena iš tų sričių, kuri bene labiausiai veikia mūsų siekius ir rezultatus. Sveikata ir gyvenimo įgūdžiai, lydi mus nuo pat gimimo ir yra be galo tarpusavyje susiję. Tai egzistencijos sritys, kurios dažnai mus mažiausiai domina, nors, kaupiantis gyvenimiškajai patirčiai, tampa vis reikšmingesnės (Vaitkevičius, 2003).

Didelis tėvų užimtumas darbe, nekokybiškas šeimos laisvalaikio praleidimas, netinkamai skiriamas laikas vaikams, nepakankamas dėmesys šeimos sveikatai sukelia didesnių problemų šeimos gyvenime.

Tyrimo problema: Pasak T. Braino (2007), didžiausia problema, kurią žmonės šiandien sprendžia, yra laiko trūkumas, kurį sukelia darbų gausa. Autoriaus teigimu, visi darbai gali būti paskirstyti nuo žemo vertingumo iki aukštesnės vertės darbų. Todėl pirmiausia svarbu įvertinti darbų vertę ir laiko sąnaudas jiems atlikti. Tai labai pagerina laiko valdymo įgūdžius.

Spartėjantis gyvenimo tempas, kintanti ekonominė ir socialinė situacija, naujos technologijos lemia ne tik visuomenės, bet ir šeimos padėties bei vaikų ugdymo situacijos šeimoje pokyčius. Tėvai dėl didelio užimtumo, migracijos, didelio darbo tempo vis mažiau laiko ir dėmesio skiria vaikams. Tėvai neturi reikiamų gebėjimų valdyti ir optimaliai paskirstyti savo laisvo laiko visoms veikloms, padedančioms stiprinti šeimos ir ypač vaiko sveikatos stiprinimui.

Temos iširtumas. G.A. Janicik ir C.A. Bartel (2003) bei S. Farmer ir A. Seers (2004) tyrinėjo laiko planavimo reikšmę veiklos efektyvumui ir darbuotojų motyvacijai; B.J.C. Claessens ir kiti (2004) P. Green ir D. Skinner (2005) tyrinėjo veiklos planavimą ir laiko kontrolę; M.G.A. Peeters ir C.G. Rutte (2005), C.D.B. Burt ir kiti (2010) analizavo laiko valdymo ir streso ryšį; aplinkos įtaką laiko valdymui analizavo B.J.C. Claessens ir kiti (2007); P. Forsyth (2010) tyrinėjo, kokie veiksniai

svarbūs sėkmingam laiko valdymui; C.D.B. Burt ir kiti (2010) pristatė integruotą laiko valdymo modelį. Lietuvių mokslininkų darbuose laiko valdymo problema analizuota gana menkai. Galima išskirti W. Hink, R. Ginevičiaus(2006), S. Stoškaus ir E. Petukienės (2008), R. Tamoševičienės ir A. Rimkevičienės (2011) darbus ir tyrimus. Sveikatai palankios ugdymo(si) aplinkos įtaką vaiko sveikatai nagrinėjo: S. Šalkauskis (1992), E. Adaškevičienė (2008), G. Januškevičienė ir kt. (2009), D. Davies (2010), N. Strazdienė ir kt. (2011), R. V. Kail (2011), L. E. Berk (2012), Strukčinskienė ir kt. (2012), A. Boller (2012), B. Strukčinskienė ir kt. Pozityviosios tėvystės tema plačiau yra analizuojama užsienio literatūroje (Coste, 2009; Sanders, 2010; Durran, 2010; Faber ir Mazlish, 2012; Dreikurs ir Solts, 2012 ir kt.). Lietuvos mokslininkai S. Burvytė (2012, 2013), K. Ralys (2012), R. Ilgūnienė (2012), N. Liobikienė (2012) ir kiti.

Tyrimo objektas: šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymas teoriniu aspektu.

Tyrimo tikslas: teoriniu pagrindu ištirti šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti laiko valdymo sampratą ir jo struktūrą.
2. Mokslinės literatūros analizės pagrindu išryškinti šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo problemas.
3. Atskleisti šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo galimybes ir sukurti teorinį šeimos sveikatos stiprinimui skirtą laiko valdymo modelį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Laiko valdymo samprata ir struktūra.

Laiko vadyba – tai laiko valdymo įrankis, svarbus ne tik efektyvaus laiko panaudojimui, bet ir savikontrolės įgūdžių tobulinimui. Tai yra būdas būti laimingesniam, siekti savo veiklos efektyvumo bei sėkmės asmeniniame gyvenime. Spartėjant darbo procesams, augant konkurenciniam spaudimui, sugebėjimas efektyviai valdyti laiką tampa lemiamu veiksniumi, padedančiu siekti geresnių rezultatų. Laiko valdymas yra visuma veiksmų ir sprendimų, kuriais siekiama optimaliai paskirstyti ir efektyviai panaudoti turimą darbo laiką nustatytų veiklos tikslų pasiekimui bei užduočių atlikimui. (Ginevičius, 2006).

Tinkamas laiko planavimas/laiko valdymas žmonėms yra labai svarbus, kad galėtų pasiekti savo tikslus. Laikas yra neįkainojamas šaltinis. Kiekviena minutė turi 60 sekundžių, kiekviena valanda turi 60 minučių. Laikas praeina ir nebesugrįžta. Kiekvienas žmogus turi 24 valandas per dieną ir septynias dienas per savaitę. Šiuo atveju nesvarbūs net turtai, nes daugiau nusipirkti, sutaupyti, pasiskolinti, pavogti ar pakeisti laiko vis tiek negali. Vienintelis dalykas, kurį žmogus gali padaryti

su laiku – jį įvertinti. Laikas yra mažiausiai suvokiamas ir blogiausiai panaudojamas (Tanriögen, 2005).

Planuojant laiką svarbiausia aiškaus tikslo užsibrėžimas ir jo siekimas. Tikslų iškėlimas padeda ne tik suskirstyti veiklą pagal prioritetus, bet ir geriausiai atspindi žmogų. Aiškiai suformuluoti tikslai padeda suvokti, kur einama, ko siekiama ir kaip toli tikslo esama. Laiko planavimui ir racionaliam naudojimui tikslinga pritaikyti specialias technikas, padedančias sukurti laisvų erdvių tarp sudėliotų ir paskirstytų darbo etapų, įvesti tvarką ir organizuotumą (Vienažindienė, Čiarnienė, 2014).

Pasak W. Hink ir R. Ginevičiaus (2006) laiko planavimo ir racionalaus naudojimo sąvoka gali būti apibūdinama, kaip sugebėjimas disponuoti laiku, o ne būti jo disponuojamam. Tai visuma veiksmų ir sprendimų, kuriais siekiama optimaliai paskirstyti ir efektyviai naudoti turimus laiko resursus, iškeltiems tikslams pasiekti, tai “menas, kaip tinkamai išnaudoti turimą laiką” (W. Hink, R. Ginevičius, 2006, p. 125).

V. Underis (2006) nagrinėdamas racionalų laiko planavimą teigia, kad jis yra viena iš veiklos funkcijų, kurią nuolat atlieka kiekvienas žmogus. Kaip ir kiekvienas darbas, laiko planavimas reikalauja tam tikrų pastangų bei gebėjimų - tinkamai nustatyti veiklos tikslus bei prioritetus, kuo tiksliau apskaičiuoti kiekvienos konkrečios užduoties atlikimo trukmę, optimaliai paskirstyti turimą laiko kiekį svarbiausioms, mažiau svarbioms ir neplanuotoms užduotims, numatyti galimus trukdžius bei netikėtumus, pasirinkti kiekvienai užduočiai tinkamiausias darbo dienos valandas, savaitės dienas bei parengti rašytinį savaitės darbo planą – tvarkaraštį.

I. Baranauskienė (2003) teigia, kad efektyvus laiko valdymas turi būti susietas su visu pirma iškeltais tikslais, kurie geriausiai atspindi žmogų. Laiko valdymas – tai nėra nereikalingų darbų greitesnis atlikimas, tai reikalingų darbų atlikimas. Pasak K. Keenan (1997) tvarkant laiką svarbu turėti tikslą ir jį pasiekti. Jeigu nežinote, ką turite veikti, nežinosite ir nuo ko pradėti. Žinodami tikslą, nešvaistome laiko. Norint teisingai užsibrėžti tikslą, reikia: išsiaiškinti, ką norite pasiekti, aptarti savo sumanymus dar su kuo nors, užsirašyti, ką nutarėte. Norint efektyviau panaudoti laiką, reikia laikytis tam tikrų taisyklių, laiko planavimo principų, kaip A. Sakalas (2000) teigia: nusistatyti tikslus, planuoti raštu, naudoti dienos planus, nusistatyti prioritetus, įvertinti veiklos efektyvumo kreivę, turėti ramybės valandėlę.

2. Šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo problemos

Pasak S. Stoškaus ir E. Petukienės (2008), atliekant daugybę funkcijų t.y. darbas, namų ruoša ir kt., vis dažniau susiduriama su išskylančia laiko planavimo ir naudojimo efektyvumo problema. Įvertinus tai, kad dabarties ir ateities perspektyva susieta su racionaliu mąstymu ir gebėjimu tinkamai paskirstyti laiką, galima teigti, jog požiūris į laiką tampa lemiančiu veiksnium, nuo kurio priklauso daugelis rezultatų ir laimėjimų

Vaikus auginantys ir dirbantys tėvai susiduria su daugeliu problemų. Pirma, apmokamą darbą dirbanti moteris turi atlikti ir daugumą namų ruošos darbų. Vaikus reikia nuvesti į darželį, pas gydytoją, į būrelį ir pan. Vaikų laisvalaikio organizavimo centrai, gydytojai ir įvairūs specialistai dirba dienos metu. Jeigu nėra senelių, artimų žmonių, kurie galėtų pasirūpinti vaikų laisvalaikiu, vizitu pas gydytoją arba kitą specialistą, jei darbdavys nėra linkęs atsižvelgti į šeiminei darbuotojų padėti, šeimai kyla tikrai didelių problemų, dėl kurių iš dalies nukenčia ir vaikai (Jančaitytė, 2006).

Nesvarbu, kiek jūs šeimoje auga vaikų, kiekvienas turėtų gauti savo tėvų individualaus, planuoto laiko mamos ir tėčio. Tai padeda kurti artimesnį, patikimesnį, saugesnį ryšį, nes mažylis gauna žinią, kad tėvams, nors jie ir yra labai užsiėmę, yra svarbus ir visada bus išgirstas. Individualaus laiko skyrimas labai gerai veikia mažylio savivertę, jis ima savimi labiau pasitikėti, pajunta savo vertę.

Pasak Strukčinskienė B, Griškoniš S, Raisteikis J. ir kt. (2013), tėvai nepakankamai rūpinasi ir neišnaudoja galimybių, kurias teikia auklėjimas šeimoje: stokojama dėmesio sveikatos stiprinimo problemoms spręsti, nepaisoma kylančių rizikos veiksnių, kartu neieškoma visiems priimtino poilsio ir veiklos derinimo galimybių. Kad vaikas įsisavintų gaunamą informaciją, paruoštų pamokas, padėtų buityje, užsiimtų mėgstama veikla, jam reikia gerai pailsėti, teisingai pasirinkti veiklos ir poilsio kaitos būdus, tenkinti judėjimo poreikius.

3. Šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo galimybės: teorinis modelis

Ugdymas yra sąmoningas ir tikslingas suaugusios kartos poveikis nesuaugusiajai, jo tikslas yra vesti ją į fizinę bei dvasinę brandą, reikalingą jos gyvenimo tikslams siekti (Šalkauskis, 1992). A. Paplausko (1996) nuomone, būtent laisvalaikio metu ugdomos vaikų lyderiavimui būdingos savybės. Šie (Baltes, Danish, Kleiber, Hall, 1998) mokslininkai siūlo sudaryti vaikams edukacines programas, formuojančias jų supratimą, jog laisvalaikis yra ne tik malonumas, bet ir prasmingi užsiėmimai, pastangos bei atsakomybė. Taigi vaikų laisvalaikio esmės naujas supratimas atveria naujas galimybes jų saviraiškai (Juodaitytė ir Palubaitytė, 2007).

Didžiausia daugelio šeimų problema – nuolatinė laiko stoka. Išvargę tėvai, nervingi vaikai; ilgainiui visa tai išmuša iš vėžių harmoningą šeimos gyvenimą. Tačiau yra teigiama (Buga, Falk ir kiti, 1981), kad tokios padėties galima išvengti per trumpalaikę, bet kasdienę visos šeimos mankštą. Ji kiekvienam šeimos nariui turėtų duoti kuo daugiau naudos ir kartu būti pramoga. Taigi bendra mankšta, bendri žaidimai turi ypač didelę reikšmę harmoningam šeimos gyvenimui. Mankštindamasis, žaisdamas vaikas pasidaro lygiavertis tėvų partneris, ir tai jam leidžia lengviau prisitaikyti prie suaugusiųjų (Buga, Falk ir kiti).

Remiantis KU magistrantės A. Urbutytės (2013) tyrimu galima teigti, jog tėvų nuomone jų jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai savaitgaliais judėjimui gryname ore skiria daugiau laiko nei

judėjimui patalpoje: 2–3 val. gryname ore juda 22,9 proc., 3–4 val. – 18,9 proc., 4–5 val. – 16,3 proc., 6 val. ir daugiau – 14,9 proc. vaikų. Apie ketvirtadalis (24,9 proc.) vaikų darbo dienomis organizuotam fiziniam aktyvumui (sporto, šokių būreliams ir kt.) skiria iki 1 val., maždaug trečdalis (36,7 proc.) – 1–2 val. Pasyviam laisvalaikiui tiek darbo dienomis, tiek ir savaitgaliais skiriama daugiau laiko nei aktyviam laisvalaikiui: darbo dienomis laisvalaikiu pasyviai prie televizoriaus 1–2 val. praleidžia 39 proc. vaikų, savaitgaliais – 2–3 val. praleidžia 28,1 proc. vaikų; darbo dienomis prie kompiuterio iki 1 val. laisvalaikį leidžia 46,1 proc. Savaitgaliais daugiausia tėvai kartu su savo vaikais eina į svečius (71,6 proc.), vaikšto po parką, mišką, prie jūros (67,9 proc.), kartu pramogauja (61,6 proc.). Tačiau tik labai maža tėvų dalis kartu su vaikais darbo dienomis atlieka mankštą (2,9 proc.), aktyviai leidžia laisvalaikį sportuodami (5,7 proc.), žaidžia sportinius žaidimus (8,9 proc.). Savaitgaliais daugiau šeimų užsiima aktyvia veikla: važinėjasi dviračiais, riedučiais (45,8 proc.), žaidžia sportinius žaidimus (37,8 proc.), aktyviai leidžia laisvalaikį sportuodami (33,8 proc.).

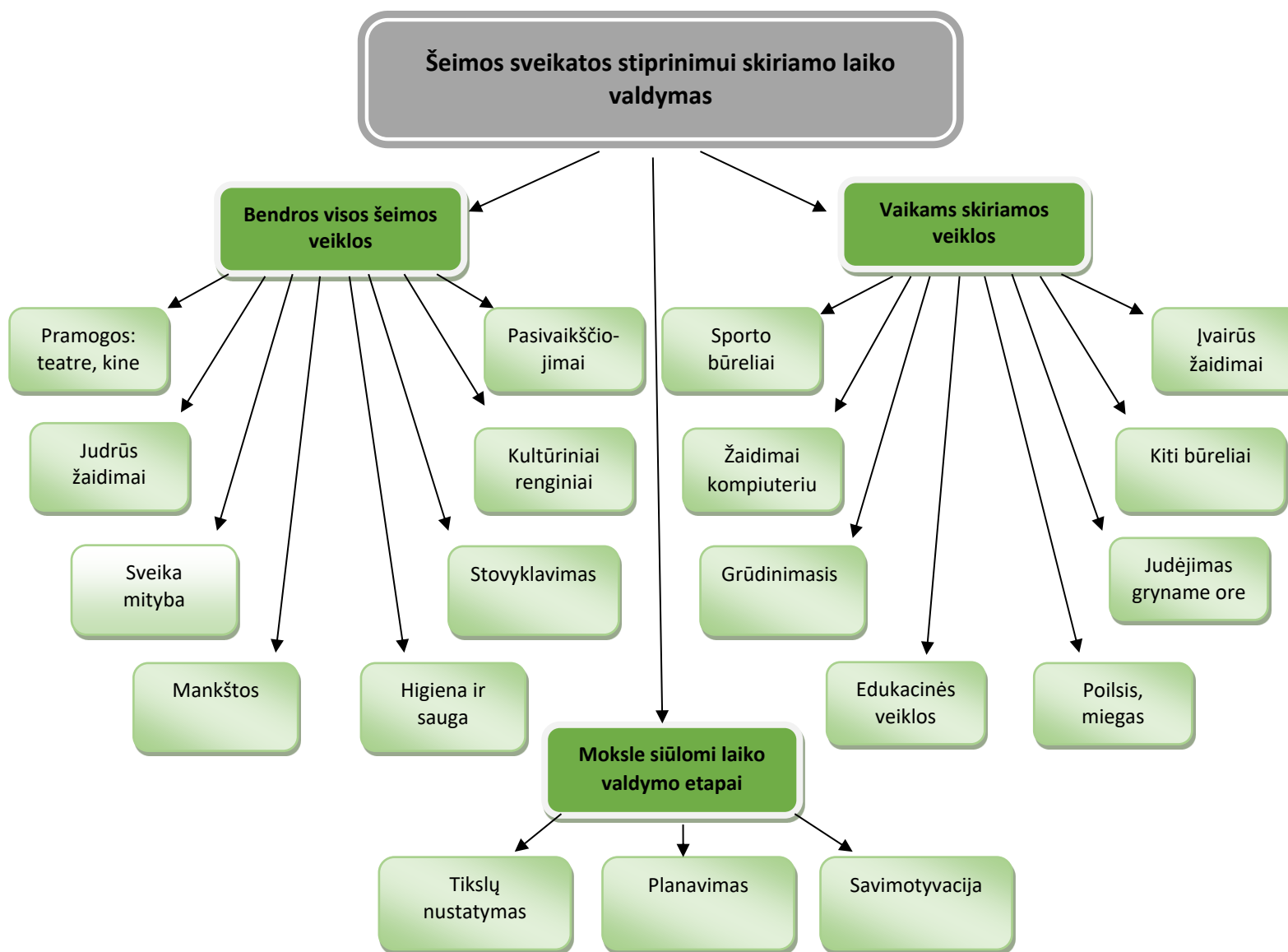
Remiantis magistrės Ališauskienės K. (2012) tyrimu, kuriuo buvo siekiama atskleisti sutuoktinių gebėjimus planuoti ir organizuoti šeimos laisvalaikio veiklas, (tėvams buvo pateiktas klausimas: Kaip Jūs įvertintumėte savo šeimos laisvalaikio praleidimo būdus?), galima teigti, kad didžioji dalis respondentų veiklas vertino pakankamai gerai: stovyklavimas (75 proc.), plaukiojimas (63 proc.), kultūriniai renginiai (58 proc.) ir išskirtiniai įvykiai (53 proc.). Labai gerai įvertinta tik veikla lauke, gamtoje (17 proc.) ir bendruomenės susitikimai (25 proc.), plaukiojimas (8 proc.) ir išskirtiniai įvykiai (10 proc.).

Pasak R. Ginevičiaus (2006), yra trys laiko valdymo elementai:

- Tikslų, atsižvelgiant į vertybes, nustatymas – ilgalaikiai, trumpalaikiai.
- Planavimas – dienos, savaitės, mėnesio, metų planas, prioritetų nustatymas.
- Savimotyvacija – kaip priversti save daryti reikalingus dalykus.

Tikslas turi atitikti jus: svajonė, potencialas, ištekliai. Tikslų nustatymas turi būti konkretus, pamatuojamas, pasiekiamas, vertingas ir apibrėžtas laike. Laiko planavimas – ilgalaikiai tikslai, vidutinės trukmės tikslai, trumpalaikiai tikslai, užduotys dienai, savaitei. Savimotyvacija - nemalonių užduočių naikinimas, asmeniniai apdovanojimai ir baudos, reguliariai atliekamų darbų sąrašas.

Kaip valdyti šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymą pateikiama 1 pav.

1 pav. Šeimos sveikatos stiprinimui skiriamo laiko valdymo teorinis modelis

Išvados

1. Laikas – vienas svarbiausių žmogaus išteklių, unikalus tuo, kad jo negalima kompensuoti, valdyti, taupyti ateičiai, kaupti, labai svarbus tiek profesinė, tiek asmenine prasme. Laiko valdymas yra visuma veiksmų ir sprendimų, kuriais siekiama optimaliai paskirstyti ir efektyviai panaudoti turimą darbo laiką nustatytų veiklos tikslų pasiekimui bei užduočių atlikimui. Laikas visada yra ribotas, jo visada trūksta ir neįmanoma padaryti taip, kad jo būtų daugiau. Tėvai privalo planuoti laiką taip, kad jo užtektų ir pramogoms su vaikais, ir tai pat skirti daugiau laiko sveikatos stiprinimui. Laiko planavimas padeda išskirti iš visų bendrų darbų svarbiausius ir skirti jiems daugiau laiko. Planavimas leidžia pasirinkti geriausią laiką pramogauti ir dirbti.

2. Vaikus auginantys ir dirbantys tėvai susiduria su daugeliu problemų. Pirma, apmokamą darbą dirbanti tėvai turi atlikti ir daugumą namų ruošos darbų. Tėvai nepakankamai rūpinasi ir neišnaudoja

galimybių, kurias teikia auklėjimas šeimoje: stokojama dėmesio sveikatos stiprinimo problemoms spręsti, neieškoma visiems priimtino poilsio ir veiklos derinimo galimybių. Dėl didelio užimtumo, migracijos, didelio darbo tempo tėvai vis mažiau laiko ir dėmesio skiria vaikams.

3. Reikia organizuoti vaikų laisvalaikį, kad jis būtų ne tik linksminimasis, poilsis ar pažintis, bet ir darbas, bei aktyvi fizine veikla, skirti daugiau laiko vaikų sveikatos stiprinimui. Kartu su vaiku daryti rytinę mankštą, pramogauti gryname ore - žaidžiant aktyvius ir judrius žaidimus, važinėjant dviračiais, riedučiais; lankytis baseinuose, sporto salėse, kultūriniuose susitikimuose ir t.t. Vaikų asmenybės ugdymui turi būti sudarytos sąlygos save realizuoti, atskleisti ir plėtoti savo individualius gebėjimus.

Literatūra:

- Adaškevičienė E., Strazdienė N. (2013). *Vaikų sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Adaškevičienė E. (2008). *Silpnos sveikatos vaikų fizinis ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Bakanauskienė I., Petkevičiūtė N. (2003). *Vadovo darbas*. Kaunas.
- Brian T. *Managing your time*. [žiūrėta 2020 11 18] Prieiga per internetą: <http://www.woopidoo.com/articles/tracy1time.htm>.
- Buga L. Falk J., Ivani M. ir kt. (1981). *Sportas šeimoje*. Vilnius: Mintis.
- Jančaitytė R. (2006). *Palankios šeimai politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės*. Socialinis darbas Nr. 5 (1).
- Juodaitytė A., Palubaitytė R. (2007). *Vaikų (9–12 m.) vasaros laisvalaikio edukacinis diskursas tėvų, kaip suaugusiųjų, koncepcijų kontekste*. Acta Paedagogica Vilnensia. ISSN 1392–5016.
- Hink W., Ginevičius R. (2006) *Laiko valdymas*. Vilnius: Technika
- Paplauskas- Ramūnas A. (1996). *Pedagoginiai raštai*. Vilnius.
- Pivorienė J., Miliauskienė V. (2006). *Rizikos grupei priklausančių paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykių ypatumai*. (gs.elaba.lt) socialinis darbas 5(1)
- Monkevičienė O. (2004). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kompetencijos ugdymas*. Žvirblių takas, Nr. 1. 14
- Neifachas S. (2007). *Priešmokyklinio ugdymo kokybės vadyba: vadovavimas ugdymo programos rengimo strategijai*. Vilnius: UAB Ciklonas.
- Keenan K. (1997) *Kaip taupyti laiką?: Poligrafija ir informatika*.
- Leliūgienė I., Simanavičiūtė G. (2010). *Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida*. Socialinis darbas, 9 (gs.elaba.lt)(1), (gs.elaba.lt) 114-121.

- Lietuvos Respublikos Seimas. *Valstybinė šeimos politikos koncepcija* (2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569). [žiūrėta 2020 11 20] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_d=78014&p_k=1.
- Sakala, A., Šilingienė V. (2000). *Personalo valdymas*. Kaunas. Technologija.
- Strukčinskienė B., Griškonis S., Raisteikis J. ir kt. (2013) *Klaipėdos rajono ikimokyklinio amžiaus vaikų gyvenamos ir fizinio aktyvumo ypatumai*. Sveikatos mokslai. 3(23):16-19.
- Strazdienė N. (2015). *3-4 klasių mokinių fizinio aktyvumo ir laisvalaikio organizavimas šeimoje: tėvų nuomonė*. [žiūrėta 2020 11 20] Prieiga per internetą: www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes_sveikata/2015.priedas1/VS_priedas_2015_Nr1_ORIG
- Stoškus S., Petukienė E. (2008) *Laiko valdymo efektyvumas: teorinis ir praktinis aspektai. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*.
- Tanrıoĝen A., Iscan S. (2005). *Time Management Skills of Pamukkale University Students and their Effects on Academic Achievement. Eurassian Journal of Educational Research*. [interaktyvus], Issue 35 [žiūrėta 2020 10 20]. Prieiga per Internetą: <http://www.ejer.com.tr/pdf.ler/tr/150165181.pdf>.
- Urbytė A. (2013). *3-4 klasių mokinių fizinio aktyvumo ir laisvalaikio organizavimas šeimoje: tėvų nuomonė*. Klaipėdos universitetas.
- Underis V. *7 aktualūs laiko valdymo klausimai*. [žiūrėta 2020 10 25] Prieiga per internetą: <http://www.blogas.lt/espaua/170365/7-aktualus-laiko-valdymo-klausimai.html>.
- Respublikos nutarimas. (2008). *Valstybinė šeimos politikos koncepcija*. [žiūrėta 2020 11 15] Prieiga per internetą: [e-seimas.lrs.lt › portal › legalActPrint](http://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint)
- Vienažindienė M., Čiarnienė R. (2014) *Laiko planavimo ir efektyvaus naudojimo teorinis modelis. Visuomenės saugumas ir sveikata*. [žiūrėta 2020 11 03] Prieiga per internetą: 2017 - repository.mruni.eu

ŠEIMOS IR BENDROJO UGDYMO ĮSTAIGOS SPECIALISTŲ BENDRADARBIAVIMAS UGDANT SPECIALIŲJŲ UGDYMO(SI) POREIKIŲ TURINČIUS MOKINIUS: X VAIKO ATVEJIS

Anotacija

Straipsnyje pristatoma pedagogų bei tėvų nuomonė apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymo(si) situaciją bendrojo ugdymo mokykloje. Kokybinio tyrimo metu, atliekant pusiau struktūruotą interviu su pedagogais bei mama, nustatyta, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai į bendrojo ugdymo mokyklą yra įtraukiami labiau teoriškai nei praktiškai. Nors tyrimo dalyviai pasisako už specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtraukimą, suteikia įvairiapusišką specialistų pagalbą, informantai išvelgia nemažai sistemos trūkumų, kurie nesuteikia galimybės skirti mokiniui tokios pagalbos, kuri jam būtina. Tyrimo dalyvių nuomone, bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys pedagogai nėra apmokyti kaip su tokiais mokiniais dirbti, trūksta priemonių, atskirų patalpų individualiam darbui. Klasėse per didelis mokinių skaičius. Dėl šių priežasčių ugdymas nukreiptas į mokinį ne visuomet yra tikslingas. Taip pat paaiškėjo, kad su mokiniu dirbantiems specialistams sunku komunikuoti tarpusavyje ir dirbti komandoje išsikeliant bendrą tikslą ir jo siekiant. Visi apklaustieji dirba taip, kaip kiekvieno atskira nuomone, yra geriausia. Išryškėjo ir menkas tėvų su mokiniu darbas namuose. Dėl šių priežasčių, mokinio ugdyme trūksta tęstinumo, kuris yra vienas iš svarbiausių veiksnių darančių įtaką specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymo(si) sėkmei.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: specialieji ugdymosi poreikiai, ugdymas, bendradarbiavimas.

Įvadas

Temos aktualumas. 2018–2019 m. duomenimis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, visiškos integracijos būdu mokėsi 35 711 specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai. *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme* (2011) teigiama, kad ugdymas(is) turėtų vykti visiems kartu, pašalinant visas įmanomas sąlygas, sukuriančias diskriminaciją dėl skirtingai besireiškiančių mokinių gabumų. Įvairus įvairiems, tai ugdymas(is) atsižvelgiantis į mokymosi poreikių, pasirinkimų, galimybių, stilių skirtumus ir pasiūlantį įvairias bei tinkamas mokymosi tempo, būdų, technikų galimybes (*Geros mokyklos koncepcija*, 2015).

Pasak A. Mažyliene, R. Gutauskienė, R. Tumeliene ir A. Špokienė (2011), matyti, kad įtraukusis ugdymas nesibaigia tik požiūrio pakeitimu ar sutikimu priimti specialiųjų poreikių turinti

mokinių į bendrojo ugdymo mokyklą. Remiantis (Wearmouth, Glynn, Berryman 2004, Ališauskienės, Ališausko, Šapelytės ir kt. 2007, Gerulaičio, 2007, Scheuermann, Hall, 2008) tyrimais, konsultavimasis su specialistais, tarimasis su kolegomis suteiktą galimybę atskleisti vaiko turimus gebėjimus (ar „apeiti“ negalias) ir patirti mokymo(si) sėkmės jausmą. Svarbu suprasti, kad kiekvienas vaikas, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių, turi ne tik tam tikrai grupei charakteringų bruožų, bet ir būdingų tik sau (Kielaitė, 2013). Tai reiškia, kad tėvai, pedagogai bei specialistai, dirbantys su vaikais turinčiais kompleksinių sutrikimų arba negalių, privalo ne tik turėti dar daugiau žinių ir įgūdžių, norint tikslingai įtraukti mokinius į ugdymo(si) procesą, bet ir nepertraukiamai bendradarbiauti, sukuriant vientisą ir nepertraukiamą ugdymo(si) sistemą. Kalbant apie įtraukųjį ugdymą labai svarbi yra dialogo filosofija. Paprastai dialogą laikome geriausia susikalbėjimo ir konfliktų sprendimo forma kuriant santykius, todėl, kalbant apie santykių kūrimą ugdymo procese, būtina pabrėžti dialogo svarbą. Kai siekiame dialogo, dažniausiai mums aišku, kad siekiame – susikalbėjimo, sutarimo ir susitarimo (Buberis, 2001; Gutauskas, 2010). Dialogo filosofija labai svarbi numatant bendradarbiavimo galimybes ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus, pritaikant ugdymo turinį, metodus, kuriant sąveiką tarp ugdymo proceso dalyvių. Todėl mokslinė *tyrimo problema* apibrėžiama klausimu: kaip bendrojo ugdymo įstaigoje pavyksta sukurti darnų bendradarbiavimo procesą tarp įstaigos specialistų bei šeimos, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius.

Temos iširtumas. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų ugdymosi problemos nagrinėjamos įvairiais aspektais. Mokslinėje pedagoginėje literatūroje įtraukiojo ugdymo procesas yra aktualus, tačiau dažniausiai nagrinėjamas iš pedagogams, ugdymo įstaigoms, kuriančioms įtraukųjį ugdymą pagalbos aspektų (Samsonienė, 2006, Rigon, 2010, Gutauskienė, Tumelienė, Špokienė, 2011, Vyšniauskienė, 2011, Mažylienė, Gutauskienė, Tumelienė, Špokienė, 2011, Kielaitė, 2013, *Geros mokyklos koncepcija*, 2015, Simanavičienė, Paurienė, 2017, Wright, 2017, Saltz, 2018).

Tyrimo objektas: šeimos ir bendrojo ugdymo įstaigos specialistų bendradarbiavimas ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius.

Tyrimo tikslas: teoriškai išanalizuoti X vaiko šeimos ir bendrojo ugdymo įstaigos specialistų bendradarbiavimo ypatumus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu, tematinė analizė.

Tyrimo dalyviai. Atliekant kokybinius tyrimus, informantų imtis priklauso nuo tyrimo tikslo (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Kadangi tyrimu siekta išsiaiškinti pedagogų ir tėvų nuomonę apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtraukimą į bendrojo ugdymo mokyklą suteikiant kompleksinę specialistų pagalbą, kokybiniam tyrimui pasirinkti vienetai iš generalinės aibės atrinkti

taikant tikslinės atrankos būdą. Tikslinė atranka – tai procesas, kuomet į atrankinę visumą tyrėjas atranka elementus priklausomai nuo tyrimo tikslų (Rupšienė, 2007). Vykdam tikslinę atranką atrinkti tie individai, kurie pedagoginės psichologinės tarnybos priskirti kaip pagalba „X“ vaikui ugdant(is) bendrojo ugdymo mokykloje. Šiuo atveju, tai pradinių klasių mokytoja, mokytojos padėjėja, spec. pedagogė, logopedė ir turinčio kompleksinį sutrikimą „X“ vaiko mama. Tyrimo dalyvių demografinė charakteristika pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. Informantų demografinė charakteristika

Informantai	Lytis	Pedagoginio darbo stažas (metai)	Pedagoginė klasifikacija	Miestas
Mokytoja	Mot.	29	Mokytoja metodininkė	Klaipėda
Spec. Pedagogė	Mot.	31	Specialioji pedagogė – logopedė metodininkė	Klaipėda
Logopedė	Mot.	31	Specialioji pedagogė – logopedė metodininkė	Klaipėda
Mokytojos padėjėja	Mot.	Pirmieji metai	Vidurinis išsilavinimas	Klaipėda
Mama	Mot.	-	-	Klaipėda

1. X vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, charakteristika

Atliekant kokybinį pedagogų bei mamos nuomonės tyrimą, pirmiausia siekta aprašyti „X“ vaiko, turinčio kompleksinį sutrikimą, charakteristiką ir išsiaiškinti šio mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius. Tai devynerių metų berniukas besimokantis antroje klasėje. Berniukas socialus, mėgstantis bendrauti, tačiau labiau jam patinka bendrauti su suaugusiais žmonėmis. Jam nustatyti vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai. Kompleksinis sutrikimas: dėmesio ir kalbos (nežymus kalbos neišsivystymas) sutrikimai ir mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažintinės, motorikos). Verbaliniai gebėjimai atitinka labai žemą intelektinių gebėjimų lygį. Stiprioji verbalinių gebėjimų pusė yra abstraktus loginis mąstymas. Kalbos formavimasis, žodžio reikšmės supratimas ir žinių (informacijos) kaupimas, lyginant su bendraamžiais atitinka žemą gebėjimų lygį. Silpnoji pusė – socialinė branda ir nuovoka, gebėjimas pritaikyti praktines žinias socialinėms situacijoms (didelė priklausomybė nuo suaugusiųjų, nebrandumas, atsakomybės stoka). Neverbalinių gebėjimų stipriosios pusės – akylumas ir žinomų objektų vizualus atpažinimas (ilgalaikė atmintis). Trumpalaikės atminties (girdimoji, regimoji) galimybės labai atsilieka nuo bendraamžių. Dėmesys blaškus, greit išsenkantis, ypatingai atliekant konstrukcines bei girdimojo ir sekos suvokimo reikalaujančias užduotis. Nuolat reikalinga išorinė reguliacija. Dėmesys atitinka žemą ir labai žemą gebėjimų lygį. Bendrieji intelektiniai gebėjimai atitinka labai žemą gebėjimų lygį (IQ-66).

Aiškiai matomas atsiliekantis ugdymasis: „*taip, (ugdymas(is) atsiliekantis. Pagal tai, ką turėtų antroje klasėje mokėti, o ką moka, tai tikrai atsiliekantis yra. Skaityt nemoka, rašyt nemoka, skaičiuot... na taip, su pagalba (mokytojos padėjėja)*“. „*Žinoma, labai atsiliekantis (mokytoja)*“. Analizuojant šią temą plačiau, tiek specialioji pedagogė, tiek logopedė pabrėžė, kad „*sunkėjant mokomajai medžiagai, ilgėja ir mokymosi laikas*“. Mokinio atsilikimą ir nukrypimą nuo bendrosios programos bei žinių ir įgūdžių, kuriuos jis turėtų būti pasiekęs, mokytoja pastebėjo jau „*pirmosios klasės viduryje, kuomet buvo peržengiami didesni skaičiai, rašomi diktantai, skaičiuojama mintinai. Na, o didžiausias atotrūkis pasimatė antroje klasėje*“. Tačiau į vaiko pasiekimus mama žiūri skirtingai, teigdama: „*kokie mes nuėjome į pirmą klasę, ir kokie mes esame dabar, yra tikrai didelis žingsnis pirmyn*“. Nors mokyklos specialistai išskiria neigiamas mokinio gebėjimų puses, mama teigia, kad „*atvirkščiai, jo pasiekimais mokytojai vis džiaugiasi*“. Analizuojant tyrimo dalyvių pateiktus atsakymus galima teigti, kad mokytojai ir mama vaiko ugdymo pasiekimus vertina skirtingai.

2. Ugdymo proceso organizavimo ypatumai, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius

Taip pat buvo siekiama plačiau išanalizuoti kaip vykdomas mokinio ugdymas(is) ir kuo jis skiriasi nuo darbo su mokiniais, kurie specialiųjų ugdymosi poreikių neturi: „*Individualus darbas. Įtraukimas tik tuomet, kai tai iš tikrųjų įmanoma. Darbas pagal pritaikytą programą (mokytoja)*“. „*Darbas atskirai, vienas ant vieno. Kuo mažiau darbo komandoje. Palengvintos užduotys (mokytojos padėjėja)*“. Remiantis tyrimo dalyvių atsakymais, klasėje mokytoja mokinį dažniausiai įtraukia per „*pasaulio pažinimo, kūno kultūros, dailės, etikos, valandėlės pamokas. Na, o per kitas, tokias kaip matematika ar lietuvių kalba – įtrauktis neįmanoma dėl didelio žinių ir įgūdžio skirtumo lyginant su kitais klasės mokiniais*“. Mokytoja aiškina, kad vaikas įtrauktas į bendrą žaidimą „*negeba perprasti taisyklių, negeba dirbti komandoje ar atlikti sudėtingesnių, logikos reikalaujančių užduočių*“. Todėl jo įtrauktis klasėje yra „*labai menka, su didele ir nuolatine mokytojos padėjėjos pagalba*“. Kartu su mokiniu dirbanti specialioji pedagogė taip pat suteikia pagalbą mokiniui. Specialioji pedagogė kartu su juo individualiai dirba „*du-tris kartu per savaitę. Po 45 minutes*“ (spec. pedagogė), priklausomai nuo to ar spėja suteikti individualaus dėmesio kiekvienam mokykloje besiuogančiam specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam mokiniui. Logopedė su mokiniu dirba „*vieną kartą per savaitę. Vieną pamoką*“.

3. Bendrojo ugdymo įstaigos pasiruošimas ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius

Analizuojant šią temą giliau, siekta išsiaiškinti ir kaip tyrimo dalyviai vertina bendrojo ugdymo mokyklos pasiruošimą suteikti mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, kokybišką ugdymą. Kalbant apie mokyklos pasiruošimą pedagogų nuomonės išsiskyrė: „*ne, nes tiek mokytojai, tiek mokytojų padėjėjai privalėtų būti apmokomi, paruošti tokiam darbui. Dabar to nėra. Turėtų mokyti kryptingai dirbti su specialiųjų poreikių mokiniais, turėtų specialių, tam tikrų žinių (mokytoja)*“, „*manau, kad tikrai nėra pasiruošusi. Todėl, kad turėtų būti mokytojai apmokyti, kaip su tokiais vaikais dirbti (mokytojos padėjėja)*“. „*mokyklos yra ir pasiruošusios, ir ne. Mokyklos rūpinasi mokytojų padėjėjais, kurie tikrai stengiasi kuo labiau mokiniams padėti. Tačiau mokyklos neturi pakankamai priemonių, dalomosios medžiagos, vadovėlių, patalpų, kuriose galėtų dirbti specialiųjų poreikių turintys mokiniai (spec. pedagogė, logopedė)*“. Analizuojant šiuos tyrimo dalyvių atsakymus išryškėja mokykloje dirbančių specialistų dvejojimas. Iš vienos pusės matyti, kad visi specialistai įžvelgia bendrojo ugdymo mokyklos trūkumus, kalbant apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių įtrauktį. Iš kitos pusės, informantai mato ir situacijos gerėjimą – mokytojų padėjėjų įdarbinimą.

4. Bendradarbiavimas ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius

Geriausi mokinių pasiekimai atsiskleidžia kuomet pagrindiniai vaikų mokytojai (t.y. tėvai bei mokyklose dirbantys specialistai) pagarbiai bendradarbiaudami siekia bendrų tikslų (Emerson, Fear, Fox, Sanders, 2012; Epstein, 2011; Fox, Olsen, 2014; Goodall, Montgomery, 2014). Todėl, išsiaiškinus kokią pagalbą suteikia mokyklos specialistai, siekta ištirti kiek prie mokinio įtraukimo į bendrojo ugdymo mokyklą sėkmės prisideda artimiausia jo aplinka – šeima. Pasak mokytojos, vaiko tėvai „*atlieka pavestas užduotis namuose. Pavyzdžiui ką nors pabaigti, ką nors sukurti, tokiu būdu pasiruošiant kitos dienos numatytai veiklai ar naujai mokomajai medžiagai*“. Mokytojos padėjėja šiuo klausimu pakomentavo daugiau: „*mano nuomone, tėvai prideda tiek, kiek prisidėtų prie mokinių neturinčių sutrikimų – atlieka namų darbus*“, papildydama – „*o ties kitais dalykais, nežinau ar jie ten tuose namuose dirba ar ne. Tiesiog kuomet pavestas konkretus darbas, ten pavyzdžiui, suskaičiuoti, tuomet suskaičiuoja ir tiek. Paskaityti, tai nelabai skaito namuose, aš kaip suprantu... Tai sakyčiau, kad neprisideda*“. Specialioji pedagogė ir logopedė šiuo klausimu dvejavo, jos teigė, kad „*ir prisideda, ir neprisideda. Tiriamojo tėvai rūpinasi jo pasiekimais, sėkmėmis bei nesėkmėmis. Jei iškykla kokia problema, užsuka paklausti patarimo arba išsako savo nuomonę. Jei reikia, pasisako prieš arba reikalauja daugiau veiklų, užsiėmimų ar pagalbos. Tačiau kartais pritrūksta jų pačių užsiėmimo namuose, žinių kartojimo*“. Mamos nuomone: „*pedagogų darbas mokyti, o mano – domėtis kaip sekasi mano vaikui*“. Tėvai domisi vaiko pasiekimais, rūpinasi iškilusiomis

problemomis bei ieško pagalbos iš šalies. Tačiau pedagogų nuomone, jie norėtų didesnės tėvų pagalbos tęsiant namie tai, kas pradama mokykloje.

Siekiant kuo tiksliau ir geriau įgyvendinti įtraukujį ugdymą švietimo srityje, didelis dėmesys turėtų būti sutelktas partnerystei, – kuri aprėpia suinteresuotus ugdymo(si) sistemos žmones, galinčius nulemti proceso sėkmingumą (*A Guide for ensuring inclusion and equity in education*, 2017). Tyrimo metu išaiškėjo, kad atsakomybė už visų mokiniui pateikiamų užduočių ruošimą atitenka mokytojos padėjėjai. Jos teigimu: „*visas užduotis atlieku aš. Pagal tai ką randu vadovėlyje, pratybose*“. Paklausta ar sulaukia pagalbos iš mokytojos ji atsakė: „*Aaa... Na šiaip tai nelabai. Tiesiog jeigu kažkas neaišku, paklausiu. Dėl konkrečių klausimų, pavyzdžiui.: kaip geriau padaryti, kaip pateikti užduotį. Tačiau pagrinde visas užduotis pati darau, pagal savo išmonę, ką moku*“. Tuomet pati paklausė ir atsakė į klausimą, kuriuo apibendrina savo nuomonę: „*ką konkrečiai aš atlieku? Mokytojos darbą, tikriausiai*“. Pagal Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymą „*Dėl mokytojo padėjėjo pavyzdinio pareigybės aprašymo*“ (2004), mokytojo padėjėjo pareigose numatyta, kad jis paaiškina mokytojo skirtas užduotis ir talkina jas atliekant (8.3.1. punkt.). Tačiau šiuo atveju, pareigybės tarsi apsiverčia, ir mokytojo padėjėjai talkina mokytoja, o ne atvirkščiai. Nors mokytojos padėjėja turi tik vidurinį išsilavinimą, ji privalo rinkti, sisteminti, numatyti ir lengvinti mokiniui teikiamas užduotis neturėdama jokios patirties. Šiuo klausimu taip pat pasisakė ir mokytoja, specialioji pedagogė bei logopedė. Mokytoja teigė, kad „*jokios komandos ar partnerystės nėra. Niekas nebendradarbiauja, neapsitaria*“, ji pabrėžė, kad „*viską darau tokiu būdu, koku moku, remiuosi savo turimomis kompetencijomis ir žiniomis*“, užsimindama, kad „*jokia specialioji pedagogė ar kas kitas man nepadeda, nesuteikia patarimų, nepaaiškina kaip daryti geriau*“. Nors šiuo atveju specialioji pedagogė bei logopedė teigė, kad „*eigoje vyksta susitikimai, užduočių rengimo aptarimai*“, tačiau ne reguliariai, kadangi tyrimo dalyvių teigimu „*jei būtų dar ir reguliarūs susitikimai, tuomet iš vis nieko nespėtume*“. Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus pastebime nesutapimų ir taip pat išryškėja bendradarbiavimo trūkumas. Dauguma bendradarbiavimo nesureikšmina ir nelaiko jo svarbiu aspektu ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius. Todėl, galima teigti, kad reikėtų didesnio ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimo siekiant geresnių šio mokinio ugdymo(si) pasiekimų.

Išvados

Išanalizavus „X“ vaiko ugdymo(si) atvejį, galima teigti, kad vaiko ugdymosi galimybės tyrimo dalyvių yra vertinamos teigiamai, tačiau taip pat išskiriami ir trūkumai. Mokykla pasisako už specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaikų įtraukimą į bendrojo ugdymo mokyklą, tačiau tyrimo dalyviai įžvelgia nemažai sistemos trūkumų, kurie nesuteikia galimybės skirti vaikui tokios pagalbos, kuri jam būtina. Išryškėjo mokykloje dirbančių specialistų bendradarbiavimo stoka, noras veikti tikslingai ir

kryptingai. Taip pat pastebėtas ir skirtingas šeimos bei pedagogų požiūris į vaiko ugdymosi sėkmę. Priemonių, pagalbos trūkumas. Visi išvardinti trūkumai, remiantis tyrimo dalyvių nuomone, atsiranda dėl žinių, gebėjimų, laiko, skirtingo požiūrio bei lėšų trūkumo, per mažo komunikavimo.

Literatūra:

- Ališauskienė S., Ališauskas A., Šapelytė O. ir kt. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis: tyrimo ataskaita*. Šiaulių universitetas.
- Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
- Buber M. (2001). *Dialogo principas II*. Vilnius: KP.
- Emerson L., Fear J., Fox S., Sanders E. (2012). *Parental engagement in learning and schooling: Lessons from research*. Prieiga internete: http://www.aracy.org.au/publications-resources/command/download_file/id/7/filename/Parental_engagement_in_learning_and_schooling_Lessons_from_research_BUREAU_ARACY_August_2012.pdf [žiūrėta 2019-03-29].
- Epstein J. L. (2011). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. CO: Westview Press.
- Fox S., Olsen A. (2014). *Education capital: Our evidence base. Defining parental engagement*. Canberra: Australian Research Alliance for Children and Youth.
- Gerulaitis D. (2007). *Tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymo(si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje: daktaro disertacija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Goodall J., Montgomery, C. (2014). *Parental involvement to parental engagement: a continuum. Educational Review*.
- Gutauskas M. (2010). *Dialogo erdvė: fenomenologinis požiūris*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Guide for ensuring inclusion and equity in education. UNESCO. (2017). *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. Prieiga internete: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254> [žiūrėta 2019-04-04].
- Kielaitė R. (2013). *Kartu įveikime mokymosi sunkumus. Metodinės rekomendacijos mokytojams, dirbantiems bendrojo lavinimo mokyklose su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais*.
- Samsonienė L. (2006). *Specialiujų poreikių vaikai ir jų socialinė integracija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Dėl mokytojo padėjėjo pavyzdinio pareigybės aprašymo patvirtinimo*. (2004). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Nr.5-129.

- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas.* (2011). Nr. IX-1281. Vilnius: Valstybės žinios.
- Geros mokyklos koncepcija.* (2015). Nr. V-1308. Vilnius.
- Mažylienė A., Gutauskienė R., Tumelienė R., ir kt. (2011). *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo teikėjams.* Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
- Rupšienė L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Samsonienė L. (2006). *Mokytojų požiūriai į neįgaliųjų integruotą ugdymą.* Vilnius: Lietuvos mokslų akademija.
- Wearmouth J., Connors B. (2004). Understanding student behaviour in schools. *Understanding pupils behaviour in schools. A diversity of approaches.* London: David Fulton.

ŠEIMOS ĮTAKA IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKO PATYČIŲ ELGSENOS PREVENCIJAI

Anotacija

Straipsnyje analizuojama šeimos įtaka ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai – aiškinamasi šeimos reikšmė vaiko patyčių elgsenos formavimuisi ir analizuojama patyčių elgsenos prevencija šeimoje. Straipsnyje pateikiami kokybinio tyrimo – interviu rezultatai, kuriuo siekta išsiaiškinti šeimos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai. Tyrimas atliktas Šilutės rajone, tyrime dalyvavo ikimokyklinio amžiaus vaikus auginantys tėvai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, įtaka, ikimokyklinio amžiaus vaikai, patyčios, prevencija.

Įvadas

Temos aktualumas. Šeima yra socialinė institucija, kurioje vyksta pirminė vaiko socializacija – socialinis asmenybės tapsmo procesas, kurio metu individas perima socialinės grupės, kuriai priklauso, vertybes, normas ir elgesio modelius. K. Jakaitės-Bulbukienės (2015, cit. Kvieskienė, 2003) teigimu, šeimoje yra pratęsiama gyvybė, individas tampa tam tikros grupės nariu. Šeimos parama teikia formalias, neformalias ir apčiuopiamas gėrybes, kurios kiekvienam šeimos nariui leidžia optimizuoti savo dalyvavimą įvairiose gyvenimo srityse (Balcells-Balcells ir kt., 2019, cit. Brennan ir kt., 2008).

Ikimokyklinis amžius yra labai svarbus etapas kiekvieno vaiko gyvenime, nes šiame etape vaikas įgyja bendravimo, bendradarbiavimo, sprendimų priėmimo, sunkumų įveikimo įgūdžius, vyksta intensyvus vaiko savęs pažinimas ir vaikas užmezga pirmuosius tarpusavio ryšius su bendraamžiais. Vis dėlto, tyrimai rodo, kad patyčių situacijos yra pastebimos jau ikimokykliniame amžiuje (Cameron ir kt., 2016; Douvlos, 2019, cit. Vlachou, 2011; Helgeland, 2017, cit. Kirves ir kt., 2012). Patyčios dažniausiai yra apibūdinamos kaip pasikartojantis agresyvus elgesys, kuriuo siekiama sukelti žalą kitam asmeniui. Patyčių elgesys atspindi galios disbalansą tarp patyčias inicijuojančio ir patyčias patiriančio asmens (Cameron ir kt., 2016, cit. Farrington, 1993).

Anot F. Cerezo ir kt. (2018), patyčios kaip konstrukcija yra susijusios su įvairiais individualiais, tėvų ir akademiniais veiksniais. Šeimos veiksniai apima šeimos aplinką, auklėjimo stilių ir tėvų dalyvavimą. S. Burvytės ir kt. (2012, cit. Armstrong, 1997) teigimu, ydingas auklėjimas šeimoje – svarbiausias veiksnys, turintis įtakos asmenybės savybėms susiformuoti, psichologinėms ir neurotinėms reakcijoms atsirasti. Tėvų priežiūra, globa ir moralinis palaikymas vaikų atžvilgiu padeda ankstyvojoje vaikystėje sumažinti vėlesnius vaikų delinkventinio elgesio ir psichinių

sutrikimų, problemų atsiradimo riziką. Patyčių prevencinės programos, įtraukiančios tėvų dalyvavimą, yra veiksmingesnės mažinant patyčias (Ostrander, 2018, cit. Tfofi & Farrington, 2011).

Tyrimo problema: kokia yra šeimos įtaka ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai?

Tyrimo iširtumas. Šeimos sąvoką analizavo S. Burvytė ir kt. (2012), K. Jakaitė-Bulbukienė (2015), A. Liazos (2004), M. Papanikolaou ir kt. (2011), G. Kvieskienė (2005). Patyčių sąvoką nagrinėjo E. Akgun (2010), H. Assimopoulou ir kt. (2010), M. Astrauskaitė (2010), G. Girdvainis (2013), R. Jančiauskas (2015) B. Kaziliūnaitė (2015), A. Psalti (2017), M. G. R. Robichaud (2007). Patyčių elgseną ikimokykliniame amžiuje aprašė C. Douvlos (2019), A. Helgeland ir kt. (2017), I. Tanrikulu (2018), G. S. Tepetas ir kt. (2010). Tėvų auklėjimo stilius nagrinėjo A. Balcells-Balcells ir kt. (2019), D. L. Cameron ir kt. (2017), F. Cerezo ir kt. (2018), O. Gomez-Ortiz ir kt. (2018), J. Sawyera ir kt. (2011).

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti šeimos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti šeimos reikšmę vaiko patyčių elgsenos formavimuisi.
2. Išanalizuoti patyčių elgsenos prevenciją šeimoje.
3. Atlikti ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvų interviu apie šeimos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai.

Tyrimo metodai:

- Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
- Empiriniai: kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas – interviu; duomenų analizė naudojantis kokybine turinio analize.

1. Šeimos reikšmė vaiko patyčių elgsenos formavimuisi

Šeima yra pirmoji institucija, kurioje vyksta vaiko socializacija. Ši institucija formuoja vaiko asmenybę ir elgesį (Papanikolaou ir kt., 2011), joje vaikas įgyja pagrindines vertybes ir susipažįsta su socialinėmis normomis (Kvieskienė, 2005), todėl šeimoje itin svarbus tėvų ir kitų ugdytojų vaidmuo, jų asmenybės branda, vertybės, tolerancija, vaiko vystymosi ir asmenybės formavimosi suvokimas bei gebėjimas šias žinias pritaikyti praktiškai. Visa tai – esminis veiksnys, lemiantis vaikų charakterio ugdymąsi, todėl svarbu pastebėti daromas vaikų auklėjimo klaidas ir laiku įgalinti tėvus sudaryti vaikams sąlygas ugdytis harmoningus charakterio bruožus (Burvytė ir kt., 2012).

Šeima užima esminį vaidmenį vaiko patyčių elgsenos formavimesi, todėl labai svarbus yra tėvų (ar kitų vaiko globėjų) auklėjimo stilius. O. Gomez-Ortiz ir kt. (2015, cit. Nickerson ir kt., 2010; Baldry ir kt., 2005; ir kt.) tėvų auklėjimo stilių apibrėžia kaip požiūrį, kurį motina ir tėvas

demonstruoja (kartu arba atskirai) kurdami socialinį – emocinį klimatą namuose, į kurį patenka vaikai. Yra išskiriami keturi tėvų auklėjimo stiliai – autoritetingas (kai tėvai rodo didelį reiklumą ir reagavimą), atlaidus (žemas reiklumo lygis ir aukštas reagavimo lygis), autoritarinis (didelis reiklumas ir žemas reagavimo lygis) ir aplaidus (žemas abiejų aspektų lygis) (Cerezo ir kt., 2018, cit. Baumrind, 1971). R. Jančiausko (2015, cit. J. Pivorienė ir kt., 2008) teigimu, vaikai, kurie šeimoje nuolatinį psichologinį pažeminimą ar net smurtą, patys demonstruoja tokį patį elgesį ugdymo įstaigoje, besityčiodami ir smurtaudami prieš kitus vaikus. Vaikas, kuris patiria dažnas ir netikėtas fizines bausmes, suvokia pasaulį remdamasis savo prievartine patirtimi ir pasaulį mato kaip grėsmingą ir nesaugų.

Agresyvus vaikų elgesys, kurį galima vadinti patyčiomis, pastebimas jau ikimokykliniame amžiuje. Agresyvus elgesys gali būti laikomas patyčiomis tik tada, kai jis sudarytas iš trijų komponentų: sukeliantis žalą, pasikartojantis ir pabrėžiantis galios disbalansą (fizinį, socialinį) ir turi vykti tarp besityčiojančiojo ir patyčių taikinio (Tepetas ir kt., 2010, cit. Olweus, 1993). Girdvainio (2013, cit. Mellor, 1990; ir kt.) teigimu, tarp ikimokyklinio amžiaus vaikų dažniausiai pastebima fizinė patyčių forma. Šio amžiaus vaikai dažniausiai mušasi, stumdosi, kandžiojasi, peša plaukus ir pan. Anot A. Psalti (2017), ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai susiduria su fizine agresija bendraamžių tarpe, tik po to seka žodinės patyčios (pvz. prasivardžiavimas) ir turto gadinimas.

2. Patyčių elgsenos prevencija šeimoje

Šeima yra itin svarbus veiksnys vaiko patyčių elgsenos prevencijai. Šeimoje formuojasi vaiko pirmieji socialinės kompetencijos elementai, esant palankiam artimųjų vertinimui prasideda savivertės formavimasis, todėl siekiant išvengti patyčių svarbu ugdyti vaiko savivertę jau ankstyvojoje vaikystėje (Robichaud, 2007). Ikimokyklinis amžius yra tinkamas ugdyti su vaiko jausmų sritimi susijusius raidos uždavinius, kurie svarbūs siekiant išvengti vaiko patyčių elgsenos: gebėjimą suprasti ir apibūdinti savo jausmus, gebėjimą valdyti emocijas, gebėjimą suprasti kitų jausmus. Ankstyvieji vaikystės metai gali būti vienas iš pagrindinių laikotarpių, norint kuo anksčiau užkirsti kelią patyčioms (Tanrikulu, 2018).

Ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai labai svarbus tėvų reagavimas – tinkama ir adekvati tėvų reakcija sužinojus, jog jų vaikas dalyvauja patyčių situacijoje (tyčiojasi iš kitų arba pats patiria patyčias). Tai, kaip tėvai apibrėžia ir supranta patyčias, gali daryti įtaką, kaip jie reaguoja, ar įsikiša patyčių problemos sprendime (Sawyera ir kt., 2011). M. Astrauskaitė (2010) išskiria septynis svarbius tėvų reagavimo į vaiko patiriamas patyčias veiksmus: nesikarščiuoti ir nereaguoti impulsyviai, kalbėtis ir palaikyti, kartu apgalvoti galimus problemos sprendimo būdus, kartu mokytis reakcijų, paskatinti vaiko saviraišką, bendradarbiauti su vaiko ugdytojais ir kitais ugdymo įstaigos specialistais, rodyti vaikui tinkamą elgesio pavyzdį.

Kopijuodamas savo tėvų veiksmus, vaikas išmoksta prievartos ir agresijos, jas vertina kaip priimtinas ir leistinas elgesio formas, kurios jam nepadedą prisitaikyti socialinėje aplinkoje, apsunkina savo bendravimą su bendraamžiais ir kitais žmonėmis (Burvytė ir kt., 2012). Todėl, B. Kaziliūnaitės (2015) teigimu, sužinojus, jog vaikas inicijuoja patyčias svarbu reaguoti ramiai, nepulti bausti fizinėmis bausmėmis, nešaukti. Reikėtų su vaiku ramiai aptarti situacija, paaiškinti, kad patyčių elgesys yra nepriimtinas, aptarti jų pasekmes. I. Breidokienės ir kt. (2015) teigimu, tėvai privalo kalbėtis su vaiku ir pirmiausiai išsiaiškinti esmines patyčių elgesį sukėlusias priežastis. Besityčiojantį vaiką reikia mokyti bendravimo įgūdžių, empatijos, gebėjimo valdyti jaučiamą pyktį. Gali būti, jog vaikas nesupranta, jog skriausti kitus yra nepriimtina, todėl suaugę privalo parodyti, jog patyčių elgesys netoleruotinas. Veiksmingas šių įgūdžių mokymo metodas – vaidmeniniai žaidimai, žaidžiami kartu su vaiku.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Tyrimui atlikti ir siekiant atskleisti šeimos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai, pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – interviu. Atliekant kokybinį tyrimą – interviu – jame laisvanoriškai dalyvavo trys informantai. Taikytas tikslinis imties atrankos būdas, t.y. atrinkti tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus (nuo 3 iki 5 m.). Patogiosios imties atrankos būdu buvo apklausti 2 tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, kuriuos tyrėjas pažįsta asmeniškai ir 1, su kuriuo pavyko susisiekti naudojantis telefonu. Visi 3 tyrime dalyvavę tėvai buvo 20 – 27 m. amžiaus moteriškos lyties asmenys. Informantų atsakymai koduojami slapyvardžiais – X1, X2, X3. Tyrimas vykdytas Šilutės rajone.

Duomenų analizei naudojama kokybinė turinio analizė.

Tyrimo rezultatai

Šiame skyriuje pateikiami ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvų interviu rezultatai apie šeimos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai.

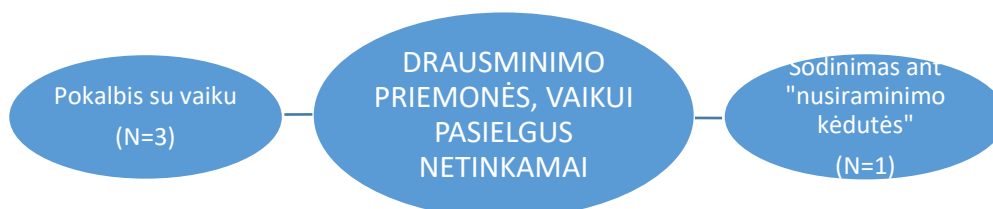
Tyrimo metu ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų buvo teirautasi koks, jų nuomone, yra jų auklėjimo stilius (autoritetingas, atlaidus, autoritarinis, aplaidus) (1 pav.).

1 pav. Tėvų auklėjimo stilius

Du tėvai nurodė, kad jų auklėjimo stilius yra autoritetingas (demonstruojamas didelis reiklumas ir reagavimas) („*Autoritetingas auklėjimo stilius, nes tikrai keliu vaikui reikalavimus, iškart reaguojau į nusižengimus, nepalieku jų neišspręstų. Mano vaikas gerai žino, ką galima daryti, ko ne, kokios yra pasekmės*“ (X1); „*Autoritetingas, turime nubrėžę griežtas ribas šeimoje, patys stengiamės laikytis jų ir norim, kad vaikas laikytųsi*“ (X2)). Vienas tyrimo dalyvis pasisakė taikantis atlaidų auklėjimo stilių (žemas reiklumo lygis ir aukštas reagavimo lygis) („*Manau, atlaidus auklėjimo stilius. Nesu vaikui nustčiusi kažkokių specialių taisyklių, bet jeigu kaip nors nusižengia, tai tikrai sureaguojau, kartais tikrai tenka nubaust*“ (X3)).

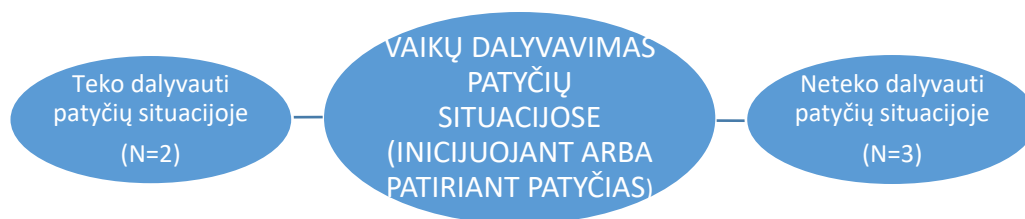
Tyrimo metu tėvų buvo prašoma įvardinti, kokias drausminimo priemones jie taiko vaikui pasielgus netinkamai (2 pav.).

2 pav. Tėvų naudojamos drausminimo priemonės

Visi trys tyrime dalyvavę tėvai nurodė taikantys pokalbio metodą („*Iškart einu kalbėtis su vaiku, klausiu, kodėl taip padarė, ar supranta, kad tai negerai*“ (X1); „*Kalbuosi su vaiku, paaiškinu, kodėl jo elgesys negeras*“ (X2); „*Kalbu su vaiku, pirma išsiaiškinu, ką padarė, tada paaiškinu, kodėl taip negerai, kaip reiktų daryti*“ (X3)“. Taip pat tėvas X3 nurodė, kartais naudojantis sodinimo ant „nusiramino kėdutės“ priemonę („*Jeigu pasielgė labai negerai, o pokalbis su juo neveikia, neišsiaiškinam, palieku jį kelias minutes pasėdėti ant kėdutės ir pasakau pamąstyti apie tai, ką padarė, po to vėl kalbam iš naujo ir tai visada suveikia*“).

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, ar jų vaikams yra tekę dalyvauti patyčių situacijose (inicijuoti arba patirti patyčias) (3 pav.).

3 pav. Tėvų pasisakymai apie vaikų dalyvavimą patyčių situacijose

Du tyrime dalyvavę tėvai nurodė, kad jų vaikams yra tekę dalyvauti patyčių situacijose (vienam patiriant patyčias, kitam inicijuojant patyčias) („*Dukra pasakojo, kad vienas berniukas darželyje ją muša, sugriauna žaidimus. Pasikalbėjau su auklėtoja, tai pasirodo, darželyje buvo berniukas su specialiais poreikiais, mėgo užgauti kitus vaikus*“ (X1); „*Auklėtoja yra saktus, kad mano vaikas tyčiojasi, kad erzina vaikus specialiai, atiminėja žaislus. Bet aš nežinau, ar čia skaitosi patyčios, gal tik noras pažaist, juk vaikas dar mažas*“ (X3)). Vienas tyrime dalyvavęs tėvas nurodė, kad jo vaikui neteko dalyvauti patyčių situacijose (nei inicijuojant, nei patiriant patyčias) („*Neteko girdėti, kad mano vaikas būtų tyčiojęsis arba iš jo tyčiotųsi*“ (X2)).

Išvados

1. Šeima yra reikšmingas veiksnys vaiko patyčių elgsenos formavimuisi, nes ši institucija formuoja vaiko asmenybę ir charakterį, vaiko elgesį bei įdiegia jam esmines vertybes. Labai svarbus yra tėvų auklėjimo stilius, kuris yra išskiriamas į keturias rūšis – autoritetingas, atlaidus, autoritarinis ir aplaidus. Vaikas, patiriantis smurtą, psichologinį pažeminimą, dažnas ir netikėtas fizines bausmes, pasaulį regi kaip grėsmingą ir ima demonstruoti agresyvų elgesį prieš savo bendraamžius. Agresyvus elgesys, kuris gali būti vadinamas patyčiomis, pastebimas jau ikimokykliniame amžiuje. Ikimokyklinukai dažniausiai naudoja fizinę patyčių formą – mušimasis, stumdymasis, kandžiojimasis.

2. Šeima yra labai svarbus veiksnys patyčių elgsenos prevencijai, nes šeimoje formuojasi vaiko pirmieji socialinės kompetencijos elementai, todėl ankstyvieji vaikystės metai gali būti vienas iš pagrindinių laikotarpių, norint kuo anksčiau užkirsti kelią patyčioms. Patyčių situacijose labai svarbus tinkamas tėvų reagavimas. Sužinojus, kad vaikas patiria patyčias, svarbu – nesikarščiuoti ir nereaguoti impulsyviai, kalbėtis ir palaikyti, kartu apgalvoti galimus problemos sprendimo būdus,

kartu mokytis reakcijų, paskatinti vaiko saviraišką, bendradarbiauti, rodyti tinkamą pavyzdį. Sužinojus, kad vaikas tyčiojasi iš kitų, svarbu išlikti ramiems, nepulti bausti, nešaukti. Reikėtų su vaiku ramiai aptarti situacija, paaiškinti, kad patyčių elgesys yra nepriimtinas, aptarti jų pasekmes, mokytis empatijos, bendravimo įgūdžių, valdyti pyktį.

3. Atlikus ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvų interviu apie šeimos įtaką ikimokyklinio amžiaus vaiko patyčių elgsenos prevencijai paaiškėjo, kad tyrime dalyvavę tėvai dažniau naudoja autoritetingą auklėjimo stilių (didelis reiklumas ir reagavimas) ir atlaidų auklėjimo stilių (žemas reiklumo lygis ir aukštas reagavimo lygis). Tyrime dalyvavusių tėvų dažniau naudojama drausminimo priemonė, vaikams pasielgus netinkamai – pokalbis su vaiku, taip pat naudojamas sodinimas ant „nusiramavimo kėdutės“ (vaikas turi apmąstyti savo poelgį). Du tyrime dalyvavę ikimokyklinio amžiaus vaikus auginantys tėvai nurodė, kad jų vaikams teko dalyvauti patyčių situacijose (autoritetingą auklėjimo stilių demonstruojančio tyrimo dalyvio vaikas patyrė patyčias, atlaidų auklėjimo stilių demonstruojančio tyrimo dalyvio vaikas inicijavo patyčias), vienas tyrimo dalyvis, demonstruojantis autoritetingą auklėjimo stilių, nurodė, kad jo vaikui neteko dalyvauti patyčių situacijose.

Literatūra:

Assimopoulos H., Vassilakaki E., ir kt., 2010. *Patyčių prevencija klasėje. Vadovas mokytojams*. Vilnius: Margi raštai.

Astrauskaitė M., 2010. Mokyklų epidemija – patyčios. *Aš ir psichologija*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

http://www.iamnotscared.pixelonline.org/data/database/publications/414_Mokykl%C5%B3%20epidemija%20-%20patycios.pdf

Balcells-Balcells A., Climent G. ir kt., 2019. Impact of supports and partnership on family quality of life. *Research in Developmental Disabilities*. [Žiūrėta 2020-10-10]. Prieiga internete:

<https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4417/science/article/pii/S0891422218302208?via%3Dihub>

Breidokienė I., Ignatovičienė R., 2015. *Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: SADM.

Burvytė S., Ralys K. ir kt., 2012. *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas*. Vilnius: Edukologija.

Cameron D. L., Kovac V. B., 2017. Parents and Preschool Workers' Perceptions of Competence, Collaboration, and Strategies for Addressing Vullyng in Early Childhood. *Child Care in Practice*. [Žiūrėta 2020-11-05]. Prieiga internete:

<http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3672/ehost/detail/detail?vid=0&sid=b0409b1c824d447aa7f98a41272f5681%40sdcvsmgr02&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=22571045&db=a9h>

Cerezo F., Ruiz-Esteban C ir kt., 2018. Dimensions of parenting styles, social climate, and bullying victims in primary and secondary education. *Psicothema*. [Žiūrėta 2020-10-10]. Prieiga internete:

<http://www.psicothema.com/pdf/4451.pdf>

Douvlos C., 2019. Bullying in Preschool Children. *Psychological Thought*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3672/ehost/detail/detail?vid=0&sid=a8d4c962-a397-48c6-b3079377d84cdc17%40sdcvsmgr01&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=136148741&db=a9h>

Girdvainis G., 2013. Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai. *Lituanistika*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1396887628028/>

Gómez-Ortiz O., Romera E. M. ir kt., 2015. Parenting styles and bullying. The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment. *Child Abuse & Neglect*. [Žiūrėta 2020-10-10]. Prieiga internete:

<https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4417/science/article/pii/S014521341500383X?via%3Dihub>

Helgeland A., Lund I., 2017. Children's Voices on Bullying in Kindergarten. *Early Childhood Education Journal*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3672/ehost/detail/detail?vid=0&sid=90cb8a08-ee55-4597-b4fad2769d594911%40sdcvsmgr02&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=120569845&db=a9h>

Jakaitė-Bulbukienė K., 2015. *Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė*. [Žiūrėta 2020-10-10]. Prieiga internete: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:11603159>

Jančiauskas R., 2015. Pedagogų požiūris į agresyvų mokinių elgesį mokykloje. *Andragogy*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

https://vb.ku.lt/primoeexplore/fulldisplay?docid=ELABAPDB15558865&context=L&vid=KU&lang=lt_LT&search_scope=KU&adaptor=Local%20Search%20Engine&isFrbr=true&tab=default_tab&query=any,contains,bullying%20roles&offset=0

Kaziliūnaitė B., 2015. *Psichologė: ką daryti, jei vaikas skriaudžia kitus?* [Žiūrėta 2020-10-17]. Prieiga internete:

<https://www.tavovaikas.lt/lt/veidai/g-4288-psichologe-ka-daryti-jei-vaikas-skriaudzia-kitus>

Kvieskienė G., 2005. *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU leidykla.

Liazos A., 2004. *Families: Joys, Conflicts, and Changes*. USA: Taylor & Francis Group.

Ostrander J., Melville A. ir kt., 2018. Proposed Modification of a School-wide Bully Prevention Program to Support AI Children. *Journal of School Violence*. [Žiūrėta 2020-11-02]. Prieiga internete: <http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3672/ehost/detail/detail?vid=0&sid=d6a0e8cc59ee40169ebac760a2f0e4d0%40sdcvssesmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=132044037&db=eue>

Papanikolaou M., Chatzikosma T. ir kt., 2011. Bullying at School: The Role of Family. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. [Žiūrėta 2020-11-02]. Prieiga internete:

<https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4417/science/article/pii/S1877042811027212?via%3Dihub>

Psalti A., 2017. Greek in-service and Preservice Teachers' Views About Bullying in Early Childhood Settings. *Journal of School Violence*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3672/ehost/detail/detail?vid=0&sid=c62ed915275a44f087fe9062eba968c%40sdcvssesmgr01&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=125435851&db=eue>

Robichaud M. G. R., 2007. *Vaikas kenčia pažėminimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.

Sawyera J., Mishnaa F. ir kt., 2011. The Missing Voice: Parents' Perspectives of Bullying. *Children and Youth Services Review*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4417/science/article/pii/S0190740911001794?via%3Dihub>

Tanrikulu I., 2018. Teacher Reports on Early Childhood Bullying: how often, who, what, when and where. *Early Child Development and Care*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4418/doi/full/10.1080/03004430.2018.1479404>

Tepetas G. S., Akgun E., 2010. Identifying Preschool Teachers' Opinion About Peer Bullying. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. [Žiūrėta 2020-11-01]. Prieiga internete:

<https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4417/science/article/pii/S1877042810010049?via%3Dihub>

TĖVŲ IR PEDAGOGŲ BENDRADARBIAVIMAS UGDANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SAKY TINĘ IR RAŠYTINĘ KALBĄ

Anotacija

Šiame moksliniame straipsnyje nagrinėjamos tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo galimybės siekiant ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaikų sakytinę ir rašytinę kalbą. Išryškinama tėvų ir ikimokyklinės ugdymo įstaigos pedagogų bendradarbiavimo svarba, turinti įtakos ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymuisi ir tolimesniems jų akademiniams pasiekimams ateityje. Analizuojamos ir pateikiamos pedagogų nuomonės apie bendradarbiavimo su tėvais ir jų įsitraukimo į ugdymo procesą galimybes siekiant lavinti ikimokyklinio amžiaus vaikų sakytinę ir rašytinę kalbą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tėvai, pedagogai, sakytinė ir rašytinė kalba, bendradarbiavimas.

Įvadas

Temos aktualumas. *Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje* (2014) pabrėžiamas tautinės, pilietinės Lietuvos tapatybės stiprinimas, lietuvių kalbos ir Lietuvos kultūros puoselėjimo ir tęstinumo užtikrinimas. *Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“* akcentuojamas sumanios, darnios, pažangios ir nacionalinį tapatumą puoselėjančios visuomenės kūrimas. Pasak E. Jurgelionio, D. Žemaitytės, G. Orintienės, G. Kynės, ir J. Milaknienės (2015) nacionalinio tapatumo vienas bruožų – nacionalinė kalba. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog kalbos ugdymas tampa viena iš svarbiausių ugdymo(si) sričių. Ugdymo(si) pasiekimų sritys plačiai detalizuojamos *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše* (2014) ir *Ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose* (2015). Sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymas aukščiau minėtame apraše pateikiamas kaip ugdymo(si) pasiekimas, kuris sudaro vaiko mokymosi pagrindus. Ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdymas(is) rūpi ne tik pedagogams, kurie su juo dirba, bet vaiko tėvams. Aukščiau minėtuose strateginiuose dokumentuose ir ikimokyklinio ugdymo programose bei *Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme* (2011) išryškintas visų ugdymo dalyvių bendravimas ir bendradarbiavimas bei įsitraukimas į ugdymo procesą. Galima daryti prielaidą, jog kokybiška tėvų ir pedagogų sąveika gali užtikrinti sėkmingą ikimokyklinio amžiaus vaikų sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymą(si).

Tyrimo probleminis klausimas: kokios yra tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo galimybės ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų sakytinę ir rašytinę kalbą?

Temos iširtumas. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas yra plačiai nagrinėjama tema užsienio mokslininkų. Mokslininkai H. Skouteris, B. Watson ir J. Lum (2012) atskleidė tėvų ir ikimokyklinio ugdymo pedagogų bendradarbiavimo svarbą. Tėvų galimybes įsitraukti į vaikų ugdymo(si) procesą

analizavo N. Moon ir C. Ivins (2004). A. Menheere ir E. H. Hooge (2010) tyrinėjo tėvų įsitraukimo poveikį ir efektyvumą vaiko ugdymui(si). S. Wilder (2014) analizavo ryšį tarp tėvų įsitraukimo į ugdymo(si) procesą ir vaikų akademinį pasiekimą. Tuo tarpu Lietuvoje tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo būdus ir formas nagrinėjo S. Dapkienė (2002), L. Jovaiša (2007), G. Čiuladienė, A. Valantinas (2016), M. Barkauskaitė (2016). Kokybiškos pedagogo sąveikos su vaiko tėvais aspektus išryškino S. Burvytė (2013; 2015). S. Kovienė (2017; 2018) tyrinėjo tėvų švietimo ikimokyklinio ugdymo įstaigoje nuostatas. Tėvų įsitraukimo pozityvų poveikį vaiko ugdymo(si) pasiekimams atskleidė N. Šorienė (red.) (2012) ir A. Landsbergienė (2019).

Tyrimo objektas: tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo galimybės ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų sakytinę ir rašytinę kalbą.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo galimybes ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų sakytinę ir rašytinę kalbą.

Tyrimo metodai:

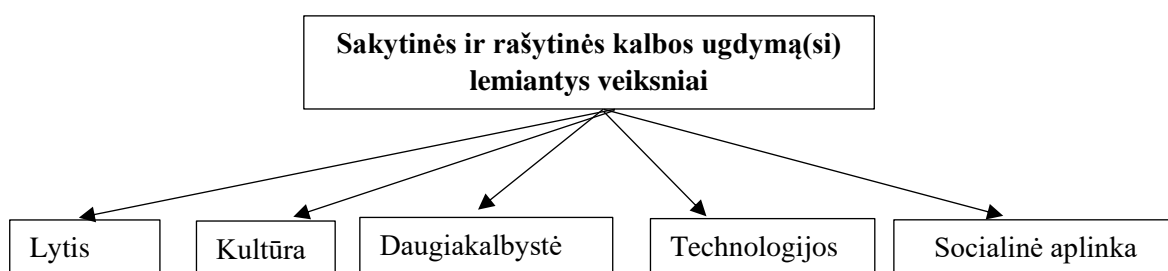
1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Pusiaus struktūruotas interviu.
3. Kokybinė turinio (content) analizė.

1. Bendradarbiavimo svarbos teorinės prielaidos

Pasak S. Kovienės (2017), vaiko ugdymas prasideda šeimoje, o ikimokyklinio ugdymo įstaiga padeda šeimai ugdyti vaiką. Ikimokyklinio ugdymo mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas prisideda siekiant bendro tikslo ir suartina visus ugdymo dalyvius. Tik ugdymo institucijos ir šeimos tarpusavio pasitikėjimas bei bendradarbiavimas užtikrina sėkmingą vaiko asmenybės formavimąsi. Todėl galima teigti, kad pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas bei pastarųjų įsitraukimo į ugdymo įstaigos veiklą nauda vaikų ugdymui yra neabejotina (p. 146). Mokslininkai H. Skouteris, B. Watson ir J. Lum (2012) įrodė, kad tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas prisideda prie kokybiško ugdymo(si) organizavimo ir pagerina vaiko mokymo(si) rezultatus. Tuo pačiu išryškintas tėvų įtraukimo į vaiko ugdymosi procesą aspektas, kuris labai svarbus bendradarbiavimo kontekste. N. Šorienė (2012) ir A. Landsbergienė (2019) pabrėžia, kad sėkmingas pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas daro teigiamą įtaką vaiko ugdymo rezultatams, vaikų ateities perspektyvai, psichinei vaikų sveikatai ir besiformuojantiems socialiniams santykiams su aplinka. Taip pat pabrėžiama, jog tėvų įsitraukimas į vaikų ugdymą(si) teigiamai veikia ir pagerina vaiko testų, skaitymo, rašymo ir matematikos rezultatus. Daugelio mokslininkų atliktų tyrimų (Menheere, Hooge, 2010; Wilder, 2014) atskleidė, kad kai pedagogai bendradarbiauja su šeimomis, vaikams paprastai geriau sekasi ne tik mokytis, bet ir vėliau gyvenime.

2. Sakytinė ir rašytinė kalba ikimokykliniame amžiuje

Aukščiau minėtuose Lietuvos strateginiuose planuose išryškintas nacionalinio tapatumo puoselėjimas. Pasak E. Jurgelionio, D. Žemaitytės ir kt. (2015) nacionalinio tapatumo vienas bruožų – nacionalinė kalba. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog kalbos ugdymas tampa viena iš svarbiausių ugdymo(si) sričių. Kaip nurodo autorės I. Kaffemanienė, L. Reseckienė (2008), kalba – pagrindinė bendravimo priemonė, kuri, kaip sistema, gyvuoja nepriklausomai nuo mūsų; kalbėjimas – viena svarbiausių psichinės veiklos funkcijų. Kalba yra visa ko pagrindas, kuris kloja pamatus tolimesniems akademiniam pasiekimams. Tačiau ne visi vaikai vienodai išmoksta ir įsisavina kalbą, nes nėra visiškai tokių pačių vaikų, kurie vienodai dalyvautų veiklose ir vienodai kauptų patirtį. Taip pat yra ir su sakinės bei rašytinės kalbos ugdymu(si) (*Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*, 2015). Yra nemažai priežasčių dėl kurių vienaip ar kitaip kalba yra įsisavinama, paveikiamas kalbos mokymasis, ugdymasis ir vartojimas. Pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką vaikų sakinės ir rašytinės kalbos ugdymui(si) pateikiami 1 pav.

1 pav. Sakinės ir rašytinės kalbos ugdymą(si) lemiantys veiksniai (sudaryta autorės)

Tyrimo metodai ir organizavimas

Siekiant atskleisti tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo galimybes ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų sakinę ir rašytinę kalbą, pasirinkta kokybinio tyrimo. Šio tyrimo atveju pasirinktas duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Atsižvelgiant į darbo tikslą, tyrimui buvo atrinkti informantai, kurie gali suteikti prasmingos informacijos apie tiriamąjį dalyką. Šiuo atveju, tai 6 ikimokyklinio ugdymo mokytojai, iš kurių pusė yra vyresniojo amžiaus – nuo 43 iki 48 metų. 2 tyrime dalyvavę dalyviai yra vidutinio amžiaus mokytojai – 32 ir 38 metai. 1 informantas 29 metų amžiaus. Tyrimo duomenimis didžioji dalis tyrimo dalyvių turi daugiau nei 10 metų darbo stažą. Likusioji dalis informantų turi mažesnę nei 10 metų darbo stažą. Remiantis tyrimo duomenimis pusė tyrimo dalyvių – turi mokytojo metodininko kvalifikaciją, du tyrimo dalyviai turi vyresniojo mokytojo kvalifikaciją ir 1 informantas – ikimokyklinio ugdymo mokytojos kvalifikaciją.

Tyrimo rezultatai

A. Landsbergienės (2019) teigimu, tėvų bendradarbiavimas su mokytojais ir tėvų įsitraukimas į ugdymo(si) procesą teigiamai veikia vaiko skaitymo ir rašymo pasiekimus. Atsižvelgiant į tai, tyrimo metu siekiant atskleisti tėvų bendradarbiavimo ir įsitraukimo galimybes ugdyme, informantų buvo klausiama: „*Kokios tėvų bendradarbiavimo ir įsitraukimo galimybės ugdant ikimokyklinukų sakinę ir rašytinę kalbą?*” Tyrimo duomenys pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Tėvų bendradarbiavimo ir įsitraukimo galimybės ugdant ikimokyklinukų sakinę ir rašytinę kalbą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys	Atsakymų skaičius
Tėvų bendradarbiavimo ir įsitraukimo galimybės	Įsitraukimo stoka	„(...) mažai kas įsitraukia“ (IUM1) „(...) ne daug kas nori dalyvauti, įsitraukti“ (IUM2) „(...) matosi, kad nenori tėvai įsitraukti“ (IUM4) „(...) reikia įtraukti, patys nesisiūlo“ (IUM5)	4
	Virtuali aplinka	„(...) tėvai labai aktyvūs internete“ (IUM1) „(...) labiau virtualiai bendrauja nei gyvai“ (IUM2) „(...) visos diskusijos persikėlė į Facebook‘us, tokioj virtualioj erdvėj jie daugiau reiškiasi“ (IUM5)	3
	Dalyvavimas ugdomojoje veikloje	„(...) pakviečiu į grupę, veiklą praveisti“ (IUM1) „(...) ateina, praveda veiklą“ (IUM3) „(...) vienas kitas ateina, sudalyvauja projektinėj veikloj“ (IUM5)	3
	Einamieji, probleminiai klausimai	„(...) yra problema, tada jau kalbam, bendradarbiaujam siekiant išspręsti“ (IUM3) „(...) bendradarbiaujam dėl organizacinių reikalų, šiaip kokių klausimų, jei kyla“ (IUM6)	2

Analizuojant informantų patirtis dėl tėvų bendradarbiavimo ir įsitraukimo galimybių, išryškėja, kad informantai linkę teigti, jog įsitraukimo trūksta (4 informantai): „(...) mažai kas įsitraukia“ (IUM1), „(...) ne daug kas nori dalyvauti, įsitraukti“ (IUM2) ir kt. Kiek mažiau tėvų įsitraukimo galimybes sieja su: dalyvavimu ugdomojoje veikloje (3 informantai): „(...) pakviečiu į grupę, veiklą praveisti“ (IUM1), „(...) ateina, praveda veiklą“ (IUM3) ir kt.; galimybe bendrauti virtualioje aplinkoje (3 informantai): „(...) tėvai labai aktyvūs internete“ (IUM1), „(...) labiau virtualiai bendrauja nei gyvai“ (IUM2) ir kt. Dar mažiau informantų (2 informantai) nurodo, kad bendradarbiaujama dėl einamųjų ar probleminių klausimų „siekiant išspręsti problemas“ (IUM3) ir „dėl organizacinių reikalų“ (IUM6).

Išvados

1. Bendradarbiavimas tarp tėvų ir pedagogų kokybiškai papildo ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą(si). Tėvų įsitraukimas į vaiko ugdymą(si) kaip vienas iš bendradarbiavimo aspektų, teigiamai ir pozityviai paveikia vaiko akademinis pasiekimus sakytinės ir rašytinės kalbos kontekste bei prisideda prie visapusiško asmenybės formavimo.
2. Kalba yra neatsiejama nuo kasdienio vaiko gyvenimo ir ji sudaro vaiko mokymosi pagrindus. Kalbos įsisavinimas priklauso nuo daugelio veiksnių, tačiau pagrindiniai yra lytis, daugiakalbystė, kultūra, socialinė aplinka ir technologijos.
3. Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad tėvų bendradarbiavimas ir įsitraukimas dažniausiai siejamas su dalyvavimu ugdomojoje veikloje, tačiau nurodoma nemenka įsitraukimo ir bendradarbiavimo stoka.

Literatūra:

- Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas.* (2014). Vilnius: „Baltic Printing house“.
- Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos.* (2015). Vilnius: „Baltic Printing house“.
- Jurgelionis, E., Žemaitytė, D., Orintienė, G., Kynė, G., Milaknienė, J. (2015). *Medijų ir informacinio raštingumo ugdymo metodinė medžiaga* [Žiūrėta 2020-10-22]. Prieiga internetu: <https://duomenys.ugdome.lt/mir>
- Kaffemanienė, I., Reseckienė, L. (2008). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualizuoto motorikos ir kalbinių gebėjimų ugdymo ypatumai. [Žiūrėta 2020-10-10]. Prieiga internetu: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164696165/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- Kovienė, S. (2017). *Tėvų švietimas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose: lūkesčiai ir realybė.* [Žiūrėta 2020-10-11]. Prieiga internetu: <http://journals.ku.lt/index.php/andragogy/article/view/1723/pdf>
- Landsbergienė, A. (2019). Pradinukų abėcėlė. Vilnius: Dvi tylos.
- Menheere, A., Hooge, E. H. (2010). *Parental involvement in children's education: A review study about the effect of parental involvement on children's school education with a focus on the position of illiterate parents.* [Žiūrėta 2020-10-11]. Prieiga internetu: file:///C:/Users/Aiste/Downloads/Parental_involvement_in_childrens_education_A_rev.pdf
- Skouteris, H., Watson, B., Lum, J.(2012). *Preschool children's transition to formal schooling: The importance of collaboration between teachers, parents and children.* [Žiūrėta 2020-10-22]. Prieiga internetu: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-84878419132&origin=inward&txGid=81f38f24a7873c0789b5af230e2fbbea>

- Šorienė, N. (red.) (2012). *Tėvų įsitraukimas į mokinių ugdymą*. [Žiūrėta 2020-10-30]. Prieiga internetu: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/bs_Tevu_itraukimas_i_mokiniu_ugdyma.pdf
- Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“*. [Žiūrėta 2020-10-22]. Prieiga internetu: <https://www.lietuva2030.lt/lt/naudinga>
- Valstybinė švietimo 2013-2020 metų strategija*. (2014). [Žiūrėta 2020-10-22]. Prieiga internetu: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Valstybine-svietimo-strategija-2013-2020_svietstrat.pdf
- Wilder, S. (2014). *Effects of parental involvement on academic achievement: A meta-synthesis*. [Žiūrėta 2020-10-21]. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/262576762_Effects_of_parental_involvement_on_academic_achievement_A_meta-synthesis

PEDAGOGŲ PAGALBA ELGESIO IR (AR) EMOCIJŲ SUNKUMŲ ARBA SUTRIKIMŲ TURINČIAM VAIKUI IR JO ŠEIMAI: X MOKYKLOS-DARŽELIO ATVEJIS

Anotacija

Lietuvoje vis labiau aktualesne problema tampa vaikų elgesio ir emocijų sutrikimai. Tokie vaikai yra sunkiai auklėjami, turintys bendravimo ir mokymosi sunkumų. Vaikų, turinčių psichikos sveikatos problemų, tinkamos pagalbos sulaukia tik apie 10–15 proc., todėl yra būtina siekti kuo ankstesniame amžiuje sumažinti vaikų psichikos ir elgesio sutrikimų skaičių. Ikimokyklinio ir ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sutrikimai bei pagalba jiems šalyje nėra tyrinėjama, todėl šiame darbe keliami šie moksliniai probleminiai klausimai: kokia pedagogų pagalba yra teikiama elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčiam vaikui, jo šeimai bei kokios yra elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymo galimybės X mokykloje-darželyje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: elgesio, emocijų, sunkumai, sutrikimai, pagalba, šeima.

Įvadas

Temos aktualumas. Valstybinis psichikos sveikatos centras, pateikė Higienos instituto *Traumų ir nelaimingų atsitikimų stebėsenos sistemos 2007–2016 metų* analizę, kurių duomenimis ligotumas psichikos ir elgesio sutrikimais padidėjo nuo 55,59 iki 73,41 atvejų 1000 vaikų. Tuo tarpu sergamumas psichikos ir elgesio sutrikimais nuo 2007 iki 2016 metų, padidėjo nuo 23,29 iki 30,91 atvejo 1000 vaikų (Higienos institutas, 2007-2013).

Kaip teigia V. Liuima, M. Izokaitis, L. Stonienė ir kt. (2016), moksliniai tyrimai rodo, kad vaikų elgesio ir emocijų sutrikimams didžiausios įtakos turi sunki socialinė padėtis šeimoje, prasta socialinė ir psichologinė aplinka bei komplikuoti socialiniai ryšiai su artimaisiais. Teigiama vaikų emocinė sveikata bei gera savijauta padeda išvengti šių neigiamų veiksnių ir priešingai, teigiama vaikų emocinė sveikata lemia gerą sveikatą, gerus socialinius ryšius, aukštus pasiekimus moksluose, pasitikėjimą savimi. Pasak V. Liuimos, M. Izokaičio, L. Stonienės ir kt. (2015), vaikų, turinčių psichikos sveikatos problemų, tinkamos pagalbos sulaukia tik apie 10–15 proc. Todėl būtina gerinti vaikų sveikatos priežiūrą ir ypatingai siekti sumažinti vaikų psichikos ir elgesio sutrikimų skaičių. Kaip teigia V. Liuima, M. Izokaitis, L. Stonienė ir kt. (2015), tokių rezultatų galima pasiekti tinkamai ir veiksmingai organizuojant medicinos pagalbą, o taip pat ir atliekant nuolatinius ir išsamius mokslinius tyrimus.

Tyrimo problema: kokia pedagogų pagalba yra teikiama elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčiam vaikui, jo šeimai bei kokios yra elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymo galimybės X mokykloje-darželyje.

Temos iširtumas. Užsienio mokslininkai skiria didelį dėmesį ir plačiai tyrinėja emocinių ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus ir paauglius. Naujausi moksliniai tyrimai tik dar kartą patvirtina šių tyrimų svarbą. Pasak C. J. Aditya ir R. Sekartini (2017) bei G. Dunlap, L. Kern, M. dePerczel ir kt. (2018) tai yra labai opi mūsų visų problema, todėl labai svarbu plėtoti šiuos tyrimus ir toliau, ir kuo įvairesnius.

Nutukimą turinčių vaikų su emociniais ir elgesio sutrikimais analizavo M. W. White, D. E. Houchins, K. A. Viel-Ruma ir kt. (2014), J. Aditya ir R. Sekartini (2017), D. J. Royer, K. L. Lane, E. D. Cantwell ir kt. (2017). Labai plačiai mokslininkų analizuojami ir studentai, turintys elgesio ir emocijų sutrikimus (Ennis, Jolivette, Losinski, 2017; Carrero, Collins, Lusk, 2017; Dunlap, Kern, dePerczel ir kt. 2018) bei moksleiviai (Oliver, Kretschmer, Maughan, 2014). Pasak V. Liuimos, M. Izokaičio, L. Stonienės ir kt. (2016), Lietuvoje taip pat labai aktuali psichikos sveikatos problema. V. Liuima, M. Izokaitis, L. Stonienė ir kt. (2016), pabrėžia, kad skiriamas mažas dėmesys analizuoti vaikų psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Būtent pastarieji autoriai bei L. Narkauskaitė, R. Varvuolienė A. Beržanskytė (2012) atliko Lietuvoje teikiamų psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo vaikams, turintiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų analizę. Autoriai N. Umbrasienė ir L. Narkauskaitė (2010), analizavo psichologinius veiksnius, lemiančius vaikų rizikingą elgesį. Autorės J. Biliūnienė ir L. Miltenienė (2013), savo tyrimu siekė atskleisti tėvų, įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus patirtį. D. Slepakovienė (2012), A. Ališauskas ir G. Šimkienė (2013), atliko analizę siekdami išsiaiškinti mokytojų patirtį, ugdant mokinius, turinčius elgesio ar (ir) emocijų problemų. V. Liuima ir M. Izokaitis, L. Stonienė (2016), analizavo psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų tėvų/globėjų požiūrį į psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą Lietuvoje. Autorių Izokaičio, Stonienės, Liuimos ir kt., (2016) atlikta mokslinių darbų analizė atskleidė, kad daugiausiai atliktų tyrimų su sveikatos priežiūros paslaugų kokybe, vartotojų poreikiais bei vartotojų pasitenkinimu gautomis paslaugomis. Taip pat, nemažai mokslininkų tyrinėja mokinių arba studentų elgesio ir emocijų sutrikimus, tačiau ikimokyklinio ar ankstyvo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų sutrikimai bei pagalba jiems netyrinėjama, todėl šiame darbe keliami šie moksliniai probleminiai klausimai: kokia pedagogų pagalba yra teikiama elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčiam vaikui, jo šeimai bei kokios yra elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymo galimybės X mokykloje-darželyje.

Tyrimo objektas: Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turinčių vaikų ugdymas X mokykloje-darželyje.

Tyrimo tikslas. Ištirti tėvų bei globėjų, auginančių vaikus, turinčius elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, lūkesčius, susijusius su jų vaikų ugdymo organizavimu X mokykloje-darželyje.

Tyrimo metodai - kokybinė turinio analizė.

Tyrimo organizavimas

Siekiant atskleisti elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turinčių vaikų ugdymo darželyje aspektus, pasirinktas kokybinis tyrimo duomenų rinkimo metodas. Kaip teigia B. Bitinas ir kt. (2008) bei K. Kardelis (2017), kokybiniai tyrimai, kitaip nei kiekybiniai tyrimai, nesiekia išmatuoti tiriamojo reiškinių paplitimo. Kokybinis tyrimas padeda gauti reikšmingų duomenų apie mažai tirtą procesą ar reiškinį. D. Silverman (2013) pažymi, jog kokybiniai tyrimai yra lankstūs, remiasi indukcine duomenų analize – nuo praktikos link teorijos konstravimo.

Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodu pasirinktas struktūruotas interviu. Struktūruoto interviu metu yra numatomi vedamieji klausimai, pagal konkrečią klausimų pateikimo seką ar klausimų formuluotes (Silverman, 2013). Taikant šį duomenų rinkimo metodą tyrėjui suteikiama galimybė lengviau suprasti tiriamąją problemą bei atskleisti iš anksto nenumatytus ir netikėtus tiriamos problemos kampus.

Tyrimo analizei atlikti naudotas teminės analizės metodas – kokybinė turinio analizė (angl. *qualitative content analysis*). Anot D. Silverman (2013) analizės pagrindą sudaro teksto pavidalu išreikštos pirminės surinktos informacijos interpretavimas mokslo krypties, srities arba šakos kategorijų kontekste. Daugiausia yra remiamasi tiriamojo teksto turiniu ir iš jo tyrėjo išskirtomis išryškėjusiomis kategorijomis ir subkategorijomis. Šis metodas taikomas norint atskleisti naujus aspektus, susijusius su tiriamuoju reiškiniu.

Tyrimo metu sutiko dalyvauti 4 tėvai ir 1 globėja, kurių vaikai, mergaitė ir berniukai, turintys elgesio ar (ir) emocijų sunkumų ar (ir) sutrikimų, lanko X mokyklą-darželį. Visi apklaustųjų tėvų/globėjų vaikai turi elgesio ar (ir) emocijų sunkumų ar (ir) sutrikimų. Tėvams/globėjams šie vaikai yra jauniausi arba vieninteliai vaikai šeimoje. Informantai, jų vaikams nustačius elgesio ar (ir) emocijų sutrikimus ar (ir) sunkumus, pradžioje su šia diagnoze nesutiko arba nelabai suprato, nes yra pripažinti socialinės rizikos šeimomis. Vaikų amžius nuo 3 iki 9 metų.

Su informantais buvo iš anksto susitariama susitikti ir atlikti struktūruotus interviu. Interviu buvo vykdomi – X mokykloje-darželyje, įstaigos mokytojų kambaryje arba darbuotojų kabinetuose, taip pat informantų namuose. Vėliau pasibaigus visiems interviu, gauti duomenys buvo apdorojami, analizuojami, apibendrinami bei rengiamos išvados. Tyrimas vyko nuo 2020 02 09 iki 2020 02 28.

Tyrimo rezultatai

Pasak autorių E. Bielskytė-Simanavičienė ir L. Paurienė (2017), organizuojant ugdymą elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintiems vaikams, labai svarbus ir reikšmingas tampa vaikų, tėvų, pedagogų, specialistų teikiančių pagalbą bendradarbiavimas ir visos mokymosi įstaigos bendruomenės susitelkimas. Šis tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas atsiskleidžia X mokykloje-darželyje, kur vaikai, turintys elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų ar sunkumų, yra ugdomi įstaigos pedagogų bei specialistų. Daugiausiai šiuos vaikus, pamokų ar užsiėmimų metu ugdo pedagogai, kurie ugdymo metu stengiasi vaikus sudominti, įtraukti į įvairias veiklas, taip pat viską paaiškinti, atliepti jų individualius ugdymo(si) poreikius.

Kiti įstaigos specialistai: logopedas, soc. pedagogas bei psichologas, vaikus ugdo pagal iš anksto sudarytą planą. Specialistai savo dėmesį skiria vaikams ir jų tėvams individualiai, individualių užsiėmimų metu, gilinasi ir padeda spręsti vaikui kylančias elgesio ar (ir) emocijų sutrikimus ar sunkumus ir iš to kylančias problemas.

Neretai ne tik vaikams, turintiems elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų, bet ir šių vaikų tėvams/globėjams yra reikalinga individuali specialistų (psichologo, socialinio pedagogo ir kitų specialistų) palaikymas, konsultacija bei mokyklos-darželio grupės auklėtojo edukacinė pagalba (Urbikienė, 2018). Šią pagalbą X mokykla-darželis vaikų tėvams/globėjams užtikrina, nes kaip atskleidė tyrimas, jie gauna pagalbą iš specialistų ir pedagogų, kurie paaiškina vaikų raidos procesus ir jų metu kylančias krizes ar problemas, duoda patarimų, kaip su tuo tvarkytis.

Atlikus kokybinę turinio analizę ir susiteminus duomenis, galima teigti, jog pedagogams, dirbantiems su emocijų ar (ir) elgesio sutrikimų ar sunkumų turinčiais vaikais bei tėvams (globėjams), neretai trūksta žinių ir įgūdžių valdyti šių vaikų nuotaikas bei emocijas. Tokie vaikai informantams apsunkina veiklos planavimą ir vykdymą, kadangi informantams vaikų elgesys yra nenuspėjamas. Jiems taip pat norisi kitų specialistų pagalbos. Tuo tarpu specialistai į visą tai žiūri pozityviau, jie patys stengiasi išreikšti savo, kaip pedagogų vaidmenį, stengiasi visus vaikus sudominti, viską paaiškinti. Vaikų tėvai/globėjai taip pat yra įtraukiami į X mokyklos-darželio bendruomenės veiklas bei yra skatinami įsitraukti į vaikų ugdymo(si) veiklas, kurios persikelia į popamokinę vaikų ir tėvų/globėjų veiklą.

Apibendrinus interviu atskleidė skirtingus tėvų/globėjų bei pedagogų ir specialistų bendradarbiavimo aspektus. Pedagogams yra sunkiau bendrauti ir bendradarbiauti su sutrikimų ar sunkumų turinčių vaikų tėvais/globėjais, tačiau tai pavyksta kartu su jais dirbantiems specialistams. Specialistai padeda šeimoms susigyventi su mintimi, jog jų vaikai turi sunkumų ar problemų, taip pat pataria bei moko kaip elgtis auginant ir ugdant tokį vaiką. Tuo tarpu, vaikų tėvai/globėjai bendradarbiavimo sunkumų su X mokyklos-darželio pedagogais ir specialistais išvelgia mažai. Jie yra

patenkinti pedagogų ir specialistų bendradarbiavimu, nes iš jų gauna patarimų, kaip teisingai ugdyti elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintį vaiką.

Nors apibendrinant kokybinio tyrimo duomenis paaiškėjo, jog specialistai gana noriai dalinasi informacija tarpusavyje ir bendradarbiauja, tačiau specialistų trūkumo problemą X mokykloje-darželyje atskleidžia vaikų tėvai/globėjai. Tėvai (globėjai) tyrimo metu išsakė savo lūkesčius dėl noro, jog darželyje mokykloje jų vaikus ugdytų daugiau specialistų, kurie į ugdymą įtrauktų įvairesnių ugdymo veiklų.

Toliau pateikiami tėvų (globėjų) lūkesčiai dėl specialistų trūkumo ir kas jų manymu būtų kitaip jei specialistų mokykloje-darželyje netrūktų: „Galbūt jei būtų daugiau įvairių specialistų šioje įstaigoje, taip prisidėtų. Arba dažniau bent jau dirbtų logopedė. Aišku, emocijoms koreguoti ir valdyti būtų gerai psichologas mokykloje, bet abejoju ar kada tokia svajonė išsipildys, nes maža įstaigėlė. Aš jau taip manau, kad gerai jog skyrė pagalbos mokytojui specialistą.“ (G1); „Norėčiau individualių užsiėmimų, kad būtų skirti mano sūnui. Galbūt, nežinau, bet taip manau, kad dažnesnis apsilankymas pas logopedę ir kitus specialistus, jei jų būtų šioje įstaigoje, padėtų mano vaikui greičiau pasiekti geresnių rezultatų, galbūt net išvengti sunkumų. Nežinau, kaip jau sakiau prisidėtų jei būtų dažnesni ir individualūs užsiėmimai su logopede.“ (T1) „<...> jei mokykloje būtų daugiau specialistų, ta pagalba būtų dar efektyvesnė. Spec. pedagogas, psichologas jei būtų, būtų labai gerai. Mes turime lankytis pas psichologą, bet neturiu tam galimybės, nes gyvename užmiestyje, o vežioti paskirtu laiku ne visada galime. Tai jei būtų šie specialistai vietoje, būtų tikrai gerai, tada įstaiga suteiktų šimtą procentinę pagalbą mano sūnui.“ (T2); „Kad grupėje būtų mokytojai atskiras žmogus, kuris padėtų prižiūrėti ir ugdyti sunkumų turinčius vaikus, ne vien auklėtojos padėjėja, nes reikia ir kitus vaikus suspėti aprėpti. Jei būtų didesnės grupės arba mažesnis vaikų skaičius grupėse ir pedagogams, ir vaikams būtų geriau ir lengviau.“ (T3)

Taip pat, toliau pateikiami tėvų (globėjų) pasisakymai, kas jų manymu pagerintų vaikų ugdymąsi: „Mano sūnui tikrai būtų į naudą, kad įstaigoje dirbtų dar daugiau specialistų, socialinis pedagogas, specialusis pedagogas galbūt net psichologas. Dar galvoju, kad visai gerai būtų jei įstaigoje būtų daugiau įvairių užsiėmimų, terapijų vaikams, kurios gerintų vaikų elgesį, skatintų nusiraminti ir pan.“ (T4); „gal kokį terapijos kambarį galėtų įsirengti, kur tokie vaikai galėtų pabūti atskirai nuo kitų, nusiraminti, susikaupti ir pan.“ (G1).

Išvados:

Ugdytinių tėvai ir globėjai pripažįsta, kad jų vaikai turi specialiųjų ugdymos(si) poreikių. Dauguma jų mano, jog X mokykla-darželis patenkina šiuos poreikius, nes tėvai/globėjai pastebi vaikų ugdymo(si) pažangą, kurią vaikai padarė pradėję lankyti X mokyklą-darželį. Įstaigos pedagogai ir specialistai duoda daug gerų patarimų, kaip teisingai ugdyti elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba

sutrikimų turintį vaiką. Vaikų tėvai/globėjai taip pat yra įtraukiami į X mokyklos-darželio bendruomenės veiklas bei yra skatinami įsitraukti į vaikų ugdymo(si) veiklas, kurios persikelia į popamokinę vaikų ir tėvų/globėjų veiklą. Tačiau intervantai išvelgia specialistų trūkumo problemą X mokykloje-darželyje. Tyrimo metu jie išsakė savo lūkesčius dėl noro, jog darželyje mokykloje jų vaikus ugdytų daugiau specialistų, kurie į specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymą įtrauktų įvairesnių ugdymo veiklų.

Literatūra:

- Aditya, C. J., Sekartini, R. 2017. Association between obesity and behavioral/emotional disorders in primary schoolaged children: a cross-sectional study. 26, p. 70–75.
- Ališauskas, A., Šimkienė, G. 2013. Mokytojų patirtys, ugdant mokinius, turinčius elgesio ir (ar) emocijų problemų. *Specialusis ugdymas*, 1(28), p. 51–61.
- Bielskytė-Simanavičienė, E., Paurienė, L. 2017. Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika. Švietimo ir mokslo Ministerija.
- Biliūnienė, J., Miltenienė, L. 2013. Tėvų, įveikiančių vaikų elgesio ir emocijų sunkumus, patirtis: Anketinės apklausos rezultatų analizė. *Specialusis ugdymas*, 2(40), p. 25–32.
- Bitinas B, Rupšienė L, Žydžiūnaitė V. 2008. Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Carrero, K. M., Collins, L. W., Lusk, M. E. 2017. Equity in the Evidence Base: Demographic Sampling in Intervention Research for Students With Emotional and Behavior Disorders. *Behavioral Disorders*, 43(1) p. 253–261.
- Dunlap, G., Kern, L., dePerzel, M., Clarke, S., Wilson, D., Childs, K. E., White, R., Falk, G. D. 2018. Republication of “Functional Analysis of Classroom Variables for Students with Emotional and Behavioral Disorders”. *Behavioral Disorders*, 43(2), p. 322–336.
- Ennis, R. P., Jolivette, K., Losinski, M. 2017. The Effects of Writing Choice Prompt on the Written Narratives of Students With Emotional and Behavioral Disorders: A Case Study of an Abandoned Single-Case Design. *Behavioral Disorders*, 42(4), p. 185–195.
- Hiegienos institutas 2007-2013. Internetinė nuoroda: <https://hi.lt/news/907/1183/Konferencijoje-pristatyti-projekto-Traumų-ir-nelaimingu-atsitikimu-stebesenos-sistemos-sukurimas-igyvendinimo-rezultatai.html>
- Izokaitis, M., Stonienė, L., Liuima, V., Vitkūnienė, O. 2016. Lietuvoje teikiamų psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas vaikams, turintiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų. *Visuomenės sveikata*, 1(72), p. 37–45.
- Kardelis K. 2017. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

- Liūma, V., Izokaitis, M., Stonienė, L. 2016. Psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų tėvų/globėjų požiūris į psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą Lietuvoje. *Visuomenės sveikata*, 3(74), p. 53–61.
- Narkauskaitė, L., Varvuolienė, R., Beržanskytė, A. 2012. Psichikos sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas vaikams, turintiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų, Lietuvoje. *Visuomenės sveikata*, 2(57), p. 78–83.
- Oliver, B. R., Kretschmer, T., Maughan, B. 2014. Configurations of early risk and their association with academic, cognitive, emotional and behavioural outcomes in middle childhood. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 49, p. 723–732.
- Rice, E. H., Taymans, J., Brown, M., Srsic, A. 2012. Girls with emotional and behavioral disabilities: A call for action. *Emotional & Behavioral Disorders in Youth*, 12(4), p. 93–97.
- Royer, D. J., Lane, K. L., Cantwell, E. D., Messenger, M. L. 2017. A systematic review of the evidence base for instructional choice in K-12 settings. *Behavioral Disorders*, 42, p. 89–107.
- Silverman D. 2013. *Doing qualitative research*. Fourth edition. Sage.
- Slepakovienė, D. 2012. Mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų, įtraukusis ugdymas Vilniaus Šeškinės pradinėje mokykloje. *Specialusis ugdymas*, p. 1–11.
- Umbrasienė, N., Narkauskaitė, L. 2010. Psichosocialiniai veiksniai, lemiantys rizikingą elgesį. *Visuomenės sveikata*, 3(50), p. 24–29.
- Urbikienė, J. 2018. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo kokybė, gerinant vaikų su specialiaisiais ugdymo poreikiais įtraukties galimybes X ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Vilnius: Vytauto didžiojo universitetas.
- White, M. W., Houchins, D. E., Viel-Ruma, K. A., Dever, B. V. 2014. Effects of direct instruction plus procedural facilitation on the expository writing of adolescents with emotional and behavioral disabilities in residential schools. *Education and Treatment of Children*, 37, p. 567–588.

ŠEIMŲ, PATIRIANČIŲ LAIKINĄJĄ EMIGRACIJĄ, ĮSITRAUKIMAS Į IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ UGDYMO PROCESĄ

Anotacija

Darnus šeimos ir ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogų bendradarbiavimas yra labai svarbus ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus. Paskutiniu metu vis dažniau susiduriant su laikinąja emigracija, pastebima šio reiškimo galima pasekmė, tai mažėjantis vieno iš tėvų ar net šeimos įsitraukimas į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą. Tyrimu siekta iširti ar laikinoji emigracija trukdo šeimoms sėkmingai įsitraukti į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą, komunikaciją ir bendravimą su ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogais. Atlikus mokslinės literatūros ir dokumentų analizę, gauta išvada, kad laikinoji emigracija yra silpninantys veiksnys, šeimoms įsitraukiant į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, ikimokyklinio amžiaus vaikai, ugdymas, laikinoji emigracija, tėvų įsitraukimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiandieninėje visuomenėje šeima traktuojama kaip vienas iš svarbiausių vaiko ugdymo bei visuomenės vystymosi veiksnių. *Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje* (2008) yra numatomos šeimos funkcijos, kurios yra atliekamos asmens gyvenime. Viena iš esminių šeimos uždavinių – atlikti ugdymo funkciją, kai šeima vaikui perteikia kultūrą ir vertybes, elgesio normas, pirmines žinias, ugdo pažinimo ir bendravimo įgūdžius, užtikrina vaiko gabumų atskleidimą ir galimybes juos įgyvendinti, ugdo asmens lytinę tapatybę, savimonę. Tačiau pastaruoju metu vis daugiau kalbama apie laikinąją emigraciją, kurios pagrindinė funkcija ekonominė. Dažniausiai vyksta nepilnos šeimos migracija, kai tėvai emigruoja be vaikų arba vienas iš sutuoktinių, o kitas lieka su vaikais (*Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*, 2005). Tokiose šeimose kinta ekonominė, globos ir rūpybos, psichologinės paramos, seksualinių ryšių ir kitos šeimai priskiriamos funkcijos. Dalis funkcijų perduodama kitiems šeimos nariams, giminaičiams ar artimiesiems žmonėms, kitų šeimos funkcijų atlikimas gali būti laikinai nutraukiamas (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007). Susidūrus su emigracija, šeimoje neišvengiamai vyksta tam tikri pokyčiai, apie juos plačiai aprašė G. Kaniušionytė ir kt. (2012). Pokyčiai, kurie neigiamai veikia šeimos funkcionavimą ir ugdymo šeimoje įgyvendinimą.

Lietuvos gyventojų emigracija turi galias šaknis – prasidėjo XV amžiuje ir vis pasireiškėdavo dėl šalies politinės ir ekonominės padėties bei karo pasekmių. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę

1990 metais keitėsi emigracijos mastai, intensyvumai, kryptys, sudėtis, priežastys ir motyvacija, tą įtakojo to meto politinės, ekonominės ir socialinių reiškinių priežastys. Pastaruoju metu pastebimi mažesni emigracijos rodikliai, kurie 2018 m. buvo mažesni 1,5 karto palyginus su 2017 m. – emigravo 32,2 tūkst. žmonių (*Tarptautinės migracijos srautai*, 2019). Galima numanyti, kad vis daugiau žmonių išvyksta darbo tikslais iš šeimų po vieną, o šeima lieka gyventi Lietuvoje.

Ikimokykliniame amžiuje vaikų ugdymas užima ypatingą vietą. Todėl į šį procesą yra įtraukta visa vaiką supanti aplinka, kaip užsienio autorius L. Doyon (2017) rašė savo knygoje, kad vaiką mokyklai parengti bus lengviau, jeigu tėvams ir kitiems už vaikus atsakingiems asmenims, pateiksime reikalingų pagalbinių priemonių. Vaiką supančiai aplinkai norima aktyviai padėti, todėl rengiamos rekomendacijos, rašomos knygos, bendraujama su ikimokyklinio amžiaus vaikų pedagogais. Pasak edukologijos srities atstovų (Burvytė, 2012, 2013), psichologų (Karmaza et. al. 2007; Žukauskienė, 2012 ir kt.), vaikų ugdymas turėtų būti orientuotas į vaiko raidai reikalingų sąlygų sudarymą. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdyme yra svarbu, kad tėvai ir kiti ugdytojai sudarytų vaikams galimybę harmoningai ugdyti savo asmenybę. Daugelis autorių pažymi, kad vis daugiau šeimų susiduria su laikinosios emigracijos keliamais sunkumais abiem tėvams dalyvaujant vaikų ugdyme. Manoma, kad vieno iš tėvų auklėjamam ir ugdomam vaikui bus didesnė tikimybė patirti mokymosi sunkumų (Bromfield, Erwin, 2006).

Temos iširtumas: apie tėvų įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo proceso svarbą nagrinėjo A. Blandė, E. Gudelienė (2016), B. Bitinas (2013), J. Litvinienė (2002), taip pat Z. Birontienė (2011), apie šio proceso teisinį reglamentavimą paruošti reikšmingi Lietuvos Respublikos dokumentai: *Lietuvos švietimo koncepcija* (1992), *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (2011), *Pavyzdiniame auklėtojos pareigybės aprašyme* (2005). Apie laikinosios emigracijos įtaką šeimai rašė autoriai A. Maslauskaitė, M. Baublytė (2011), G. Kaniušonytė, I. Truskauskaitė, Lina Gervinskaitė (2012), L. Rupšienė, A. Rožnova, V. Stankūnienė (2011). Apie šeimų, patiriančių laikinąją emigraciją, įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą sunkumus rašė G. Kaniušonytė, I. Truskauskaitė, L. Gervinskaitė (2012), K. Miškinis (2006), taip pat L. Arnlaug (2006).

Tyrimo problema: laikinosios emigracijos įtaka šeimos įsitraukimui į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą.

Tyrimo objektas: šeimų, patiriančių laikinąją emigraciją, įsitraukimas į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą.

Tyrimo tikslas: teoriniu pagrindu iširti šeimų, patiriančių laikinąją emigraciją, įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti tėvų įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo proceso svarbą,

- bendradarbiavimo su ikimokyklinio ugdymo įstaiga būdus ir teisinį reglamentavimą;
2. Atskleisti laikinosios emigracijos įtaką šeimai.
 3. Išanalizuoti šeimų, patiriančių laikinąją emigraciją, ir jų įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą sunkumus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Tėvų įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą svarba, bendradarbiavimo su ikimokyklinio ugdymo įstaiga būdus ir teisinį reglamentavimą

Kiekviena šeima, nusprendusi išleisti savo vaiką į ikimokyklinio ugdymo įstaigą, susiduria su pedagogu. Ne retas šeimų mano, kad jų vaikų ugdymas nuo šiol priklauso nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigos mokytojų ir jos bendruomenės, juk įstaiga privalo puikiai paruošti jų vaiką gyvenimui ir mokymui. Tačiau šis mąstymas nėra teisingas ir juolab, atspindintis tikrovę. Todėl ypač svarbu, kad visame ugdymo procese tarp šeimos ir pedagogų vyrautų sąveika. Ne be reikalo daugelyje Lietuvos švietimo dokumentų yra pabrėžiama šeimos įsitraukimo svarba į ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdymą. Viename iš pirmųjų Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijai pateiktų dokumentų *Lietuvos švietimo koncepcija* (1992) teigiama, kad Lietuvos švietimas grįstinas glaudžiu šeimos, mokyklos ir visuomenės bendradarbiavimu, taip pat pažymimas noras glaudžiai bendradarbiauti su šeima ir visuomene atvirai ir tikslingai vaikų labui. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme* (2011) akcentuojama, kad „Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvų (globėjų) pageidavimu – pagal ikimokyklinio ugdymo programą“. Dėl svarbaus tėvų vaidmens ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdyme pažymima *Pavyzdiniame auklėtojos pareigybės aprašyme* (2005), kuriame teigiama, kad auklėtojas kviečiamas „bendradarbiauti su šeima, skatinti tėvus (globėjus) dalyvauti grupės veikloje, derinti šeimos ir įstaigos interesus, didinti vaiko kokybiško ugdymo(si) galimybes“.

Pedagogas yra pagalba tėvams, kuris geba parinkti įvairias bendravimo formas, suteikti šeimai psichologinių ir pedagoginių žinių, charakterizuoti vaiko elgesį darželyje ir padėti suvokti priežastis dėl tam tikro vaiko elgesio. Vaiko ugdymas prasideda šeimoje, tęsiamas ir papildomas ikimokyklinėje įstaigoje, vėliau mokykloje. Šeima (tėvai) ir vaikų darželis (pedagogai) yra tarsi dvi institucijos, sujungtos vienu ir tuo pačiu ugdymo objektu – vaiku (Litvinienė, 2002).

Mokytojas nėra visuomeninės patirties perteikėjas, jis tik sudaro palankią pedagoginę terpę, kurioje moksleiviai kaupia individualiąją patirtį, tiksliau, įvairiais ryšiais saisto apibendrintą ir individualiąją patirtį ir tuo būdu tampa individualybėmis. Mokykla glaudžiais saitais susijusi su kitais socialinės aplinkos komponentais, o pirmiausia – su šeima (Bitinas, 2013). Tad aptarkime, kaip tėvai galėtų įsitraukti į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą. 2015 m. Švietimo ir mokslo ministerija išleido rekomendacijas, kuriomis remiantis tėvai, galėtų prisidėti prie ikimokyklinio vaiko amžiaus ugdymo proceso bei bendradarbiavimo su įstaiga. Rekomendacijose pažymėtini šie pagrindiniai

veiksmi:

1. Padėkite pedagogams kuo geriau pažinti savo vaiką;
2. Susitarkite dėl vaiko ugdymo(si) ikimokyklinio ugdymo įstaigoje siekių;
3. Aktyviai dalyvaukite vaiko ugdymo(si) planavime;
4. Padėkite pedagogams organizuoti vaikui patinkančias ir jo raidą skatinančias veiklas;
5. Domėkitės, ką vaikas veikė darželyje (Švietimo ir mokslo ministerija, 2015).

Z. Birontienė (2011) - rašė, kad „Sėkmingas pedagoginis bendradarbiavimas įmanomas tik diadoje, kai tėvai ir vaikai yra nedalomas vienetas, o ugdymas darželyje neatsiejamas nuo ugdymo šeimoje“ (p. 310). Taip pat šeima, anot autorių A. Blandės ir E. Gudelienės (2016), turėtų vertinti bendradarbiavimą su ikimokyklinio ugdymo įstaiga – turtėjant atrastomis ugdymo ir auklėjimo tiesomis.

2. Laikinoji emigracija ir jos įtaka šeimai

Mažiausio socialinio vieneto – šeimos, gyvenimo kokybę lemia daugelis faktorių, tai ir ekonominės bei politinės pertvarkos ir pokyčiai. Jau keletą metų plačiai paplitusi laikinosios emigracijos forma yra viena labiausiai žalojančių procesų šeimos gyvenime. L. Rupšienė, A. Rožnova (2011) iškėlė susirūpinimą, jog daugelis į užsienį migruojančių žmonių savo šalyje palieka šeimas, kuriose auga vaikai. Šeimai, priėmus sprendimą, susijusį su migracija, neretai nukenčia pažeidžiamiausia šeimos dalis – vaikai (Kaniušionytė, Truskauskaitė, Gervinskaitė, 2012).

Laikinoji emigracija apibrėžiama kaip emigracija turint konkretų motyvą ar tikslą (dirbti, mokytis, susijungti su šeima ir pan.), po kurios grįžtama į kilmės valstybę arba persikeliama toliau, į kitą valstybę (EMT prieglobsčio ir migracijos terminų žodynas).

Vakarų Europos šalyse buvo siejama su vieno dirbančio asmens šeima bei vyro kaip šeimos maitintojo ir namuose būnančios motinos nuostata (Stankūnienė ir kt. 2011). Dar visai neseniai vyravęs minėtas šeimos modelis palaipsniui pasikeitė į lygiavertę partnerystę ir lygias vyro ir moters galimybes. A. Maslauskaitė ir kt. (2008) teigia, kad „Faktinė vyraujanti šeimos forma – „dviejų dirbančiųjų šeima“ (p. 25). Tačiau taip pat nelaukta sulaukėme naujo šeimos modelio ir tendencijos, kai dažniausiai vyrai (tėvai) laikinai emigruoja, darbo perspektyvos numatomos už gimtos šalies sienų, ko pasekoje moterys perima vyrų vaidmenis ir galiausiai perspektyvoje lieka be pagalbos ir ramsčio kasdienėje šeimos veikloje, tai matoma blogiau nei buvo anksčiau, kai sulaukdavo vaikai tėčio nors po darbo, vakarais, tėtis tikrai turėdavo galimybę įsitraukti į vaikų ugdymą labiau, nei šiuolaikinė laikinosios emigracijos paliesta šeima. Daugelis autorių (Kaniušionytė ir kt., 2012; Stankūnienė ir kt., 2011; Maslauskaitė ir kt., 2008) sutinka, kad tai yra vis didėjanti problema. V. Stankūnienė ir kt. (2011) teigia, kad užimtumo neužtikrintumas, bedarbystė, kuri dažnai sprendžiama emigracijos būdu, riboja galimybes kurti stabilius santykius, trikdo vedybinę rinką.

Taip pat autorės G. Kaniušionytė, I. Truskauskaitė, L. Gervinskaitė (2012) išskiria šiuos migracijos keliamus sunkumus:

1. Išvykus šeimos nariui, kai kurie vaidmenys gali būti visiškai neatliekami;
2. Kai kuriems šeimos nariams gali tekti prisiimti per daug atsakomybių, ir tie šeimos nariai jaučiasi pervargę, suirzę, pikti, patiria stresą.

Laikinoji emigracija keičia šeimos sudėtį, bendravimą su šeimos nariais, išvykusio tėvo vaidmenį ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdyme bei gyvenime.

3. Šeimų, patiriančių laikinąją emigraciją, ir jų įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą sunkumai

Tėvų įsitraukimas į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą yra neatsiejama ugdymo dalis, todėl laikinoji emigracija priverčia susidurti su tam tikrais iššūkiais. L. Arnlaug (2006) teigia, kad šeima, kaip socialinė institucija, patiria visapusiškus pokyčius. Laikinosios emigracijos akivaizdoje silpnėja šeimos narių įsitraukimas net į kasdienę veiklą. Anot V. Česnuitytė ir kt. (2014) „Faktas, kad jos nariai gyvena atskirai, skirtingose šalyse suvokiamas kaip siplinantasis šeimos narių saitus“ (p. 126).

Išskiriami šie elgesio pokyčiai, kurie turi neigiamą poveikį ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdymui, kai šeima susiduria su laikinąja emigracija:

1. Vaikas gali pradėti prasčiau mokytis;
2. Vaikams gali tapti sunkiau susikaupti, išlaikyti dėmesį, atlikti darbus iki galo, ilgai išbūti vienoje vietoje ir pan.;
3. Vaikai gali tapti šiurkštesni, agresyvesni, vengti bendrauti su aplinkiniais, gali pablogėti jų santykiai su bendraamžiais (Kaniušionytė ir kt., 2012).

Kaip lietuvių filosofas Vydūnas teigė, kad ugdymas – tai kūryba. Žmogus bręsta iš kūrybos valios ir galių. Todėl šeimoms, patiriančioms laikinąją emigraciją būtina būti kūrybingiems ir susipažinusiems ką daryti ir kaip sušvelninti laikinosios emigracijos pasekmes įsitraukime į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą. G. Kaniušionytė ir kt. (2012) teigia, kad „Žinių apie migracijos pasekmes turėjimas ir pateiktų praktinių patarimų taikymas gali sumažinti neigiamas migracijos pasekmes vaikams, palengvinti mokytojų, tėvų, globėjų ir kitų susijusių asmenų darbą, siekiant šio tikslo“ (p. 6).

Tėvų emigraciją patyrę vaikai dažniau išgyvena neigiamas emocijas (liūdesį, pyktį), o rečiau - teigiamas (džiaugsmą, pasitikėjimą savimi). Ši patirtis turi neigiamos įtakos ir vaikų statusui ugdymo įstaigoje: kiek žemesnį statusą užima daugiau netektį patyrusių vaikų nei jos nepatyrusių. Pabrėžtina ir tai, kad tėvų emigracija dažnai turi įtakos ne tik tokių vaikų požiūriui į savo padėtį klasėje, bet ir požiūriui į save (Butvilas, 2007). K. Miškinis (2006) teigia, kad „Šeimos tvarka, grindžiama tauriomis vaikų auklėjimo tradicijomis, yra svarbiausia doro žmogaus, tautiečio, tėvynainio individualybės

ugdymo sąlyga (p. 177).

Galima teigti, kad šeimos, patiriančios laikinąją emigraciją, susiduria su rimtais išbandymais įsitraukdami į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą, sunku yra ne tik tėvams, bet ir vaikams, kurie tiesiogiai yra veikiami šio naujo emigracijos reiškimo.

Išvados

1. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą galima teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas yra itin glaudžiai siejamas su tėvų įsitraukimu ir įvairiuose dokumentuose yra reglamentuotas jos teisinis pagrindas. Šeimai labai svarbu žinoti, kokios galimybės ir bendradarbiavimo formos padėtų įsitraukiant į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą.

2. Laikinoji emigracija veikia daugelį šeimos sričių, tai ne tik šeimos santykių, vaidmenų kitimas, adaptacija, bet ir ypatingai svarbus vieno iš tėvų dalyvavimas ikimokyklinio amžiaus vaiko gyvenime bei įsitraukime į ugdymą nebuvimas.

3. Išanalizavus šeimų, patiriančių laikinąją emigraciją, ir jų įsitraukimo į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą sunkumus galima teigti, kad laikinoji emigracija apsunkina įsitraukimą į vaikų ugdymą, bei tam tikrais momentais gali būti prilyginta kaip vaiko auginimas vienam iš tėvų, kai šeima gyvena skyriumi. To pasekoje vaikas ir šeima patiria įvairių ugdymo ir psichologinių problemų.

Literatūra:

Arnlaug L. (2006). *Dirbantys tėvai ir socialinės gerovės valstybė*. Vilnius: „Eugrimas“.

Bitinas B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai I tomas: Ugdymo filosofija*. Vilnius. [žiūrėta 2020-12-07]. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4358642/datastreams/MAIN/content>

Birontienė Z. (2011). *Darželio, šeimos ir mokyklos pedagoginio bendradarbiavimo poveikis priešmokyklinio amžiaus vaikų sveikatos žinių plėtrai*. *Tiltai*, 3, p. 310.

Blandė A. ir Gudeliene E. (2016). *Vaikas pokyčių kelyje*. Kaunas: UAB „Šviesa“.

Bromfield R., Erwin C. (2006). *Kaip užauginti tikrą vyrą be tėvo šeimoje*. Vilnius: UAB „Baltos lankos“.

Butvilas T. (2007). *Emigracija: palikti vaikai*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-15]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB0001:J.04~2008~1367165334145/J.04~2008~1367165334145.pdf>

Česnuitytė V., Kanopienė V., Mikulionienė S. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių saitų retrospektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Doyon L. (2017). *Parenkite savo vaiką mokyklai*. Vilnius: UAB „Baltos lankos“.

Maslauskaitė A., Stankūnienė V. (2007). *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-21]. Prieiga per internetą:

- http://www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1430204018_seima-abipus-sienos.pdf
- Europos migracijos tinklas. *Laikinoji emigracija*. EMT prieglobsčio ir migracijos terminų žodynas. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-21]. Prieiga per internetą: <http://emn.lt/glossary/>
- Kaniušonytė G., Truskauskaitė I., Gervinskaitė L. (2012). *Psichologinės migracijos pasekmės šeimai. Vaikų emocinių ir elgesio sunkumų prevencija*. Vilnius: „Edukolgija“.
- Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (2015). *Jūsų vaikas – ikimokyklinukas*. Kaunas. [žiūrėta 2020-11-21]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Leidinys/ikimokyklinukas1.pdf>
- Lietuvos Respublikos seimo nutarimas. *Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-08]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.322152?jfwid=cxhrnrxr4y>
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras. *Įsakymas dėl pavyzdinio auklėtojo pareigybės prašymo patvirtinimo*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-15]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.266043>
- Litvinienė J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Miškinis K. (2006). *Šeima pasaulio šalių kultūrose*. Kaunas: UAB „Karminas“.
- Oficialiosios statistikos portalas. *Tarptautinės migracijos šrautai*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-15]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7ae84706-e252-40de-85d8-35baecbbb038#/>
- Oficialiosios statistikos portalas. *Tarptautinės migracijos šrautai*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-15]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7ae84706-e252-40de-85d8-35baecbbb038#/>
- Pilietinės visuomenės institutas (2005). *Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*. Vilnius. [žiūrėta 2020-11-15]. Prieiga per internetą: http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/07/Tyrimas_Lietuviu_emigracija_Studija.pdf
- Rupšienė L., Rožnova A. (2011). *Lietuvos darbo migrantų galimybės apmokėti mokyklinio amžiaus vaikų mokymosi ir neformaliojo ugdymosi užsienyje išlaidas: kaitos aspektas*. Klaipėda. [žiūrėta 2020-11-21]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176324095/J.04~2011~1367176324095.pdf>
- Vilniaus universiteto Lyčių studijų centras (2008). *Moterys, darbas, šeima*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Stankūnienė V., Maslauskaitė A., Baublytė M. (2011). *Ar Lietuvos šeimos bus gausesnės?* Vilnius. [žiūrėta 2020-11-08]. Prieiga per internetą: https://lstc.lt/download/Lietuvos_seimos_visas.pdf

SOCIALINIO PEDAGOGO IR TĖVŲ BENDRADARBIAVIMO GALIMYBĖS TEIKIANT PAGALBĄ ELGESIO IR EMOCIJŲ SUTRIKIMŲ TURINTIEMS VAIKAMS

Anotacija

Straipsnyje analizuojami užsienio ir lietuvių autorių moksliniai darbai apie socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybes teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimų turintiems vaikams. Remiantis moksline literatūra, galima teigti, kad socialinis pedagogas parenka bendradarbiavimo su tėvais formą (-as), atsižvelgdamas į šeimos kultūrą, šeimos narių išsilavinimą, intelektą, socialinę padėtį, požiūrį į ugdymo įstaigą ir pedagogus, kitus specialistus. Sutariama, jog siekiant efektyvios socialinės pagalbos vaikams, kuriems būdingi elgesio ir emocijų sutrikimai, socialinis pedagogas pagalbos teikimo proceso metu turi kombinuoti įvairias bendradarbiavimo su tėvais formas. Mokslininkų atlikti tyrimai rodo, socialiniai pedagogai ir tėvai bendradarbiavimo procese susiduria su sunkumais. Nors tėvai, kurių vaikams būdingi elgesio ir emocijų sutrikimai, dalyvauja bendradarbiavimo procese, tačiau norimų rezultatų pasiekama ne iš karto ir ne visada. Tinkamai organizuojant tėvų ir socialinių pedagogų bendradarbiavimo veiklą atsiveria šios galimybės: sveikas visapusiškas vaiko vystymasis ir visavertis vaiko asmenybės formavimas(is), geresni tėvų ir socialinių pedagogų santykiai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: socialinis pedagogas, socialinio pedagogo pagalba, socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas, elgesio ir emocijų sutrikimą turintys vaikai.

Įvadas

Temos aktualumas. Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenimis (2020), 2018 – 2019 m. Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose mokėsi 5820 elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų turinčių mokinių. Dauguma šių sutrikimų turinčių vaikų 2018 – 2019 m. ugdomi bendrosiose mokyklose kartu su įprastos raidos bendraamžiais. Tik nedidelė jų dalis (apie 3 proc.) mokėsi specialiosiose mokyklose. Kauno medicinos universiteto Psichiatrijos klinikos daktaras D. Lenkauskas (2014) atlikęs tyrimą apie elgesio ir emocijų sutrikimą, nustatė, kad šis sutrikimas būdingas 3–8 proc. įvairių pasaulio šalių vaikams, tačiau rezultatai turėtų būti didesni ir siekti iki 13–16 proc. Kaune, kaip ištyrė D. Lenkauskas (2014), tarp pradinių klasių moksleivių, elgesio ir emocijų sutrikimo paplitimas siekia 5,2 proc., o sutrikimą turinčių mergaičių ir berniukų santykis - 1,9/1. Taigi tai iš tiesų labai aktuali

problema ne tik patiems vaikams, jų tėvams, tačiau ir specialistams į kuriuos kreipiamasi ieškant ir siekiant pagelbėti vaikams adaptuotis, socializuotis mokykloje, gyvenime.

Ugdymo įstaigose siekiama kiekvienam vaikui padėti atskleisti turimus gebėjimus, kūrybinį potencialą, įgyti išsilavinimą, skatinti savirealizaciją, užtikrinti vaikų gerovę (Cameron, 2016). Šio tikslo įgyvendinimui ypač svarbią reikšmę turi ne vien pedagogai, kaip mokslinių žinių perteikėjai, tačiau ir ugdymo įstaigose dirbantys socialinės pedagoginės pagalbos teikėjai. Nors socialinio pedagogo ir mokinio, turinčio specialiuosius poreikius, sąveika yra vienas esminių ugdymo veiklos komponentų, lemiančių mokinio savijautą, sėkmę, norą mokytis, kuomet jam reikalinga pagalba, vis dėl to, tam, kad vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų, problemos būtų sprendžiamos veiksmingai, būtinas socialinių pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas. Kaip teigia J. F. Janzen (2014), pozityvus ir rūpestingas tėvų ir socialinių pedagogų įsitraukimas į vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimus, gyvenimą, yra svarbus, siekiant kaip šiuos vaikus lydėtų sėkmė, kad būtų akivaizdus probleminio elgesio gerėjimas, būtų geresni akademiniai pasiekimai.

Tyrimo problema. Pagalbos teikimas vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sutrikimus, yra ne tik specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, socialinių pedagogų ir kt.) veiklos sritis. Siekiant spręsti vaikų problemas, būtinas aktyvus, geranoriškas socialinių pedagogų ir šeimos bendradarbiavimo veiklos organizavimas. Veiksmingas bendravimas ir bendradarbiavimas sukuria abipusį pasitikėjimą. Tikslinga analizuoti, kokios yra galimos socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybės teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimų turintiems vaikams.

Temos iširtumas. Socialinė pedagoginė pagalba ugdymo įstaigose analizuojama Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose, švietimo bendruomenėje. Gilinamasi į bendruosius socialinės pedagoginės pagalbos klausimus (Hämäläinen, 2012; Bankauskienė, 2013; Barkauskienė ir kt., 2014; Schugurensky, 2014; Cameron, 2016; Bielskytė – Simanavičienė, Paurienė, 2017; Ogundele, 2018; Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019; Moss, Petrie, 2019; ir kt.), ugdymo proceso dalyvių bendravimą ir bendradarbiavimą ugdymo procese (Adomaitytė, 2011; Vec, 2013; Janzen, 2014; Kourkoutas ir kt., 2015; Ubale ir kt., 2016; Bicaį ir kt., 2018).

Tyrimo objektas: socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybės teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimą turintiems vaikams.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybes teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimą turintiems vaikams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti elgesio ir emocijų sutrikimų sampratą ir požymius.
2. Iširti socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybes teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimą turintiems vaikams Lietuvoje ir užsienyje.

3. Pasiūlyti rekomendacijas socialiniams pedagogams ir tėvams, siekiant teikti efektyvią pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimą turintiems vaikams.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų analizė, aprašymas ir apibendrinimas.

1. Elgesio ir emocijų sutrikimų samprata ir šių sutrikimų požymiai

Tikslinga apibrėžti, kas yra emocijų ir elgesio sutrikimai ir, kokios pagrindinės priežastys, lemiančios šiuos sutrikimus. Remiantis „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašu“ (2011) elgesio ir emocijų sutrikimai apibrėžiami kaip „heterogeniška grupė sutrikimų, pasireiškiančių elgesio ar/ir emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros ir etinių normų bei išreikštu nedėmesingumu, impulsyvumu ar/ir prasta elgesio reguliacija“. Remiantis šiuo aprašu skiriamos trys pagrindinės elgesio ir emocijų sutrikimų grupės: aktyvumo ir dėmesio sutrikimai, elgesio sutrikimai ir emocijų sutrikimai.

Lietuvos ir užsienio mokslininkai grupuoja pagrindines priežastis, kurios sukelia vaikų elgesio ir emocijų sutrikimus: biologinės kilmės, priežastys, nulemtos šeimos, mokyklos ir socialinės aplinkos (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019; Ogundele, 2018; Bielskytė – Simanavičienė, Paurienė, 2017; Barkauskienė ir kt., 2014; Bankauskienė, 2013; ir kt.). M. O. Ogundele (2018) nurodo, kad biologiniams veiksniams priskiriamos genetinių, biocelinių sutrikimų, temperamento, nėštumo, gimdymo, pogimdyvinio periodo ir aplinkos sąveikos pasekmės. A. Barkauskienė ir A. Zacharevičienė (2019), V. Gudžinskienė ir Ž. Barkauskaitė – Lukšienė (2013) ir kt., nurodo, kad šeima, joje susiformavusios funkcijos, jos narių asmeniniai santykiai, turi poveikį vaikų psychosocialiniai raidai, socializacijos procesui, visuomenės normų, socialinių vaidmenų perėmimui. A. Galkienės (2005) ir N. Starlienės (2007) tyrimai atskleidė, kad mokykloje patiriamos nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje turi tiesioginį poveikį vaikų socializacijos sunkumams, gali blogėti jų elgesys, bendra emocinė būklė. Galiausiai, elgesio ir emocijų sutrikimus gali lemti ir vaikus supanti socialinė aplinka (vis ankstyvesnis narkotikų, alkoholio vartojimas, smurtas ir prievarta; gyvenimas skurde ir nepritekliaje) (Bankauskienė, 2013; Sutrienė, 2007). Pažymėtina, kad labai sudėtinga identifikuoti vieną sutrikimus lemiančią priežastį. Dažnai elgesio ir emocijų sutrikimų atsiradimą lemia veiksnių derinys ar visuma.

2. Socialinio pedagogo pagalbos teikimas ir bendradarbiavimo su tėvais formos

Specialiosios pedagoginės pagalbos tikslas – didinti mokinio (vaiko), turinčio elgesio ir emocijų sutrikimų, ugdymosi veiksmingumą. Šio tikslo socialinis pedagogas siekia atstovaudamas šeimai, padėdamas tėvams įsitraukti į vaiko ugdymo procesą, aktyviai domėdamasis vaiko gyvenimu mokykloje (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2017). Tokiu būdu, anot S.

Burvytės (2011), socialinis pedagogas tampa vadovu šeimos socialinės situacijos kaitos procese, jis padeda tėvams suprasti tiek jų pačių, tiek jų vaikų specialiuosius poreikius.

Socialinis pedagogas, siekdamas vaiko, kuriam būdingi elgesio ir emocijų sutrikimai, gerovės ir saugumo, padeda tėvams ir teisėtiems vaiko atstovams ugdyti savo vaiką, suprasti jo socialinius ir psichologinius poreikius, jų tenkinimo svarbą, geriau suprasti vaiko specialiuosius poreikius, tėvų teises ir pareigas. Jis informuoja, konsultuoja tėvus apie teisę gauti socialinę – pedagoginę pagalbą. Taip pat socialinis pedagogas be informavimo, konsultavimo funkcijų, dar atlieka įvertinimo, korekcinę, vadybinę, šviečiamąją, koordinacinę, prevencinę, teisinę, socialinio ugdymo funkcijas (LR Švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 „Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“). Socialinis pedagogas atlikdamas šias funkcijas, jas teikia šiais būdais: konsultavimas, tyrimai, mokymas ir švietimas, prevencinės veiklos organizavimas, socialinės pedagoginės pagalbos tinklo kūrimas (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019). Šį darbą socialinis pedagogas atlieka bendradarbiaudamas su klasių auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija, vaiko gerovės komisija, psichologine pedagogine tarnyba, tėvais, taip spręsdamas vaikų socialines – pedagogines problemas, ieškodamas efektyvių pagalbos jiems būdų.

Socialinis pedagogas parenka bendradarbiavimo su tėvais formą (-as): individualus darbas, darbas grupėje, darbas mokyklos bendruomenėje, atsižvelgdamas į šeimos kultūrą, šeimos narių išsilavinimą, intelektą, socialinę padėtį, požiūrį į ugdymo įstaigą ir pedagogus, kitus specialistus (Hsiao ir kt., 2018). Dauguma mokslininkų (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019; Hsiao ir kt., 2018; Bicaį ir kt., 2018; ir kt.) sutaria, jog siekiant efektyvios socialinės pagalbos vaikams, kuriems būdingi elgesio ir emocijų sutrikimai, socialinis pedagogas pagalbos teikimo proceso metu turi kombinuoti įvairias bendradarbiavimo su tėvais formas.

3. Socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybės teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimą turintiems vaikams: Lietuvos ir kitų šalių tyrimų analizė

Nagrinėjant R. Adomaitytės (2011) atliktos apklausos rezultatus, nustatyta, kad socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas yra veiksmingas, tačiau siekiant geresnių rezultatų, tikslinga taikyti individualias ir grupines bendradarbiavimo formas. Taip pat rekomenduojama siekti, kad bendradarbiavimas būtų sistemingas ir aktyvus (komunikacija turėtų vykti bent kartą per savaitę), nuoširdus (tėvai neturėtų slėpti tikrųjų šeimos, vaiko sveikatos problemų, siekti, kad vaikas pasakotų patiriamus išgyvenimus mokykloje).

A. Bicaį ir kt. (2018) tirdami priešmokyklinio ugdymo įstaigų bendradarbiavimo formas su vaikų tėvais nustatė, kad tėvai su socialiniais pedagogais bendradarbiauja susitikdami ir bendraudami kasdien, per susirinkimus (2 kartus per metus), perduodant informaciją tėvams per kitus specialistus.

Tyrimu nustatyta, kad socialiniams pedagogams bendradarbiaujant su tėvais itin trūksta kūrybiškumo, pasirenkant efektyvias bendradarbiavimo formas, bei tėvų rimtesnio požiūrio į problemas.

T. Vec (2013) tyrimu nustatė, kad efektyviausia socialinių pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo forma – darbas grupėse. Tyrimo metu nustatyta, kad socialinių pedagogų pastangos buvo naudingos tėvams, jie jautė dėkingumo jausmą dėl išreikšto dėmesio vaiko problemoms, jie buvo pasirengę priimti daugiau atsakomybės už savo veiksmus, buvo pasirengę įgyvendinti sudarytus specialiuosius pagalbos teikimo planus. Tėvų pasikeitusi elgsena turėjo teigiamą poveikį vaikų elgesiui, jų mokymosi rezultatams, pamokų lankomumui.

A. Z. Ubale ir kt. (2016) tyrimu nustatė, kad tėvų bendradarbiavimas su socialiniais pedagogais yra naudingas vaikams, gerėja jų pamokų lankomumas, keičiasi požiūris į mokymąsi, gerėja mokymosi rezultatai, mažesnė netinkamo elgesio raiška. Tėvų, kurie nebuvo linkę bendradarbiauti su socialiniais pedagogais, vaikų mokymosi rezultatai nepagerėjo, jų elgsena kėlė rūpesčių. Tyrimu taip pat nustatyta, kad bendradarbiavimo formos pasirinkimas susijęs su vaikų tėvų įgytu išsilavinimu. Tėvai, kurie nebuvo įgiję vidurinio ar pagrindinio išsilavinimo, nebuvo linkę bendradarbiauti su socialiniais pedagogais, ir atvirkščiai, tėvai, kurie turėjo aukštąjį išsilavinimą, buvo ne tik linkę bendradarbiauti, tačiau taip pat vykdė visas socialinio pedagogo teiktas rekomendacijas darbui namų aplinkoje, susitikimai ir pokalbiai vyko bent kartą per savaitę.

J. F. Janzen (2014) tyrimu nustatė, kad efektyvus tėvų ir socialinių pedagogų bendradarbiavimas galimas paprasčiausiai dalijantis informacija apie vaiką, jo pasiekimus. Socialiniams pedagogams reikalinga daugiau informacijos apie namų aplinką, o tėvams – daugiau žinių apie tai, kas vyksta mokykloje. Rekomenduojama rengti susitikimus, kuriuose aptariami ugdymo tikslai ir strategijos. Socialiniai pedagogai gali mokyti tėvus veiksmingų strategijų, dirbant su vaikais namuose. Tėvai, savo ruožtu, gali suteikti informacijos apie problemas, kurias vaikas patiria namuose. Tai gali padėti socialiniams pedagogams taikyti reikiamas intervencijas. Taip pat svarbu į visą pagalbos teikimo procesą įtraukti ir kitus specialistus. Kaip teigia C. Cameron (2016), efektyviausią pagalbą gali suteikti stipri ir darni, tačiau nedidelė komanda.

R. Adomaitytės (2011), T. Vec (2013), J. G. Jaznen (2014), C. Cameron (2016), A. Z. Ubale ir kt. (2016), A. Bicaž ir kt. (2018) atlikti tyrimai atskleidė, kokios yra socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo galimybės teikiant pagalbą elgesio ir emocijų sutrikimą turintiems vaikams. Tyrimais išsiaiškinta, kad socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas yra naudingas ne tik vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sutrikimą, tačiau taip pat ir patiems tėvams.

Išvados

1. Emocijų ir elgesio sutrikimai yra apibūdinami, kaip elgesio ir emocijų reakcijos, pasireiškiančios mokykloje, ryškiai besiskiriančios nuo įprastų amžiaus, kultūros bei etninių normų, kurios daro neigiamą įtaką veiklai. Emocijų ir elgesio sutrikimų turintiems vaikams būdinga: agresyvumas, menka mokymosi motyvacija, dėmesio stoka, polinkis konfliktuoti.

2. Lietuvoje ir užsienyje atlikti tyrimai atskleidė, kad socialinis pedagogas teikdamas pagalbą vaikams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimus, parenka bendradarbiavimo su tėvais formą (-as). Efektyviausios bendradarbiavimo formos – sistemingas ir aktyvus individualus darbas ir darbas grupėje. Bendraujant su tėvais, tikslinga atsižvelgti į šeimos kultūrą, šeimos narių išsilavinimą, intelektą, socialinę padėtį, požiūrį į ugdymo įstaigą ir pedagogus, kitų specialistų rekomendacijas.

3. Socialiniai pedagogai ir tėvai bendradarbiavimo procese susiduria su sunkumais. Nors tėvai, kurių vaikams būdingi elgesio ir emocijų sutrikimai, dalyvauja bendradarbiavimo procese, tačiau norimų rezultatų pasiekiami ne iš karto ir ne visada. Tikslinga taip organizuoti tėvų ir socialinių pedagogų bendradarbiavimo veiklą, kad šie nevaržomai, tačiau sistemingai dalytųsi informacija apie vaiką, jo pasiekimus mokykloje ir namų aplinkoje, esant poreikiui taikytų suderintas intervencines priemones, taikytų efektyvias elgesio korekcijas.

Rekomendacijos

Siekiant visapusiško vaiko vystymosi ir visaverčio vaiko asmenybės formavimo(si), geresnių tėvų ir socialinių pedagogų santykių, socialiniai pedagogai ir tėvai turėtų tarpusavyje dalintis savo įžvalgomis, pasiekimais, dalintis, kaip dirbti su vaikais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Tam, kad pagalba vaikams būtų efektyvi, socialinis pedagogas pagalbos teikimo proceso metu turėtų kombinuoti individualųjį ir darbo grupėje bendradarbiavimo su tėvais formas. Vaikų ugdymui ir vystymosi sėkmei taip pat svarbus tėvų ir socialinių pedagogų pastangos ir gebėjimai mokytis iš įgytos patirties.

Literatūra:

Adomaitytė R. (2011). *Emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdymo pradinėje mokykloje ypatumai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Bankauskienė I. (2013). *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija: samprata ir modeliai*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“.

- Barkauskienė R., Kundrotaitė G., Grauslienė I., Gervinskaitė–Paulaitienė L., Čekuolienė D., Zbarauskaitė A. (2014). Elgesio sunkumai ir asmenybės bruožai vaikystėje. *Psichologija*, 50, p. 18–32.
- Barkauskienė R., Zacharevičienė A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius: Nacionalinė Švietimo Agentūra.
- Bicaj A., Bytyqi A., Azizi T., Xhemajli A. (2018). Cooperation of preschool institutions with parents toward early childhood education. *Thesis*, 7(2), p. 75–101.
- Cameron C. 2016. Social pedagogy in the UK today: Findings from evaluations of training and development initiatives. *Pedagogía Social: Revista Interuniversitaria*, 27, p. 199–223.
- Galkienė A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Gudžinskienė V., Barkauskaitė–Lukšienė Ž. (2013). Nuteistųjų vaikinių socialinių įgūdžių reikšmės subjektyvus vertinimas ir jų požiūris į socialinių įgūdžių ugdymą patalpos namuose. *Socialinis darbas*, 12(2), p. 284–297.
- Hämäläinen J. (2012). Social pedagogical eyes in the midst of diverse understandings, conceptualisations and activities. *International Journal of Social Pedagogy*, 1(1), p. 3–16.
- Hsiao Y. J., Higgins K., Diamond L. (2018). Parent Empowerment. Respecting Their Voices. *Teaching Exceptional Children*, 51(1), p. 43 – 53.
- Janzen J. F. (2014). *Parent and teacher involvement: children with emotional and behavioral disorder*. Manhattan: Kansas Wesleyan University.
- Kourkoutas E., Eleftherakis T. G., Vitalaki E., Hart A. (2015). Family-School-Professionals Partnerships: An Action Research Program to Enhance the Social, Emotional, and Academic Resilience of Children at Risk. *Journal of Education and Learning*, 4(3), p. 112 – 122.
- Lenkauskas D. (2014). *Aktyvumo ir dėmesio sutrikimo gydymo galimybės*. Kaunas: Kauno medicinos universiteto psichiatrijos klinika.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2017). Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika. *Švietimo problemos analizė*, 5(161), p. 1–8.
- Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo Ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317 „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo“.
- Moss P., Petrie P. (2019). Education and social pedagogy: What relationship? *London Review of Education*, 17(3), p. 393–405.

- Ogundele M. O. (2018). Behavioural and emotional disorders in childhood: A brief overview for paediatricians. *World journal of clinical pediatrics*, 7(1), p. 9–26.
- Schugurensky D. (2014). Social pedagogy and critical theory: A conversation with Hans Thiersch. *International Journal of Social Pedagogy*, 3(1), p. 4–14
- Sturlienė N. (2007). *Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai”*. Kaunas: Arx Baltica spaudos namai.
- Švietimo valdymo informacinė sistema. (2020). *Statistinės lentelės pagal temas. Bendrasis ugdymas. Elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių mokinių skaičius ir dalis (proc.)*. Prieiga internetu: <http://svis.emokykla.lt/bendrasis-ugdymas-2/> [Žiūrėta 2020-11-07].
- Ubale A. Z., Abdullah A., Halabi A. (2016). The Effect of Parental Involvement in Preventing a Children’s Behaviour Disorders. *Journal of Philosophy, Culture and Religion*, 19, p. 1–6.
- Vec T. 2013. Partnership with parents and practical model of group work with parents of children and adolescents with emotional, behavioural and social difficulties/disorders. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 6(3), p. 1–13.

ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ ETNINĖS KULTŪROS UGDYMOŠI TEORINĖS IŽVALGOS

Anotacija

Šiame straipsnyje, etninė kultūra suvokiama kaip vienos ar kitos tautos praeities kartų patirtis, kur tautos išlikimas ir jos tęstinumas grindžiamas naujosios kartos tautinio sąmoningumo ugdymu. Šiandien auganti karta tolsta nuo savo prigimtinės kultūros šaknų, todėl perduodant tautos vertybes, kaip būsimos asmenybės pamatą, labai svarbus aktyvus šeimos dalyvavimas šiame procese. Remiantis mokslinės literatūros ir dokumentų analize, atskleistas etninės kultūros ugdymosi reikšmingumas ankstyvajame vaikų amžiuje. Nagrinėjama tautos vertybių svarba ugdymosi procese, reguliuojanti vaiko elgesį, lavinanti gebėjimus, skatinanti pažintinius poreikius.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: etninė kultūra, šeima, ankstyvasis amžius, tautosaka, vertybės.

Įvadas

Temos aktualumas. Visos tautos yra unikalios ir nepakartojamos savo savitumais, tik joms būdingomis skirtybėmis ir tradicijomis įsilieja į pasaulį. Laikui bėgant, kiekviena tauta savo vystymosi metu sukūrė turtingą, unikalią etninę kultūrą, taip prisidėdama prie įvairios visų tautų pasaulinės kultūros, kuri praturtina žmogaus gyvenimą ir palaiko jo vystymąsi. Žmogus nieko nežinantis apie kitas kultūras, negali iš tikrųjų suprasti savo pačios kultūros, todėl, kad užtikrinti savo tradicijų išlaikymo, gyvavimo ir išlikimo garantijas, kiekvienai tautai gyvybiškai svarbu suprasti tiek savo, tiek ir kitas kultūras (Bieliakienė, Stūronaitė, 2017; Zhang, 2019). A. Petrikaitė (2011) atkreipia dėmesį į tai, kad mes, lietuviai, turime turtingą ir giliai išsisknijusią mumyse praeitį, nuo kurios nepabėgsi, nors laikui bėgant pati praeitis tolsta dideliu dulkių sluoksniu padengdama archaiškuosius tautos papročius ir tradicijas, kurios suprantamos ir pritaikomos gyvenime savaip. Daugumos nuomone, anot S. Burvytės ir A. Sinicės (2017), etninė kultūra suvokiama kaip vienos ar kitos tautos praeities kartų patirtis, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama tautos ir kultūros vertybių visuma. I. Čepienė (2008) teigia, jog tautos išlikimas ir jos tęstinumas, grindžiamas naujosios kartos tautinio sąmoningumo ugdymu. Ir čia ypatingas vaidmuo tenka etninės kultūros vertybių pažinimui ir puoselėjimui, kurios turėtų padėti naujajai kartai suvokti, kad ji yra svarbi visuomenės dalis ir savo elgesiu atsako už save ir kitus, ir kas yra jos šaknys.

Vaiko etninės kultūros ugdymasis pirmiausia prasideda šeimoje. Čia jis išmoksta gimtosios kalbos, pradeda suvokti savo tautinę ir pilietinę priklausomybę, iš tėvų sužino savo šeimos kilmę, jos tradicijas, per šeimą pradeda pažinti savo tautos kultūros ir žmogiškąsias vertybes. Pasaulio globalizacijos procesai lemia, kad auganti karta, vis labiau tampanti „pasaulio“ piliečiais – tolsta nuo

savo prigimtinės kultūros šaknų. Šiandien, kintant tradiciniams šeimos bruožams bei gyvenimo būdui, šeima, kurioje glūdi tautinio gyvenimo sričių užuomazgos, tautinį auklėjimą pradeda, bet neįstengia jo išvystyti tiek, kiek reikalauja painus mūsų laikų gyvenimas (Burvytė, Sinicė, 2017).

Tyrimo problema: Diskutuojant apie dabartinę švietimo politikos padėtį, etninės kultūros ugdymas šiuo metu viena iš aktualiausių temų, todėl mokslininkai, ieškodami būdų jos tęstinumui išlaikyti, ypatingą dėmesį kreipia į ikimokyklinio amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymąsi (Burvytė, Sinicė, 2017). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme* (2011) ir *Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva – 2030“* (2012), vienas iš tikslų, kalbant apie kultūros vertybių ir kultūrinės tapatybės ugdymą, yra perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus (*Valstybinė švietimo strategija 2013 – 2022 m: tikslai, problemos, tobulinimo kryptys*, 2012, p. 2). Šiame darbe keliamas mokslinis probleminis klausimas: *kokios yra ankstyvojo amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymosi galimybės ir kokiais būdais vyksta ankstyvojo amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymasis?*

Temos iširtumas. Etninės kultūros esmę, sampratą ir raišką analizavo L. Klimka (1996, 2007, 2008, 2013), N. Vėlius (1997), M. Lukšienė (2000, 2013). Vaikų raidą ir šeimos svarbą ugdant vaikų tautinį tapatumą savo tyrimuose analizavo S. Burvytė (2012, 2013, 2016), R. Ilgūnienė (2012), G. Kvieskienė (2005), G. Kvieskienė ir kiti (2014). Į išorinę aplinką, jos reikšmę žmogaus vystymuisi, asmenybės augimui gilinasi R. Grigas (2000), L. Klimka (2013), S. Burvytė (2016). Ikimokyklinės ugdymo įstaigos bendruomenės ir šeimos įtraukimo į ugdymo įstaigos etnokultūrinio gyvenimą svarbą vaikų harmoningos asmenybės raidai analizavo S. Burvytė (2011, 2012, 2016) ir kiti. Etninės kultūros svarbą ugdyme ir tradicijų puoselėjimo temą analizavo Z. Kuzmickis (1931), A. Maceina (1991), I. Galinauskienė (1997), M. Lukšienė (2000), I. Čepienė (1995, 2003, 2008), I. Galinauskienė (2002), A. Katininė (2003), J. Trinkūnas (2001), J. Zhang (2019) ir kt.

Tyrimo objektas: Ankstyvojo amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymosi teorinės įžvalgos.

Tyrimo tikslas: Atlikti ankstyvojo amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymosi galimybių teorinę analizę.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Etninės kultūros samprata

Įvairiuose moksliniuose šaltiniuose, metodinėje literatūroje bei dokumentuose, sutinkamos įvairios etnologų ir kitų specialistų *etninės kultūros* apibrėžtys, kurių keletas interpretacijų pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Sąvokos „Etninė kultūra“ apibrėžtys (sudarė darbo autorė)

Eil. Nr.	SĄVOKOS APIBRĖŽTIS	AUTORIUS
1.	Etninė kultūra – visos tautos (etnoso) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimoneį ir etnografinių regionų savitumą.	<i>LR Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas</i> (1999, 2str. 4)
2.	Etninė kultūra suvokiama kaip vienos ar kitos tautos praeities kartų patirtis, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama tautos ir kultūros vertybių visuma.	I. Čepienės (1995)
3.	Etninė kultūra , kaip bendrųjų žmogaus ir tautos vertybių visuma, sąlygoja tautos gyvenimo būdą, jos ryšius su kitomis etninėmis bendrijomis, žmonių tarpusavio santykius, bendravimą su gamta, su žemiškuoju ir dieviškuoju pasauliu.	L. Klimka (2007)
4.	Nacionalinės kultūros pagrindas – jos etninė kultūra , kurios reikšmę sunku pervertinti: ji tautos būtis, išlikimo ir stiprybės esmė, nacionalinis, profesionalų kuriamos kultūros pamatas.	J. Trinkūnas (2001)
5.	Lietuvių etninė kultūra – tradicinis gyvenimo būdas, pasaulėjauta, meno ir kitos dvasinės raiškos formos. Per šimtmečius ši kultūra buvo pamatinė lietuvių kultūra.	J. Trinkūnas (2001)
6.	„ Etninės kultūros negalima atskirti nuo visos kultūros. Tai yra viena iš ryškiausių mūsų kultūros spalvų. Etninė kultūra kaip oras supa mus ir yra mumyse pačiuose. Mes jos nesuvokiam, kaip ir oro, kuriuo kvėpuojame.“ (N. Vėlius)	I. Seliukaitė ir kt. (1999)
7.	Etninė kultūra yra visa tai, kas mus supa ir kas mumyse.	D. Urbanavičienė (2018)
8.	Etninė kultūra yra ir mūsų pasaulio supratimas, tarpusavio santykiai – kaip anūkai bendrauja su senoliais, vaikai su tėvais, broliai su seserimis, kaip bendraujame su kaimynais ir t. t.	D. Urbanavičienė (2018)
9.	Etninė kultūra yra tai, kas suteikia galimybę vienoms tautoms išsiskirti iš kitų.	D. Urbanavičienė (2018)
10.	Jeigu žmogui jo šalies etninė kultūra yra artima, jis jaučiasi savo tautos dalimi.	D. Urbanavičienė (2018)
11.	Etninė kultūra – tam tikras universaliųjų dvasinių vertybių įsisavinimo būdas, atsirenkant tai, kas tuokart labiausiai atitinka tautos gyvenimo būdą ir siekius.	L. Klimka (2007)
12.	Tautos gyvenimą vienijanti etninė kultūra iš kartos į kartą perduoda dorovines normas, ekologinės elgsenos ir sveikos gyvensenos principus.	L. Klimka (2007)
13.	Etninė kultūra yra nuolatinis visos tautos nuo mažo iki seno kultūrinis vyksmas – šeimoje, bendraminčių rate, sociumo ląstelėje, apskritai visuomenėje; ji suteikia kultūrinės raiškos sritims autentiškumo, gyvybingų tradicijų pavidalą.	L. Klimka (2007)

Lietuvių etnologas prof. N. Vėlius atsakydamas į klausimą „Kas yra etninė kultūra ir kiek ji gyva?“ sakė: „*Etninės kultūros negalima atskirti nuo visos kultūros. Tai yra viena iš ryškiausių mūsų kultūros spalvų. Etninė kultūra kaip oras supa mus ir yra mumyse pačiuose. Mes jos nesuvokiam, kaip ir oro, kuriuo kvėpuojame*“ (Seliukaitė ir kt., 1999). J. Trinkūnas (2001) pažymi, kad lietuvių etninė kultūra – tradicinis gyvenimo būdas, pasaulėjauta, meno ir kitos dvasinės raiškos formos. Per šimtmečius ši kultūra buvo pamatinė lietuvių kultūra.

Šiandieninio tautos tradicijų tęstinumo būtinybę galima būtų pagrįsti tokiu argumentu, jog etninė kultūra yra nuolatinis visos tautos nuo mažo iki seno kultūrinis vyksmas – šeimoje, bendraminčių rate, sociumo ląstelėje, apskritai visuomenėje, kurios perdavimas yra svarbi tautos misija, galinti kompensuoti susvetimėjimą, dvasinius ir emocinius praradimus bei psichologinį nestabilumą, kurie neišvengiamai atsiranda modernizuojamų žmonių kultūriniame identitete (Zhang, 2019; Klimka, 2007). Žinojimas ir supratimas savo nacionalinės kultūros, padeda suprasti savo

asmeninę žmogiškąją esmę, o etninės kultūros ir etnokultūrinės savimonės, kaip jos sudedamosios dalies ugdymo tikslas, yra teikti dvasinį ir moralinį asmens augimą (Makarova ir kt., 2015; Petkevič, 2016). D. Vaitkevičienė (2013) atkreipia dėmesį į akademinę iniciatyvą, kiek kitu aspektu pažiūrėti į tą pačią etninę kultūrą. Kaip etninės kultūros sinonimas atsiranda *prigimtinės kultūros* sąvoka, kuri ateina pas mus, kaip teigiama, su „vietiniu“ ir „tarptautiniu kontekstu“. Ši sąvoka labai patogi praplečiant „etninės“ ir „liaudies“ kultūros tyrimų lauką, kuri nėra vien tik praeities paveldas.

2. Etninės kultūros vertybinių nuostatų raiška ugdymosi procese

Etninę kultūrą, kaip amžinųjų tautos vertybių sistemą, išreiškia: *gimtoji kalba, bendrijos narių dorovė, religija ir mitologija, tautosaka, liaudies choreografija, muzika, tautodailė* (Čepienė, 1995). A. Prakurotienė (1998), I. Galinauskienė (2002) teigia, kad tautos kultūra ir jos vertybės taptų jauno žmogaus savastimi, kad jis išmoktų ją gerbti ir tausoti, labai svarbu, kad supažindinimo su etnine kultūra sistema ypač efektyviai veiktų ankstyvaisiais vaikų lavinimo etapais, kai atsiranda asmenybės užuomazgos, pradeda formotis vertybinės orientacijos ir meninis skonis. Todėl vaikuose iš mažens reikia brandinti norą pažinti pasaulį, meną, etnines tautos tradicijas, nes, kaip teigia R. Jautakytė (2003), stiprūs svetimų kultūrų dirgikliai nepatyrusiai sąmonei atrodo kur kas patrauklesni ir priimami nekritiškai. Todėl susivėlinus sunku padaryti tai, kas laiku nebuvo padaryta. Labai svarbi etninės kultūros dalis, kaip teigia autorė, yra etninė muzika, kuri pedagoginiu požiūriu labai reikšminga vaikų ugdymo priemonė, nes liaudies daina vaikystėje yra suvokiama geriausiai. Savo tautos muzika jam yra artima ir suprantama, o jos pateikiamos vertybės greičiau pasiekia tikslą, kadangi daugelį etninei muzikai būdingų bruožų žmogus paveldi genetiškai.

Pasak A. Katinienės (2003), mažas vaikas pasaulį pirmiausia pažįsta emociškai į jį reaguodamas. Mūsų protėviai gerai išmanydami mažo vaiko raidos ypatumus suprato, kad tik per emocinę sritį galima reguliuoti vaiko elgesį, lavinti gebėjimus, skatinti pažintinius poreikius. Todėl kokio emocinio turinio bus kupina asmenybės raidos pradžia, tokia bus ir asmenybė, nes, anot A. Prakurotienės (1998), patirtis, kurią vaikas įgyja emocijomis, išlieka visam gyvenimui. Tuo remiantis, mažų vaikų ugdymui buvo pasitelktos meninės formos – vertybių nešėjos: *pasakojamoji, dainuojamoji, smulkioji tautosaka, žaidimai, šokiai, kalendorinės šventės*. D. Urbanavičienė ir kt. (2014) teigia, jos visos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, darančios įtaką viena kitai. A. Katinienė (2003) pažymi, jog vertybinės nuostatos, kaip būsimos asmenybės pamatas, atspindinčios, anot J. Kudirkos (1989), turtingą liaudies kultūrą, geruosius žmogaus būdo bruožus, moko suprasti ir mylėti grožį, ugdo pagarbą žmonėms, gamtai, darbštumą ir kūrybingumą – susiformuoja ikimokykliniame amžiuje.

3. Ankstyvojo amžiaus vaikų etninės kultūros ugdymasis

Pasak S. Burgienės (2014), etninės kultūros ugdymasis labai svarbus ankstyvajame vaikų amžiuje ir koks požiūris į etnokultūrą išliks ateityje, šiandien priklauso, ne tik kokį pamatą padės tėvai, bet ir darželis bei mokykla. I. Galinauskienės (2002) nuomone, vaikuose iš mažens reikia brandinti norą pažinti pasaulį, meną, etnines tautos tradicijas. Tautos vertybės, liaudies kultūros lobiai atvers vaikui langą į didįjį dvasios džiaugsmą. Ankstyvajame amžiuje vaikai kaupia savo patirtį iš aplinkos, aktyviai dalyvaujant tėvams ir seneliams, kalbantis su jais, klausantis jų pasakojimų. Vėliau pradeda mėgdžioti, kurti ir improvizuoti, eksperimentuoti. Todėl, kalbant apie vaiką supančią aplinką, palanku į ją įnešti kuo daugiau tautinių motyvų ir gražių bei prasmingų lietuviškų papročių, nes mažas vaikas visa savo esybe pasisavina aplinką ir visa, kas joje yra (Beniušytė ir kt., 2008; Burgienė, 2014). Jų pasaulis dar palyginti labai mažas, kuriame svarbiausi yra mama ir kiti artimieji, kasdieniniai veiksmai ir daiktai, kol palaiptui vaikai pradeda domėtis platesne aplinka, gamta ir jos reiškiniais, įsiminti kai kurias tradicijas, ima laukti svarbiausių švenčių. Šiame amžiuje itin svarbu, kad liaudies kūryba būtų panaudojama kuo funkcionaliau, ji natūraliai būtų įterpiama į suaugusiųjų buvimą kartu su vaiku, padedant jam suvokti save ir supantį pasaulį, lavintis įvairius gebėjimus (Urbanavičienės ir kt., Ugdymo sodas, 2014). A. Kaukienės ir M. Radauskienės (1994) nuomone, auklėjant asmenybę, tautosaka užima ypatingą vietą, nes auklėjama ne tiesioginiu būdu, o žadinant vaizduotę, veikiant jausmus. Šis ugdymo būdas yra tradicinis, susiformavęs per daugelį amžių, todėl su tautosaka, kaip teigia I. Gumbaragienė (2003), vaikus reikėtų supažindinti kuo anksčiau, kol dar jiems viskas įdomu. D. Urbanavičienė ir kt. (2014) pabrėžia, jog iki trejų metų tinkamiausi tautosakos žanrai yra: *lopšinės, žaidinimai, trumpos dainos apie gyvūniją*. Ypač svarbios lopšinės ir žaidinimai, kur lopšinės veikia raminančiai, suteikia saugumo ir aplinkos harmonijos pajautimą, o žaidinimai vaikus aktyvina, lavina dėmesį, koordinaciją. Žaidinant vaikas myluojamas, supamas, glostomas, kutenamas, jodinamas ant suaugusiojo kojos arba kelių, žaidžiama jo rankutėmis, pirštukais, – taigi atliekamas savotiškas masažas, skatinantis vaiko raumenų įsitempimą ir atsipalaidavimą, galūnių judrumą, viso kūno veiklos aktyvumą. Rekomenduojamos 2 – 8 eilučių dainos, kurių aiškus ir suprantamas vaizduojamojo pobūdžio siužetas, žodžiai lengvai tariami, melodijos nedidelės apimties, nesudėtingos ritmikos, su pakartojimais. Tokio amžiaus vaikai labai mėgsta dainas su imitaciniais judesiais ar kitais vaidybiniais elementais, nesudėtingus paukščių ir gyvūnų balsų pamėgdžiojimus, trumpas skaičiuotes ir pasakas, todėl autorių teigimu, suaugusieji turėtų jas daugybę kartų žaidybine forma pakartoti, kol mažieji patys pradės jas atkartoti. Trimečiams vaikams jau kyla noras improvizuoti – kurti „savo“ dainas ar pasakas vadovaujantis girdėtais pavyzdžiais. Šiame amžiuje itin svarbu, kad liaudies kūryba būtų panaudojama kuo funkcionaliau, padedant suvokti save ir supantį

pasaulį, lavintis įvairius gebėjimus, tokius kaip kalbėti, judėti, muzikuoti ir pan. (Urbanavičienė ir kt., Ugdymo sodas, 2014). Pasak R. Jautakytės (2003), etninė muzika turėtų padėti atkurti dvasinį ryšį su tautos praeitimi, pasaulėžiūra ir pasaulėjauta, pasiimant visa, kas vertingiausia. Tautodailė, anot A. Katinienės (2003), turi didžiulę reikšmę vaiko dvasingumui, kurią integravus į vizualinę vaikų veiklą, tautodailės elementais ir spalvomis skatinamas vaikų kūrybiškumas, grožio jausmo atsiskleidimas. Dirbdami su įvairia medžiaga, manipuluodami smulkiais tautodailės elementais, vaikai lavina atidumą, kruopštumą, pirštų judesius. Taip pat svarbi saviraiška tautodailėje, kuri ugdo vaiko pasitikėjimą savo jėgomis, gebėjimą vertinti vizualinį meną, formuoja estetinius – dorovinius santykius su menu, gamta, žmonėmis.

Anot M. Lukšienės (2000, p. 32-33): „*Žmogaus pasąmonėje ir sąmonėje, nuo kūdikystės formuojasi tam tikras etnis branduolys, kuris yra pagrindas saitams su kitais etninės bendrijos nariais susidaryti. Jaunoji karta yra būtent tas pagrindinis veiksnys, kuris subrendęs sugebės arba nesugebės išlaikyti kaip paveldą kitai kartai tautos kultūros branduolį ir kartu jį modeliuoti pagal besikeičiančio laiko poreikius*“, todėl S. Burgienė (2014) įsitikinusi, kad norint rasti ryšį tarp etninės ir moderniosios kultūros, etninius elementus turime taikyti vaiko įprastoje kasdieninėje veikloje.

Išvados

1. Etninė kultūra yra nuolatinis visos tautos nuo mažo iki seno kultūrinis vyksmas – šeimoje, bendraminčių rate, sociumo ląstelėje, apskritai visuomenėje. Kad tautos kultūra ir jos vertybės taptų jauno žmogaus savastimi, labai svarbu, kad supažindinimo su etnine kultūra sistema ypač efektyviai veiktų ankstyvaisiais vaikų lavinimo etapais, kai atsiranda asmenybės užuomazgos, pradeda formotis vertybinės orientacijos ir meninis skonis. Ankstyvajame amžiuje vaikai kaupia savo patirtį iš aplinkos, aktyviai dalyvaujant tėvams ir seneliams, kalbant su jais, klausantis jų pasakojimų. Todėl palanku į ją įnešti kuo daugiau tautinių motyvų ir gražių bei prasmingų lietuviškų papročių, nes mažas vaikas visa savo esybe pasisavina aplinką ir visa, kas joje yra.

2. Mūsų protėviai gerai išmanydami mažo vaiko raidos ypatumus suprato, kad tik per emocinę sritį galima reguliuoti vaiko elgesį, lavinti gebėjimus, skatinti pažintinius poreikius. Tuo remiantis, mažų vaikų ugdymui buvo pasitelktos meninės formos – vertybių nešėjos: *pasakojamoji, dainuojamoji, smulkioji tautosaka, žaidimai, šokiai, kalendorinės šventės*. Iki trejų metų tinkamiausi tautosakos žanrai yra: *lopšinė, žaidinimai, trumpos dainos apie gyvūniją*. Šiame amžiuje itin svarbu, kad liaudies kūryba būtų panaudojama kuo funkcionaliau, padedant suvokti save ir supantį pasaulį, lavintis įvairius gebėjimus, tokius kaip kalbėti, judėti, muzikuoti ir pan. Norint rasti ryšį tarp etninės ir moderniosios kultūros, etninius elementus turime taikyti vaiko įprastoje kasdieninėje veikloje.

Literatūra:

- Beniušytė L., Jurevičienė E., Vaitkuvienė J. (2008). *Aplinka – vaikų kalbos plėtojimo, pažinimo, sveikatos ir emocijų šaltinis. Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo patirtis ir kaitos tendencijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Bieliakienė Bielinienė R., Stūronaitė J. (2017). *Etnokultūros elementų integravimo galimybės į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdomąsias veiklas*. Prieiga internetu: <https://core.ac.uk/download/pdf/75821377.pdf> [Žiūrėta 2020 – 10 – 25].
- Burgienė S. (2014). *Švenčiame kalendorines šventes darželyje*. Prieiga internetu: <https://www.bernardinai.lt/2014-10-14-s-burgiene-svenciame-kalendorines-sventes-darzelyje/> [Žiūrėta 2020 – 10 – 05].
- Burvytė S., Sinicė A. (2017). *Etnokultūrinio ugdymo ankstyvojoje vaikystėje modeliavimas*. Prieiga internetu: <http://socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/view/197/185> [Žiūrėta 2020 – 10 – 17].
- Čepienė I. (1995). *Lietuvių etninės kultūros istorija*. Kaunas: Šviesa.
- Galinauskienė I. (2002). *Etnokultūros pradmenų panaudojimas ugdant ikimokyklinuką. Etninė kultūra. Jos krypčių sklaida darželyje. Konferencija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Gumbaragienė I. (2003). *Etnokultūrinis ugdymas šiuolaikinėje miesto mokykloje*. Ukmergė: Valdo leidykla.
- Jautakytė R. (2003). *Studentų – būsimųjų pedagogų požiūrio į etninę muziką kaitos ypatumai*. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/9607/7428> [Žiūrėta 2020 – 10 – 14].
- Katinienė A. (2003). *Etnokultūros vertybės - asmenybės tapsmo pamatas*. Pedagogika Vilnensia. Prieiga internetu <file:///C:/Users/Vilma/Downloads/9600-%23%23default.genres.article%23%23-9280-1-10-20160117.pdf> [Žiūrėta 2020 – 11 – 04].
- Kaukienė A., Radauskienė M. (1994). *Auklėjamas tautosakos vaidmuo. Vaikas šeimoje ir darželyje. Mokslinio tarptautinio simpoziumo medžiaga*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
- Klimka L. (2007). *Pilietiškumas ir tautiškumas: laiko dimensijos ir aktualijos. Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė? Monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Kudirka J. (1989). *Vaikai ir liaudies kūryba*. Vilnius: Mokslinis metodinis centras.
- Lietuvos Respublikos Švietimo Įstatymas*. (2011). Prieiga internetu: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf [Žiūrėta 2020 – 10 – 18].
- Lukšienė M. (2000). *Jungtys*. Vilnius: Alma littera.

- Petrikaitė A. (2011). *Anapus pagonybės ir šiandienos: lietuviškų švenčių ratas*. Vilnius: Asveja.
- Prakurotienė A. (1998). *Apie Lietuvos etnokultūrą*. Pedagogika 36. Vilnius: VPU leidykla.
- Seliukaitė I., Vitkuvienė P. (1999). *Pokalbis su Norbertas Vėlium. Apie etninę kultūrą*. Prieiga internetu: <http://alkas.lt/2019/12/29/apie-etnine-kultura/> [Žiūrėta 2020 – 10 – 23].
- Trinkūnas J. (2001). *Tautinė kultūra ir tautinio identiteto išsaugojimas (Vydūno idėjos)*. Konferencija. Mokyklos bendruomenės sąveika puoselėjant tautinį tapatumą. Vilnius: Tautinių bendrijų namai.
- Ugdymo sodas. (2014). *Etninės kultūros ugdymo metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogams (mokytojo knyga). Ugdymo turinio gairės*. Prieiga internetu: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/1704;>
<https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/1705;>
<https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/1706> [Žiūrėta 2020– 10 – 10].
- Vaitkevičienė D. (2013). *Apie mūsų prigimtinę kultūrą*. Prieiga internetu: http://tautosmenta.lt/wpcontent/uploads/2013/12/Vaitkeviciene_Daiva/Vaitkeviciene_LK_2012_4_a.pdf [Žiūrėta 2020 – 10 – 05]
- Valstybinė švietimo strategija 2013–2022 m.: tikslai, problemos, tobulinimo kryptys. Prieiga internetu: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/svietimo-strategija.pdf> [Žiūrėta 2020 – 10 – 15].
- Zhang J. (2019). *Educational diversity and ethnic cultural heritage in the process of globalization. International Journal of Anthropology and Ethnology*. Prieiga internetu <https://ijae.springeropen.com/articles/10.1186/s41257-019-0022-x> [Žiūrėta 2020-11-27].
- Makarova O., Maltseva E., Mukhina S., Shestakova O. (2015). *Ethno-Cultural Education as the Basis of Forming Schoolchildren's Ecological Competence*. Prieiga internetu <http://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/6888> [Žiūrėta 2020 – 11 – 05].
- Петкевич Г. (2016). *Мир глазами ребенка. Детский фольклор: Традиции и современность*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

VAIKŲ SOCIALINĖS KOMPETENCIJOS UGDYMAS SKIRTINGO SOCIALINIO-EKONOMINIO STATUSO ŠEIMOSE: TEORINIS ASPEKTAS

Anotacija

Šiame straipsnyje aktualizuojama ir sprendžiama vaikų socialinės kompetencijos ugdymo skirtingo socialinio – ekonominio statuso šeimose problema teoriniu aspektu. Aptiriamos lietuvių ir užsienio edukologų, psichologų, sociologų pozicijos dėl šeimos ir ugdymo institucijos bendradarbiavimo vaidmens ugdant vaikų socialumą. Įvairių teorijų pagrindu išryškinamos tėvų, turinčių įvairų išsilavinimą nuostatos, kurių jie laikosi ugdant vaikų socialinę kompetenciją. Analizuojami skirtingo socialinio-ekonominio statuso lygmenys, jų ypatumai, darantys įtaką vaikų socializacijai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: vaikų socialinė kompetencija, socialinis – ekonominis statusas, ugdymas.

Įvadas

Temos aktualumas. Pastaruoju metu, vykdamas *Bendrojo pilietinio ugdymo* programą (2004), Lietuvos Respublikos *nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio* įstatymą (2010), vaikų socialiniam ugdymui skiriamas vis didesnis dėmesys. Bręstant žmogui kaip asmenybei, didesnę vaidmenį, siekiant karjeros, integruojantis į visuomenę vaidina socialinė kompetencija. Nuo šeimoje įgytų socialinių vaiko gebėjimų priklauso sėkmingas vaiko pasirengimas mokyklai (Sossin, 2013)

Dabartiniu metu Lietuvoje ryškėja socialinė ir turtinė diferenciacija (Sviklas, 2016). Šeima vaidina reikšmingą vaidmenį, integruojantis vaikui į visuomenę. Tačiau vaikų socializacijos kokybei, pasak V. Matulionio (2016) daro įtaką socialinio patyrimo skirtumai, atsiradę dėl nevienodų šeimos aplinkybių (finansiniai ištekliai, tėvų išsilavinimas, veiklumas, vaiko auklėjimui skiriamas laikas, emocinis šeimos klimatas ir pan. Socialinės kompetencijos ugdymas neįmanomas be bendradarbiavimo su šeima, jos aplinkos pažinimo, ypač pastaraisiais metais socialinėje tikrovėje atsirandant naujiems reiškiniams. Tarp jų – progresuojantiems įvairių socialinių sluoksnių skirtumams. Todėl pedagogui svarbu yra pažinti šeimos socialinį – kultūrinį kontekstą, socialinius bei kultūrinius ypatumus. A. Juodaitytė (2013) pažymi, kad sprendžiant šias problemas, galima įgyvendinti demokratinės kultūros principus (toleranciją ir pagarbą grupinėms ir individualioms skirtybėms) bei sudaryti sąlygas sėkmingai vaikų socialinei adaptacijai, vaikų socialinės kompetencijos ugdymui. Pasak, D. Garricko (2013), socialinė kompetencija vaikystėje susijusi su

prisitaikymo galimybėmis vyresniame amžiuje, todėl galima prielaida, kad socialiniai įgūdžiai, kurie yra įgyjami ikimokykliniame amžiuje, mokykloje, vėliau gali būti perkeltami į kitas gyvenimo sferas, gali skatinti harmoningos asmenybės tapsmą.

Tyrimo problema: išsiaiškinti vaikų socialinės kompetencijos ugdymo skirtingo socialinio-ekonominio statuso šeimose teorines prielaidas.

Temos iširtumas. Socialinės kompetencijos klausimais domėjosi nemažai Lietuvos ir užsienio mokslininkų: A. Juodaitytė (2012; 2013), G. Gedvilienė (2008), D. Garrickas, M. Laurelas (2013), S. Parsonsas P. Mitchellis (2012), L. A. Craig-Unkeferis, A. P. Kaiseris (2010). Vieni autoriai tyrė vaikų socialinių įgūdžių ugdymo galimybes skirtinguose socialiniuose kontekstuose (Entwisle, 2010; Juodaitytė, 2013; Sinatra, 2007), kitus domino specifinių įgūdžių ugdymas (Quatma, Swanson, 2002; Dunn, 2013). Socializacijos esmę bei jos pozityviai kryptiniai teigiamą įtaką darančius veiksniai nagrinėjo I. Leliūgienė (2006), G. Kvieskienė (2015), O. Tijūnėlienė (2009), E. Štuopytė (2012), I. Jonutyte (2012), R. Braslauskienė (2016), G. Šmitienė (2017). Šeimos klausimus vaikų socializacijos kontekste, šeimos ir ugdymo įstaigos sąveikos ypatumus, tėvų švietimo problemas – Z. Bajoriūnas (2008), R. Kontautienė (2006), R. Braslauskienė (2016), S. Burvytė (2016) ir kt.

Tyrimo objektas - vaikų socialinės kompetencijos ugdymo skirtingo socialinio-ekonominio statuso šeimose teorinės prielaidos.

Tyrimo tikslas – teoriniu požiūriu atskleisti vaikų socialinės kompetencijos ugdymo teorines prielaidas skirtingo socialinio-ekonominio statuso šeimose.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, sintezė, lyginimas, abstrahavimas, aprašymas.

1. Tėvų išsilavinimo įtaka vaikų socialinės kompetencijos ugdymui(si)

Vaikai šeimose pirmiausia išsiugdo socialinę kompetenciją, kuri padeda pažinti save ir kitus, veikti išvien su jais, dalyvauti visuomenės gyvenime. Ar vaiko socialinės kompetencijos tobulėjimas vyksta pozityviai, priklauso nuo tėvų socialinės padėties, dažnai lemiančios galimybes įgyti išsilavinimą, taigi drauge – ir nuo išsilavinimo. A. Pruskus (2004) pažymi, kad tėvų išsilavinimas turi reikšmės, kokiai socialinei grupei tėvai priklauso. Visuomenės skirstymąsi į sluoksnius jau seniai tyrinėja užsienio sociologai. Priklausymas vienam ar kitam sluoksniui apibrėžia individo galimybes įsigyti išsilavinimą ir pasiekti socialinį statusą (Broom ir kt., 1992). Demokratėjanti Lietuvos visuomenė diferencijuojasi ekonominiu ir kitais atžvilgiais. Tai turi reikšmės ir socialiniam individo statusui. Tėvų socialinių charakteristikų poveikiu vaikų socializacijos kokybei aktyviai domisi užsienio autoriai (Kahlenberg, 2000; Heslė, Vahlander, 2002; Sinatra, 2007); ypač domėtasi vaikais, kurių tėvai gyvena skurdo sąlygomis. Skurdas dažnai koreliuoja su žemu tėvu išsilavinimu, bedarbyste, priklausomybės ligomis ir kt. Vaikai iš tokių šeimų ateina į ugdymo grupę su kitokiu socialiniu patyrimu nei vaikai iš socialiai saugių šeimų. Dauguma mokslininkų (Kahlenberg, 2000;

Entwisle ir kt., 2000; Giddens, 2005) akcentuoja socialinius, kultūrinius, edukacinius apribojimus, kurie trukdo įgyti to amžiaus vaikui būdingą socialinę kompetenciją. Vaikas, augdamas skurdo subkultūroje, įgyja tipiškus bruožus: beviltiškumą, netikėjimą mokslo ir ateities perspektyvomis ir kt.

I. Leliūgienė (2002) pažymi, kad šeima – svarbiausias socializacijos institutas. Jį apibūdina šie parametrai: a) socialinis-kultūrinis, priklausantis nuo šeimos narių išsilavinimo ir dalyvavimo visuomeniniame gyvenime; b) socialinis-ekonominis, t. y. šeimos narių materialinės sąlygos ir užimtumas; c) buitinis-higieninis – būsto įrengimas, higienos laikymasis; e) demografinis (šeimos struktūra).

Vaikai iš savo tėvų dažnai perima socialinę padėtį ir to sluoksnio gyvenimo būdo normas bei vertybes. Pastebimi skirtingų socialinių sluoksnių auklėjimo šeimose savitumai. Užsienio autorių tyrinėjimai rodo, kad aukštesnio socialinio statuso tėvai labiau skatina vaikų atidumą, smalsumą, laisvės ir savarankišką tikslo siekimą. Žemesniųjų sluoksnių tėvai daugiau dėmesio skiria tvarkingumui. Ch. Bonjeanas, H. Broomas (1992) išskiria esminius skirtingų sluoksnių bruožus. Vidutinis sluoksnis – tai kvalifikuoti tarnautojai, išsilavinę ir dirbantys intelektualinį darbą. Aukštesnysis sluoksnis turi dideles ekonomines galimybes, todėl tenkina visus vaikų poreikius. Šiame sluoksnyje ypač vertinamas privatumas, dėl to vaikai dažnai bendrauja tik su tam pačiam sluoksniui priklausančių šeimų vaikais. Žmonės, priklausantys aukštesniam socialiniam sluoksniui, dažnai turi aukštąjį išsilavinimą ir gali tapti įvairių sričių profesionalais (medicinos, teisės, verslo ir kt.). Šio sluoksnio vaikai gauna pakankamai informacijos iš savo tėvų, ir tos aplinkos, kurioje jie gyvena. Žemesnio sluoksnio (nebaigto vidurinio, nekvalifikuotų darbininkų) vaikai, priešingai, turi žymiai mažiau galimybių dalyvauti visuomeninėje veikloje, jie rečiau įsitraukia ir į vaikų organizacijų veiklą. A. Juodaitytė (2000), D. R. Entwisle ir bendraautoriai (2000), M. H. Jozefowicz-Simbeni, P. Allen-Meregas (2002), G. Navaitis (2001) pastebi, jog vaikai, atstovaujantys aukštesniam socialiniam sluoksniui, yra geriau pasirengę dalyvauti visuomeninėje veikloje nei žemesnio sluoksnio vaikai.

Aukštesniam ir vidutiniam visuomenės sluoksniui priklausantys tėvai dažniausiai aiškinasi vaiko netinkamo elgesio priežastis, o žemesniam sluoksniui priklausantys tėvai labiau kreipia dėmesį į įvykio pasekmes nei į priežastis. Todėl dažniau vaikai yra baudžiami, neišsiaiškinus prasižengimų priežasčių. Socialinės padėties nulemti vaikų socializacijos skirtumai atsiskleidžia analizuojant vaikų žodyną. Išsilavinę tėvai ugdo vaikų verbalinius gebėjimus, aiškina savo vaikams visuomenės raidos dėsningumus, moko juos analizuoti reiškinius, įvykius bei jų pagrindu projektuoti savo veiklą. Žemesnio išsilavinimo tėvai, V. Pruskaus (2004) teigimu, labiau nurodinėja vaikams nei aiškina, kaip elgtis, ir reikalauja besąlygiško paklusimo. Skirtingų socialinių sluoksnių vaidmuo vaiko socializacijai atsispindi jau ikimokykliniame amžiuje, kai pradeda formuotis asmenybė. Nacionalinio tyrimo „Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“ (2004) ataskaitoje pateikti

duomenys rodo, kad tėvų lūkesčiai, susiję su ikimokykliniu ugdymu, yra skirtingi. Kuo vyresni tėvai, turintys aukštesnį išsilavinimą, aukštesnę socialinę padėtį, gaunantys didesnes pajamas, tuo labiau jų apsisprendimą leisti vaiką į vaikų darželį lemia poreikis užtikrinti vaikui kokybišką ugdymą. Ir atvirkščiai, grupė tėvų išreiškia vaiko globos poreikį. Taigi tėvų apsisprendimą lemia jų socialinės charakteristikos (*Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje*, 2004).

2. Skirtingo tėvų socialinio – ekonominio statuso šeimos išsilavinimo įtaka vaikų socialinės kompetencijos ugdymui(si)

Pripažįstama, jog žmonės visuomenėje užima skirtingą socialinę padėtį pagal jų pajamas, veiklą ir išsilavinimą. Šioje socialinėje diferenciacijoje mažai orientuojamasi į moralinius visuomenės standartus, šeimos kilmę, dalyvavimą bendruomenėje, socialinius gebėjimus ar fizinę išvaizdą. Kaip teigia V. Pruskus (2004), stratifikacija visuomenėje nėra vienoda: žmonės skirstomi į nelygias grupes pagal turtą, pajamas, prestižą ir socialinę galią.

Pasak J. Vander Zandeno (2014), žmonės skiria turtas ir pajamas, prestižas ir socialinę galią:

- turtas ir pajamos;
- prestižas;
- socialinė galia.

„*Statuso pasiekimo*“ teorinės mokyklos atstovai (O. D. Duncanas, P. Blau, 2015) pagrindiniais socialinio-ekonominio statuso kriterijais laiko:

- išsimokslinimą;
- profesiją;
- pajamas (V. Pruskus, 2004).

Pasak A. Pruskaus (2004), tėvų išsilavinimas daugiau ar mažiau daro įtaką šeimos priklausymui vienai ar kitai socialinio-ekonominio statuso grupei. Visuomenės sluoksnius jau seniai tyrinėja sociologai, nes šis reiškinys aptinkamas visose gyvenimo srityse. Socialiniu požiūriu tėvų išsilavinimas yra svarbus veiksnys tėvų kompetentingumui ugdant vaikų vertybines nuostatas, elgesio apraiškas, žinias, gebėjimus ir kt.

Kryptingam vaikų socialinės kompetencijos ugdymui išskiriamos šios *paramos kryptys*: 1) aktyvi socializacija, 2) socialinės atskirties, kasdieninių sunkumų įveikimas, 3) įveikimo įgūdžių ugdymas, 4) elgesio problemų šalinimas (Bardauskaitė, 2010). Ugdant vaiko socialinę kompetenciją yra svarbu, kad būtų kuriamas saugus, demokratiškas, taikaus bendravimo bei bendradarbiavimo klimatas, palaikomas ir puoselėjamas pasitikėjimo, abipusio supratimo, pagarbos ir paramos, keitimosi patirtimi ryšiais.

Vaikystės socializacija vyksta šeimoje, ir šeima yra pirmoji vaikų socialinio ugdymo institucija, kuri įtvirtina vaikui pagrindines socialines normas, parengia jį platesniam socialiniam bendravimui

su suaugusiais ir bendraamžiais. Šeima teikia jam saugumą, tikrumą, globą ir auklėjimą. Čia vaikas išmoksta, kas yra jo šeimos normos ir vertybės (Kemerienė, 2010).

Kaip žinia, socialiniai įgūdžiai įgyjami stebint, modeliuojant aplinkinių elgesį, bei gaunant grįžtamąjį ryšį apie savo elgesio pasekmes. Blogesnį ar geresnį pasirengimą mokyklai gali lemti vaikų patyrimo skirtumai, atsiradę dėl nevienodų šeimos aplinkybių (finansiniai ištekliai, tėvų išsilavinimas, veiklumas, vaikui skiriamas laikas, emocinis šeimos klimatas ir pan.), vaikų raidos ir ugdymo bei ugdymo(si) įvairovė, individualūs vaikų skirtumai, vaikų ugdymo programos, kryptys ir metodai, vaikų elgesio valdymo technologijos ir pan.

Pasak S. Burvytė (2014), socialinės kompetencijos ugdymas padeda vaikui įsijungti į visuomenę, jos struktūrinius padalinius, perimti jos sukauptą patirtį, socialines vertybes ir normas, formuoja vaikui būdingus socialiai reikšmingus asmenybės bruožus. O. Monkevičienės (2016) nuomone, nuo skirtingo išsilavinimo tėvų priklauso tinkamai sukurta ugdymo(si) aplinka, vaiko poreikių ir interesų tenkinimas; jo idėjų, sumanymų skatinimas; vaiko bendravimas su bendraamžiais ir suaugusiais; kuriamas humaniškas ir demokratiškas mikroklimatas grupėje; vaiko įjungimas į visuomenės gyvenimą.

Išvados

Mokslinės literatūros analizė atskleidė vaikų socialinės kompetencijos ugdymo teorines prielaidas skirtingo socialinio-ekonominio statuso šeimose:

- aukštąjį išsilavinimą turinčių tėvų vaikai yra savarankiškesni, geresni jų savęs vertinimai, savikontrolės ir susivaldymo gebėjimai nei aukštesnįjį bei vidurinį išsilavinimą turinčių tėvų vaikai;
- estetinė, turtinga ugdomoji (metodinėmis, vaizdinėmis ir kt. mokymo, ugdymo priemonėmis) aplinka, taikomi pažangūs ugdymo metodai, būdai, individualus bendravimas su vaiku, vaikų sumanymų palaikymas ir plėtojimas, bendrų sprendimų, susitarimų priėmimas; vaikų poreikių tenkinimas bei idėjų ir sumanymų skatinimas, naujų situacijų sudarymas bei bendradarbiavimas, tai pagrindiniai veiksniai, kurie daro įtaką skirtingo socialinio – ekonominio statuso šeimose augantiems vaikams ir jų socialinės kompetencijos ugdymui(si).

Literatūra:

Bajoriūnas Z. (2008). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: VPU.

Bardauskaitė E., Jakimavičienė A., Sadauskienė R. (2016). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos ugdymas/- is per patirtį*. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose Nr.12, p. 165-176, ISSN 1822-1068. [Žiūrėta 2020-10-20]. Prieiga internetu: <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/124/130>

Bendroji pilietinio ugdymo programa. Valstybės žinios. [Žiūrėta 2020-10-22]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.237458?jfwid=-kyruxal64>

- Braslauskienė R. (2016). *Savigarbos ugdymo galimybės, siekiant užtikrinti vaiko gerovę*. Mokslinė – praktinė konferencija „Darželio misija – vaiko sveikata ir gerovė“. Palanga. Psl.13-16.
- Burvytė S., Ralys K., Ilgūnienė R. (2012). *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas*. Vilnius: Edukologija.
- Burvytė S. (2014). *Apie kokybišką pedagogo sąveiką su vaiko tėvais*. [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: http://www.ugdykim.lt/Apie_kokybiska_pedagogo_saveika_su_vaiko_tevais/
- Denham S. A. (2006). *Social–Emotional Competence as Support for School Readiness: What Is It and How Do We Assess It?* Žiūrėta [2020 10 05]. Prieiga Internetu: <https://www.researchgate.net/profile/Susanne_Denham/publication/225280377_SocialEmotional_Competence_as_Support_for_School_Readiness_What_Is_It_and_How_Do_We_Assess_It/links/0fcfd4fd28d41e0a24000000.pdf>.
- Kemerienė S., Mazūrienė R., Petronis A.(2010). *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija pedagoginis psichologinis centras.
- Leliūgienė I.(2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
- Leliūgienė I., Simanavičiūtė G.(2010). *Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida*. Socialinis darbas 2010 m. Nr. 9(1). [Žiūrėta 2020-10-15]. Prieiga internetu: https://www.mruni.eu/upload/iblock/825/13_leviugiene_simanaviciute.pdf
- Sossin L.(2013). *Experience the Future of Legal Education*. Osgoode Hall Law School. York University.

SUTUOKTINIO NETEKTIES IŠGYVENIMO ETAPAI SENYVAME AMŽIUJE IR ŠAŠAJOS SU EMOCINE SVEIKATA

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjami sutuoktinio netekties išgyvenimo etapai senyvame amžiuje ir sąsajos su emocine sveikata. Akcentuojama, kad sutuoktinio netekties išgyvenimas priklauso nuo kelių veiksnių, socialinių ryšių, ryšio tarp sutuoktinių stiprumo, bendravimo su vaikais pobūdžio ir šeimos ryšių, socialinio aktyvumo ir palaikymo, asmenybės brandos ir savo socialinio vaidmens suvokimo. Po sutuoktinio netekties būdingas sutrikimas ir pasimetimas, būdingas pyktis ir nežinia dėl ateities. Paprastai su gedėjimu susiję depresijos simptomai. Patyrus netektį, laikui bėgant, svarbus etapas - netekties įprasminimas, kadangi netektis tai ne vien skausminga patirtis, bet ir galimybė asmenybei tobulėti. Netekties reikšmės suvokimas per pirmuosius 6 sielvarto mėnesius, sąlygoja sėkmingą adaptaciją. Naudos atradimas susijęs su sumažėjusiu emociniu skausmu 13 – 18 mėnesiais po netekties.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: senyvo amžiaus žmonės, sutuoktinio netektis, netekties išgyvenimo etapai, emocinė sveikata.

Įvadas

Temos aktualumas. Valstybės pažangos strategijoje *Lietuva 2030* suformuluota visų populiacijos grupių sveikatos svarba visuomenės gerovei užtikrinti: „Gera visuomenės sveikatos būklė užtikrina aktyvų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime“. Vyriausybės rengiamoje nacionalinėje pažangos programoje 2021-2030 formuluojami esminiai tikslai tokie kaip: „Didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, stiprinti sveikatą ir gerinti Lietuvos demografinę padėtį, didinti švietimo įtrauktį ir veiksmingumą“. Tai labai svarbu, kadangi senyvo amžiaus žmonės patiria įvairias netektis, pavyzdžiui sutuoktinio netektį. Senyvo amžiaus asmuo netekęs sutuoktinio išgyvena netektį, ko pasekoje atsiranda įvairių socialinių, ekonominių ir sveikatos problemų. Įpusėjus žmogaus gyvenimui, dauguma žmonių turi savo gyvenimo partnerį. Didėjant amžiaus grupei, intensyviai mažėja susituokusių skaičius, o našlių skaičius didėja. Didėjant amžiui, vis didesnė rizika prarasti sutuoktinio ar sutuoktinės vaidmenį ir prisiimti našlio vaidmenį (Mikulionienė, 2002). Tai sudėtingas socialinio vaidmens pokytis, kuris veda izoliacijos link. Kai prarandamas sutuoktinio vaidmuo, sumažėja galimybė išlaikyti asmens tapatybės tęstinumą. Taip pat našlystė susijusi su netekties išgyvenimais, gedėjimu. Vaidmens pasikeitimas iš sutuoktinio/ės į našlio/ės silpnina socialinius ryšius, keičia tarpusavio santykius su vaikais (Pivorienė, 2008).

Tyrimo problema: netekus sutuoktinio susiduriama su dviem pagrindiniais išbandymais, tai – gedėjimas ir savo kaip atskiro žmogaus gyvenimo kūrimu iš naujo. Senyvo amžiaus žmonių

sutuoktinio netektis ir po to sekantis gedėjimas yra aktuali problema Lietuvoje, kadangi žmonės susiduria su izoliacija, sielvartu ir net sveikatos problemomis. Išskiriami šie sutuoktinio netekties išgyvenimo etapai: protestavimas, tyrinėjimas, neviltis, tikėjimas, atsiskyrimo etapas, investavimo etapas. Išgyvenant sutuoktinio netektį, pasireiškia depresijos simptomai, vienišumas, pyktis, nerimas.

Temos ištirtumas. Apie senyvo amžiaus žmonių sutuoktinio netekties išgyvenimus rašė Liobikienė (2002), Mikulionienė (2002), Pivorienė (2008). Senyvo amžiaus žmonių sutuoktinio netekties išgyvenimo etapus išskyrė Lemme (2002), Strech (2013), Šedienė, Banienė (2005). Senyvo amžiaus žmonių emocinę sveikatą tyrinėjo Ibińska (2009), Stanaitytė, Kočiūnas (2013), Sphani (2014) ir kt. Nepaisant tyrimų analizuojančių senyvo amžiaus žmonių netekties išgyvenimo etapus, trūksta informacijos apie panašumų ir skirtumų išryškavimo tarp vyrų ir moterų, susitaikymo su sutuoktinio netektimi senyvame amžiuje procese.

Tyrimo objektas: senyvo amžiaus žmonės, išgyvenantys sutuoktinio netektį.

Tyrimo tikslas: atskleisti sutuoktinio netekties išgyvenimo etapus senyvame amžiuje ir sąsajas su emocine sveikata.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti sutuoktinio netekties išgyvenimo etapus senyvame amžiuje.
2. Išanalizuoti senyvo amžiaus žmonių, išgyvenančių sutuoktinio netektį, emocinės sveikatos aspektus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Sutuoktinio netekties išgyvenimo etapai senyvame amžiuje

Senyvo amžiaus žmonės susiduria su daugeliu netekčių, tokių kaip statuso netekimo, darbo, orumo, ryšių, meilės, artimųjų. Senatvėje taip pat būdinga sutuoktinio netektis. Sutuoktinio netekties išgyvenimas priklauso nuo kelių veiksnių, socialinių ryšių, ryšio tarp sutuoktinių stiprumo, bendravimo su vaikais pobūdžio ir šeimos ryšių, socialinio aktyvumo ir palaikymo, asmenybės brandos ir savo socialinio vaidmens suvokimo. Gedėjimo procesas – tai sunkus laikas, kai reikia susitaikyti su vaidmens pasikeitimu – našlio ir našlės. Našlės greičiau prisitaiko prie naujų pasikeitusių gyvenimo aplinkybių, o našliai atvirkščiai (Liobikienė, 2002).

Sutuoktinio mirtis – didžiausią stresą keliantis įvykis gyvenime. Prisitaikymas po sutuoktinio netekties susietas su mirties aplinkybėmis. Jei greit netenkama sutuoktinio, kai tam nebuvo pasiruošta, gyvenimas pasikeičia akimirksniu. Senyvo amžiaus žmogaus našlystę apsunkina rūpestis dėl paties sveikatos ar priklausomybės nuo sutuoktinio paramos, globos. Netekus sutuoktinio susiduriama su dviem pagrindiniais išbandymais, tai – gedėjimas ir savo kaip atskiro žmogaus gyvenimo kūrimu iš naujo. Trys šio proceso stadijos:

- Netekties fazė. Po sutuoktinio netekties būdingas sutrikimas ir pasimetimas, būdingas pyktis ir nežinia dėl ateities. Paprastai su gedėjimu susiję depresijos simptomai. Našliams tuo metu sunku tvarkyti finansinius reikalus, atlikti namų ruošos darbus. Socialinių ryšių tinkle atsiranda tuštuma, kamuoja vienatvės, tuštumo jausmai.
- Perėjimo fazė. Žmogus nori atkurti socialinius ryšius, pradeda formuoti asmens tapatumą.
- Reorganizacija. Įtvirtinamas naujas gyvenimo etapas. Prisitaiko prie netekties, grįžta prie įprastos gyvensenos (Lemme, 2002).

Mokslinis tyrimas (Strech, 2013) atskleidė, kad žmogaus reakcija į netektį yra įvairus ir sudėtingas procesas. Asmens reakciją į mylimojo netektį stipriai formuoja jų temperamentas, ankstesnės patirtys ir supanti aplinka. Taip pat reakcija priklauso nuo socialinės paramos priėmimo, lyties, kultūros, asmenybės. Be to, egzistenciniai veiksniai, tokie kaip religija ir dvasingumas, gali paveikti individų sielvartą. Nustatyta, kad dvasingumas ir religingumas turi įrodytą poveikį asmens gerovei po sutuoktinio netekties. Pasak autorės, nėra vieno būdo kaip gedėti, kiekvienas asmuo gedi savaip. Taip pat autorė aprašė 6 etapų sielvarto modelį:

- Protestavimas. Individas nesugeba priimti netekties;
- Tyrinėjimas. Individas bando suprasti kas įvyko;
- Neviltis. Individas patiria intensyvų sielvartą;
- Tikėjimas. Individas pradeda galvoti apie ateitį;
- Atsiskyrimo etapas. Individas atsiskiria nuo kitų, siekiant įvertinti ir iš naujo apmąstyti savo patirtį;
- Investavimo etapas. Individas pradeda bendrauti su kitais ir kuria naujus santykius.

Patyrus netektį, laikui bėgant, svarbus etapas - netekties įprasminimas. Netekties įprasminimas, tai procesas, kuris reiškiasi kokybiniais pasaulėžiūros ir santykių pokyčiais. Pasaulėžiūros pokyčiai, tai – patirčių įvertinimas, gautos naudos ir esminės būties tiesų suvokimas. Taip pat svarbūs santykiai su artimaisiais bei kokybiški socialinių santykių pokyčiai. Sielvarto teorijos pabrėžia netekties įprasminimo svarbą adaptacijos procese – netekties reikšmės suvokimas ir naudos atradimas iš šios patirties. Netekties reikšmės suvokimas per pirmuosius 6 sielvarto mėnesius, sąlygoja sėkmingą adaptaciją. Naudos atradimas susijęs su sumažėjusiu emociniu skausmu 13 – 18 mėnesiais po netekties (Stanaitytė, Kočiūnas, 2013). Apie netekties įprasminimą taip pat rašė ir kiti autoriai, jie pabrėžė, kad netektis tai ne vien skausminga patirtis, bet ir galimybė asmenybei tobulėti. Atlikus tyrimus pastebėta, kad kai kuriems žmonėms, kurie patiria sielvartą ir palankiomis sąlygomis geba reabilituotis tai pasveiksta dvasiškai ir paskatina asmenybės raidą. Kiekviena netektis suteikia naujų atradimų ir naujų prasmų. Būna situacijų, kai žmogus negali rasti prasmės įvykusiame įvykyje, bet vis tiek turi bandyti interpretuoti. Kai išgyvenimai įgauna prasmę ir žmogus įsisąmonina, kuriam tikslui skirta kentėti - kančia dingsta. Žmogus supranta prasmę, kai susiduria su nepakeičiamomis

gyvenimo aplinkybėmis ir nepakeičiamomis gyvenimiškomis situacijomis. Netekties skausmas yra individualus išgyvenimas ir jiems suteikta prasmė taip pat yra individualus dalykas. Kiekvieno žmogaus valia tą prasmę rasti ir įsisąmoninti (Šedienė, Banienė, 2005).

2. Emocinės sveikatos aspektai, senyvo amžiaus žmonių išgyvenančių sutuoktinio netektį

Netekties išgyvenimas pasireiškia 3 formomis: emocine, fiziologine, intelektine. Fiziologinės reakcijos tai – paviršinis kvėpavimas, susilpnėjęs regėjimas, pasireiškiantys skrandžio skausmai. Emocinės reakcijos tai – mintys apie ligos atsiradimą, pyktis, nerimas. Šios reakcijos būdingos netekties laikotarpiu, bet laikui bėgant jos palaipsniui silpsta. Intelektualinė reakcija – tai minčių apsivalymas apie velionį. Paliekami tik teigiami įspūdžiai apie sutuoktinį, o neigiami ištrinami. Moterys, kurios nemėgo savo vyro, vis tiek idealizuoja ir sako, kad jos vyras buvo labai geras.

Dažna našlių problema – vienatvė. Išskiriamos tokios vienišumo formos ir priežastys:

- Vienišumas – tai troškimas rūpintis ir bendrauti su asmeniu, kurio jau nebėra;
- Vienišumas susijęs su moters kaip žmonos vaidmens praradimu, su supratimu, kad ji jau nebėra meilės objektas, su tapatybės krize;
- Vienišumas pasireiškia, praradus meilės, rūpinimosi, globos objektą;
- Vienišumą sukelia staigus gyvenimo būdo pasikeitimas, santykių tarp draugų ir bičiulių pokytis, ekonominės būklės pablogėjimas.
- Vienišumas kyla dėl gedėjimo, kai netektį išgyvenant išryškėja depresija (Liobikienė, 2002).

Psichologinis prisitaikymas, netekus sutuoktinio, labai skiriasi. Kai kurie asmenys sėkmingai prisitaiko prie naujų gyvenimo sąlygų ir jaučiasi taip pat kaip bendraamžių susituokusios poros, tačiau kiti kenčia nuo ilgalaikių psichologinių problemų. Dabartiniai tyrimai rodo, kad prisitaikymas po sutuoktinio netekties yra susijęs su asmeniniais individo veiksniais. Tačiau sutuoktinio netektis gali būti susijusi ne tik su neigiamais aspektais, bet gali paskatinti asmenį pakeisti gyvenimą kita linkme, pavyzdžiui, gali paskatinti asmens individualų vystymąsi, taip pat asmuo gali patirti asmeninį augimą ir tapti savarankiškesniu. Buvo atlikti tyrimai, siekiant išsiaiškinti asmenybių skirtumus, susitaikant su netektimi, kodėl vieni lengviau susitaiko su užklupusia netektimi, o kitiem prireikia ilgesnio laiko. Daug kas priklauso nuo asmens charakterio, socialinės paramos, santuokos istorijos ir vyro/žmonos mirties priežasties. Manoma, kad ekstravertai individai turi daugiau galimybių kaip susitaikyti su netektimi ir sėkmingai integruotis į supančią socialinę aplinką, palaikyti ir kurti naujus socialinius santykius (Spahni ir kt. 2014).

Našlės netekusios vyro dažnai praranda ir gebėjimą užmegzti naujus ryšius, o ypač jei sunkiai sekėsi tai daryti ir kai vyras buvo gyvas. Todėl neretai atsiranda psichinis diskomfortas, o kartais ir depresija. Vyrui mirus, moteris netektį pajaučia dvigubai, ji mano, kad yra sena, vieniša ir nereikalinga, todėl nesukuria sau naujo vaidmens gyvenime. Nors tai padaryti yra įmanoma tereikia

laiko, ramybės ir tylos. Moterys gelbėdamosios nuo vienišumo ima daugiau tvarkytis, skalbtis, ilgiau laiką praleidžia sode, skiria laiką tam kam anksčiau jo pritrūkdavo. Nes tai padeda gelbėtis nuo vienišumo. Pasak autorės, dalyvavimas katalikiškos bendruomenės gyvenime, padeda dvasiškai asmenybei tobulėti. Tai padeda atrasti save, naudingai praleisti laiką ir įsigilinti į tikėjimo tiesas (Ibianska, 2009).

Asmenims patyrusiems netektį, yra organizuojamos terapijos, kurių tikslas padėti žmonėms patyrusiems netektį. Terapijos gali sumažinti depresijos simptomus. Žmonės dalyvaudami terapijoje labiau įsigilina į savo emocijas, jausmus ir mintis. Terapijos neišspręs visų problemų, tačiau gali padėti išgyventi sudėtingus gedėjimo etapus. Tai gali būti galingas įrankis, padedantis rasti prasmę netektyje (Dean, 2020).

Išvados

1. Netekus sutuoktinio susiduriama su dviem pagrindiniais išbandymais, tai – gedėjimas ir savo kaip atskiro žmogaus gyvenimo kūrimu iš naujo. Netekus sutuoktinio išgyvenamos gedėjimo stadijos: netekties fazė, perėjimo fazė ir reorganizacija. Tyrime atskleista, kaip asmenys išgyvena šias gedėjimo stadijas. Netekties fazėje susiduria su fiziniais negalavimais, emocinėmis reakcijomis: nerimu, sutrikimu, nežinomybe, depresija, pykčiu, liūdesiu. Taip pat asmenys linkę nepriimti pagalbos ir sunkiai susitaiko su netektimi. Perėjimo fazėje atkuria socialinius ryšius, įsitraukia į įvairias veiklas. Reorganizacijos etape būdinga susitaikyti su netektimi, ją įprasminti bei grįžti prie kasdienių veiklų ir užsiėmimų.

2. Našlystė senyvame amžiuje pažeidžia kasdieninį gyvenimą, tai susiję su socialinėmis, psichologinėmis ir ekonominėmis problemomis. Našlės ir našliai gyvena didelėje rizikos aplinkoje, beviltiškumas, bejėgiškumas ir stresas gali sukelti tolimesnes sveikatos problemas. Tyrime atskleista, kad asmenys susiduria su socialine izoliacija – vienišumu, nenoru palaikyti socialinius ryšius. Taip pat susiduriama su sveikatos problemomis fizinės bei psichologinės savijautos pablogėjimu.

Literatūra:

Dean, M. E. (2020). Can grief counseling really help? What it is and how it works. Prieiga internete: <https://www.betterhelp.com/advice/grief/can-grief-counseling-really-help-what-it-is-and-how-it-works/> [žiūr. 2020-11-06].

Ibianska, V. (2009). Šventasis Jonas Marija Vianėjus arba Arso klebonas. Artuma, p. 11-13

Mikulionienė, S. (2002). Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos. Kaunas: VDU Socialinio darbo institutas.

Pivorienė, J. (2008). Pagyvenusių ir senų žmonių vaidmenų kaita šeimoje. Socialinis darbas, 7(1), p. 41 – 45.

- Spahni, S., Morsseli, D., Perrig – Chielo, P., Bennet K.M. (2014). Patterns of Psychological adaptation to spousal bereavement in old age. *Gerontology*. p. 1-4. Prieiga internete: <https://www.liverpool.ac.uk/~kmb/MyPublishedPapers/Spahnietal2015.pdf> [žiūr. 2020-11-06].
- Stanaitytė, J., Kočiūnas, R. (2013). Artimo žmogaus netekties įprasminimo fenomenologinis tyrimas. *Psichologija*. p. 47-88. Prieiga internete: <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/1404/793> [žiūr.2020-11-06].
- Stretch, C. (2013). Counselling seniors through grief and loss: an eight-week group therapy program. Prieiga internete: <https://opus.uleth.ca/bitstream/handle/10133/3317/stretch%2C%20candace.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūr. 2020-11-06].
- Šedienė, P., Baniienė, G. (2005). Pakartotinės netekties išgyvenimo procesų analizė. *Socialinis darbas*, 4(1), p. 55-65. Prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/d84/6_sediene_baniene.pdf [žiūr. 2020-11-06].

ŠEIMOJE KYLANČIŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMAS MEDIACIJOS PROCESO METU

Anotacija

Moksliniame straipsnyje atskleidžiama šeimoje kylančių konfliktų sprendimo ypatumai mediacijos proceso metu. Detaliau analizuojama šeimos, mediacijos samprata, konfliktų šeimoje specifiškumas. Išnagrinėjus teorinius, šeimoje kylančių konfliktų sprendimus per mediacijos procesą. Pateiktos išvados kurios atskleidė, šeimoje konfliktai kyla kai nėra meilės ir abipusės pagarbos, pažeidžiama ištikimybė ir prarandamas pasitikėjimas. Dažniausiai pasitaikanti šeimos konfliktų rūšis – skyrybos. Mediacija leidžia konfliktuojančioms pusėms išspręsti konfliktus, išsakant savo nuomonę, jausmus. Mediacijos metu, konfliktuojantys dalyviai gali kalbėti apie viską, kas joms atrodo reikšminga ginče.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, mediacija, konfliktas, tarpininkavimas, mediatorius.

Įvadas

Temos aktualumas. Šeima – tai viena iš svarbiausių žmogų supančių institucijų. Samprata aiški, tačiau šiandieninėje visuomenėje šeimos susiduria su konfliktais, kurie sunkiai sprendžiami. Dažnu atveju konfliktai baigiasi teismuose. Visuomenėje kylančių konfliktų sprendimas mediacijos proceso metu, mažai tyrinėta sritis teoriniu aspektu, nors yra svarbi ir aktuali problema. Lyginant užsienio šalių patirtį, kurie nagrinėjo mediacijos procesą (Kaminskienė, Račelytė, Žalėnienė, Tvaronavičienė ir kt.). Lietuvoje trūksta tyrinėjimų, kurie atskleistų mediacijos proceso svarbą, sprendžiant konfliktus.

Šis procesas siekia konfliktus spręsti taikiai, pasiekti abejoms šalims palankų konflikto sprendimą. Teisiniu požiūriu, būtent šeimos bylose, taikaus susitarimo galimybė yra ypač svarbi – nepavykus išspręsti šeimos ginčų ir pasirinkus teisminį procesą, tokie ginčai trunka labai ilgai ir negrįžtamai sugadina šeimos narių santykius (Pavliukovičienė, 2016). Neabejojama, kad šeimos ginčai yra neišvengiami, tačiau draugiškoje socialinėje aplinkoje jie gali būti sprendžiami greitai ir taikiai (Žalėnienė, 2010). Mediacijos procesą nagrinėja lietuvių autoriai (Stočkutė J., Kaminskienė N., Ignatavičienė K., Račelytė D. Ir kt.).

Užsienio autoriai plačiau nagrinėja konfliktų sprendimą per mediacijos procesą (Will, Ramdohr, Feresin, Field ir kt.). Svarbu ir reikalinga nagrinėti mediacijos procesą, sprendžiant konfliktus, nes tai paskatins šeimoje kylančius nesutarimus nagrinėti taikiu būdu.

Tyrimo problema. Kokie būdai ir priemonės būtų veiksmingiausi sprendžiant šeimoje kylančius konfliktus?

Tyrimo objektas. Šeimoje kylančių konfliktų sprendimas mediacijos proceso metu.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti šeimoje kylančių konfliktų sprendimo ypatumus, mediacijos proceso metu.

Tyrimo uždaviniai.

1. Atskleisti šeimos sampratą.
2. Išanalizuoti konfliktų šeimoje specifiškumą.
3. Išnagrinėti mediacijos procesą, sprendžiant šeimoje kylančius konfliktus.

Tyrimo metodai.

Teoriniai: teisinės, sociologinės, psichologinės, mokslinės literatūros analizė pasirinkto tyrimo aspektais, norminių dokumentų analizė, palyginimas, apibendrinimas.

1. Šeimos samprata

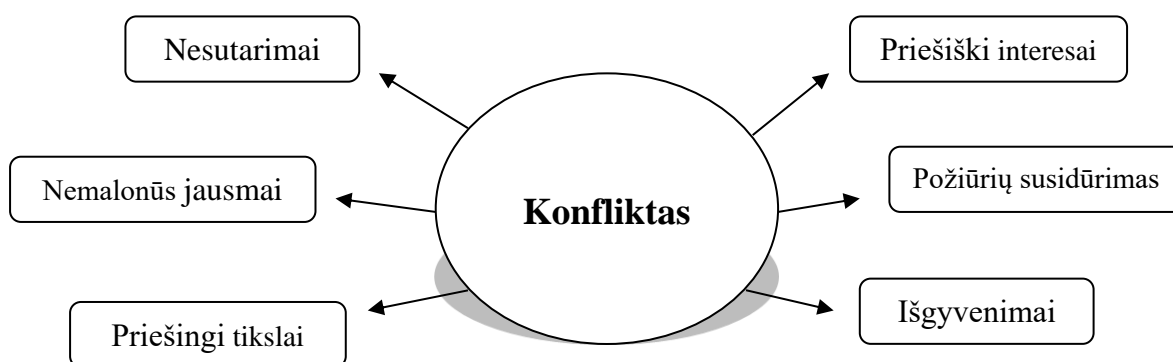
LR Konstitucija apibrėžia šeimos sąvoką: šeima yra visuomenės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą (*LR Valstybinė šeimos politikos koncepcija*, 2008). Už apibrėžties ribų liko neregistruotos santuokos forma arba kitas alternatyviais būdais sukurtos šeimos, vienišos motinos su vaikais ir pan. (Česnuitytė, 2014).

Šeima – tai maža asmenų grupė, kurios pagrindas – santuoka, kraujo ryšiais susieta giminystė, kurios narius sieja bendras gyvenamasis būstas ir bendras namų ūkio tvarkymas, emocinis ryšys, įsipareigojimai vieno kitam, vaikų auginimas ir auklėjimas. Sagatys G. (2010) nurodo, kad tradicinė teisėtą šeimos sampratą, grindžiama santuokos sudarymu. Socialiniu institutu vadinama šeima – tai stabili santykių tarp žmonių forma, apimanti svarbiausią kasdieninio žmogaus gyvenimo dalį: seksualinius santykius, vaikų gimdymą ir pirminę jų socializaciją, didžiąją buitines dalį, lavinimą, medicininį aptarnavimą ir t.t (Leliūgienė, 2003). Hevigerova J.M.(2015) teigia, jog dabartinė šeimos samprata susijusi su socialine grupe ar bendruomene, gyvenančia savo namuose, arba institucija, kuri tenkina vaikų poreikius, priežiūrą bei teikianči pagrindinę apsaugą. Apibendrinus visus autorius, galima teigti, jog šeima yra pirminė institucija, daranti didžiausią įtaką žmogaus gyvenime.

2. Konfliktų šeimoje specifiškumas

Kiekvienoje šeimoje esti nesutarimų, tačiau daugelis jų – baigiasi konfliktu. Konflikto sampratą daugybę autorių atskleidžia skirtingai, tad svarbu išsiaiškinti esminius konflikto apibrėžimus. Konfliktas – tai priešingų tikslų, interesų, pozicijų nuomonių ar požiūrių susidūrimas,

rimti nesutarimai, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai. Konflikto terminas yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio *conflictus*, kuris reiškia susidūrimą (Almonaitienė ir kt., 2001). Konfliktas – tai priešiško interesų, pozicijų, nuomonių bei požiūrių susidūrimas ar rimti nesutarimai, kai žmogų užvaldo nemalonūs išgyvenimai (Želvys, 1997). W. Wilmotas ir J. Hocker konfliktą apibūdina kaip išreikštą kovą tarp mažiausiai dviejų tarpusavyje priklausomų šalių, kurios suvokia nesuderinamus tikslus, išteklių stoką ir tai, kad kiti trukdo pasiekti savo tikslus (Wilmot, Hocker, 2001). Apibendrinant autorių apibrėžimus, išskiriamas konflikto apibrėžimo specifiškumas (1 pav.).

1 pav. Konflikto apibrėžimo specifiškumas

V. Targamadžė (2006), teigia, kad derėtų suvokti konflikto misija – atkurti, normalizuoti, o idealiu atveju – pagerinti situaciją ar pašlijusius santykius. Konfliktą būtina valdyti, reikia spręsti konfliktines situacijas. J. Almontienė ir kt. (2004) nurodo, kad konfliktai – ne visada yra neteisinga, agresyvu ir pan. Konfliktai gali atlikti ir teigiamą vaidmenį:

- konfliktas – santykių, procesų vystymosi šaltinis.
- konfliktas – signalas asmenybei keistis.
- konfliktas – galimybė suartėti.
- konfliktas – galimybė „išelektrinti“ įtemtus santykius.

Apibendrinant autorių konfliktų apibūdinimus, galima teigti, jog konfliktas reiškia neišvengiamą nuomonių, prieštaravimų susidūrimą, kurio metu konfliktuojančios pusės bando įrodyti savo tiesą. Konfliktai ne visada gali būti neigiami, tinkamai išspręsti.

Šeimoje kylantys konfliktai – neišvengiami dabartinėje visuomenėje. Konfliktai šeimoje kyla: kai nėra meilės, ir abipusės pagarbos, pažeidžiama ištikimybė ir prarandamas pasitikėjimas, įsigali įtarumas ir pavyduliavimas, paplinta girtavimas ir narkomanija, kai santykiuose nėra tolerancijos ir taktiškumo, nesiderina charakteriai ir temperamentai, nėra tarpusavio pagalbos tvarkant namų ūkį bei iškyla lyderystės klausimas (Žemaitis, 2005).

Tyrinėtojai jau seniai pripažino, kad šeimos konfliktas yra susijęs su daugybę žalingų rezultatų. Šiuos neigiamus rezultatus iš esmės galima priskirti eksternalizacijos (pvz., agresijos ir asocialaus elgesio) ar internalizavimo (pvz., depresijos ir žemos savivertės) problemoms (Mowen, Thomas, 2018). Konfliktai šeimose taip pat susiję su vaikais. Kiekvienas vaikas, ypač paauglystėje, susiduria su konfliktais su savo tėvais ir tai yra neatskiriama paauglio asmenybės vystymo dalis. Tačiau šių konfliktų aktualumas priklauso nuo tėvų socialinės, ekonominės padėties, išsilavinimo, patirties, jų gebėjimo siekti savo vaiko siekio tapti nepriklausomu, didėjančio privatumo poreikio (Klanienė I. ir kt., 2018). Taigi, konfliktai šeimoje, opi problema šiandieninėje visuomenėje.

3. Mediacijos procesas, sprendžiant šeimoje kylančius konfliktus

3.1. Mediacijos proceso samprata

„Mediacija – tai konflikto sprendimo procesas, siekiantis tenkinti interesus. Šio proceso metu neutrali ir nešališka trečioji šalis (mediatorius, tarpininkas), skatina bei padeda konfliktuojančioms šalims pasiekti jas abi tenkinančius sprendimus“ (Stočkutė cituoja Cremin, 2012, p. 4). Antrasis terminas yra tarptautinis, kildinamas iš anglų kalbos nuo žodžio *mediation*, kuris savo ruožtu kilo iš lotynų kalbos (lot. *medius* – neutralus, lot. *mediare* – būti viduryje). Atitinkamai asmuo, padedantis šalims išspręsti ginčą, yra vadinamas tarpininku arba mediatoriumi (Kaminskienė ir kt., 2013). Lietuvių kalbos žodyne (t. I–XX, 1941–2002) „tarpininkas – kas taikina, derina susiginčijusius, susipykusius“. Pažymėtina, kad šis metodas – tai pagalba abejoms konfliktuojančioms pusėms, nepajėgiančioms patiems išspręsti konflikto, tačiau siekiančioms maksimaliai patenkinti savo interesus. Mediacijos metodas padeda nepalikti pralaimėjusių, abi pusės būna patenkintos.

Mediacijoje, skirtingai nuo visų kitų konfliktų sprendimo būdų, sprendimą priima ne mediatorius, bet pačios konflikto šalys. Mediatorius joms padeda rasti savitą asmeninį sprendimą, nurodo, kaip apsikeisti savomis konflikto pozicijomis, bet ir kaip išnagrinėti bei įvardyti konflikto vidines priežastis, t. y. jausmus ir poreikius. Mediacija abiem konflikto pusėms duoda vienodai erdvės, kad šiuose mediatoriaus prižiūrimuose procesuose jos jaustųsi saugios ir galėtų save išreikšti. Kai šalys susipažįsta su vidinėmis konflikto priežastimis, kurios kitą konflikto pusę buvo paskatinusios tam tikriems veiksams ar neveikimui, jų tvirtos pozicijos sušvelnėja. Dėl to visa pokalbio atmosfera tampa mažiau įtempta ir po truputį ateina ta būsena, kai mediantas gali save įsivaizduoti kitos pusės padėtyje (Will. H. D. ir Ramdohr S., 2015).

Mediacija – tai alternatyvi teismui, savanoriška konfidencialaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūra, kurioje vienas ar keli tretieji, nepriklausomi nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda besiginčijantiems pasiekti priimtina ginčo sprendimą (Kaminskienė N. ir kt., 2013). Tarpininkavimas (mediacija) gali būti formalus, kai yra oficialiai tarpininko vaidmenį

atliekantis asmuo, ir neformalus, kai trečioji šalis padeda tartis konflikte dalyvaujančioms šalims. Formalus ir neformalus tarpininkavimas vyksta panašiai, tik formaliai tarpininkaujant aiškiau apibrėžiami konflikto dalyvių vaidmenys, šio proceso etapai (Ignatavičienė, Račelytė, 2003). Will. H. D. ir Ramdohr S., (2015) nurodo penkių tarpininkavimo fazių modelį, kuris leidžia suvokti mediacijos eigą:

Pirmoji fazė – įvadas. Pirmojoje, įvadinėje, fazėje nustatomos tarpininkavimo ribos ir sąlygos. Tai sėkmingo tarpininkavimo pagrindas.

Antroji fazė – konfliktuojančių pusių požiūriai. Tarpininkas paprašo vieną konfliktuojančią pusę apibūdinti konfliktą savo požiūriu. Kitos konfliktuojančios pusės prašoma išklaudyti ir nepertraukti, prireikus užsirašyti savo pastabas. Šioje fazėje, kai dalyvių tarpusavio santykiai yra dar gana įtempti, tarpininkas stebi, kad dalyviai nebendrautų tarpusavyje, tik per tarpininką.

Trečioji fazė – konflikto esmės išsiaiškinimas. Šioje fazėje tarpininkas su dalyviais aiškinasi, kokius jausmus, interesus, motyvus ir poreikius sukėlė konfliktas. Kad būtų suvokta konflikto esmė, tyrinėjamos jo nematomos gelmės.

Ketvirtoji fazė – problemos sprendimas. Ketvirtojoje fazėje tarpininkas su pašnekovais kūrybiškai ieško įvairių kelių, kad pašnekovai rastų geriausią, abiem pusėms naudingą, sprendimą.

Penktoji fazė – susitarimas ir susitaikymas. Šioje fazėje paruošiamas įpareigojantis, saistantis rašytinis dokumentas apie pasirinktą konflikto sprendimą. Tarpininkavimo metu pasiektą susitarimą ir pašnekovų pasirinktą konfliktų sprendimą tarpininkas detalizuoja, tiksliai suformuluoja ir užrašo.

Ignatavičienė K. ir Račelytė D. (2003), nurodo tarpininkavimo (mediacijos) principus, kurie svarbūs mediacijos procese dalyvaujantiems asmenims:

Savanoriškumas. Konflikto dalyviai gali atsisakyti dalyvauti derybose bet kada ir dėl bet kokios priežasties, tačiau pageidautina, kad jie praneštų, dėl ko nori tai padaryti.

Bendradarbiavimas. Dalyviai skatindami dirbti kartu, kad būtų išspręsta problema ir pasiektas tinkamiausias susitarimas.

Kontrolė. Sprendimus priima dalyviai. Kiekvienas iš jų turi veto teisę bet kuriomis siekiamo susitarimo sąlygomis. Niekas negali būti primesta.

Informuotumas. Konflikto dalyviai gali pasitelkti specialistų informaciją ar ieškoti kvalifikuotos konsultacijos, samdyti ekspertus, padedančius išsiaiškinti svarbius klausimus, jei to reikia susitarimui pasiekti.

Nešališkumas ir saugumas. Tarpininkas turi vienodai atstovauti konflikto šalims ir negali būti palankesnis vienos kurios nors šalies interesams ar rezultatams. Jis privalo užtikrinti, kad šalys susitartų savo noru.

Atsakomybė ir pasitenkinimas. Svarbu, kad konflikto dalyviai prisiimtų atsakomybę už konflikto sprendimą, jaustų pasitenkinimą dėl to, kad gali susitarti ir dėl to, kad gali išlaikyti savigarbą.

Tarpininkai visuotinai nesutaria dėl jų profesijos teorijos ir praktikos. Kai kurie pabrėžia, kad tarpininkas turi padėti konfliktuojamoms šalims geriau suformuluoti savo pagalbą ir baimę arba trumpai tariant, kad jis turi padėti šalims bendrauti. Kiti pabrėžia, kad tarpininkas turi padėti ginčo šalims geriau suprasti savo pozicijų ir interesų stiprinimą ir silpnumą ir, jei prašoma, numatyti galimus scenarijus, jei šalys nepasieks susitarimo (Casals M., 2005).

Apibendrinus, galima teigti, jog mediacijos procesas – taikus ginčų, konfliktų sprendimo būdas, kuris svarbus abejoms konfliktuojančioms pusėms, pasiekti išspręsti ir priėti abiems šalims tinkamą sprendimą.

3.2 Šeimoje kylančių konfliktų sprendimas per mediacijos procesą

Mediacija yra labiausiai paplitusi sprendžiant šeimos ginčus, ypač skyrybų atvejus, ginčus dėl skyrium gyvenančių tėvų, artimųjų giminaičių bendravimo su vaikais, ginčus dėl vaikų išlaikymo, įvaikinimo procese kylančius ginčus, konfliktus dėl smurto šeimoje (Kaminskienė N., ir kt. 2013). Feresin (2018), cituodama Casas Vila (2017), teigia, šeimos mediacija ypač taikoma išsiskyrimo, skyrybų situacijose, kai dalyvauja vaikai. Kai tėvai negali susitarti patys, mediatorius gali padėti tėvams susitarti, sutelkiant dėmesį į vaiko interesus. Dažniausiai perduodamus mediacijai šeimos ginčus galima suskirstyti į kelias rūšis: 1) skyrybų konfliktai, 2) konfliktai, dėl turto padalijimo (pvz. palikimo), 3) brolių, (arba) seserų konfliktai, 4) tėvų ir vaikų konfliktai, 5) konfliktai su uošviais ir kiti. Dažniausiai šeimos konfliktų rūšis yra skyrybos (Kaminskienė N., 2013). Taigi, tarpininkavimo tikslas pasiekti, jog visos šalys priėtų prie tinkamo sprendimo, ypač kai šeimoje yra vaikai.

Šeimos mediacija tai procesas, leidžiantis šeimos nariams pažinti save, būti išklaustytiems bei įgalinantis konflikto dalyvius turėti balsą, priimant sprendimus, tam, kad po skyrybų šeimos poreikiai ir interesai būtų kuo geriau užtikrinti (Field, 2014). N. Kaminskienės (2013) teigimu, mediacijos metu, šalys gali kalbėti apie viską, kas joms atrodo reikšminga ginče. Tai leidžia šalims „išlaisvinti“ emocijas ir kalbėti apie jausmus. Tai svarbus šeimos mediacijos privalumas, nes žmogui būdingas poreikis būti išlausytam, kai užgriūva sunkumai, su kuriais sunkun susitvarkyti.

Apibendrinant autorių nuomonę, apie šeimoje kylančių konfliktų sprendimą per mediacijos procesą, galima teigti, jog mediacija leidžia konfliktuojančioms pusėms išspręsti konfliktus, išsakant savo nuomonę, leidžia būti išklaustytiems vieni kitų.

Išvados

1. Šeimos sampratą daugelis autorių apibrėžia skirtingai, tačiau pabrėžiama, kad tai yra visuomenės pagrindas. Išanalizavus mokslinę literatūrą išryškėjo, kad šeima yra pirminė institucija, daranti didžiausią įtaką žmogaus gyvenime.

2. Konfliktai mokslinėje literatūroje apibrėžiami įvairiai, tačiau išskiriami pagrindiniai bruožai: nesutarimai, nemalonūs jausmai, priešiški jausmai, priešiški interesai, požiūrių susidurimai, išgyvenimai. Tyrinėtojai jau seniai pripažino, kad šeimos konfliktas yra susijęs su daugybę žalingų rezultatų. Šiuos neigiamus rezultatus galima priskirti agresijos ir asocialaus elgesio, depresijos ir žemos savivertės problemoms. Šeimoje vykstantys konfliktai glaudžiai susiję su vaikais.

3. Mediacijoje, skirtingai nuo visų kitų konfliktų sprendimo būdų, sprendimą priima ne mediatorius, bet pačios konflikto šalys. Dažniausiai pasitaikanti šeimos konfliktų rūšis – skyrybos. Galima teigti, jog mediacija leidžia šeimoje konfliktuojančioms pusėms išspręsti konfliktus, išsakant savo nuomonę, jausmus. Mediacijos metu, konfliktuojantys dalyviai gali kalbėti apie viską, kas joms atrodo reikšminga ginče. Tai svarbus šeimos mediacijos privalumas, nes žmogui būdingas poreikis būti išlausytam, kai užgriūva sunkumai, su kuriais sunku susitvarkyti.

Literatūra:

Almontienė J., Antinienė D. ir kt. (2004). *Bendravimo psichologija*. Kaunas: Technologija.

Casals M. M. (2005). Divorce mediation in Europe: An Introductory Outline. *Electronic Journal of Comparative Law*, Prieiga per internetą: <https://www.ejcl.org/92/art92-2.pdf> [žiūrėta 2020-11-30].

Česnuitytė V., Kanopienė V. ir kt. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių saitų perspektyva*. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas.

Feresin M., Natalina F. ir kt. (2018). Family Mediation in Child Custody Cases and the Concealment of Domestic Violence. *Affilia*. Prieiga per internetą: https://vb.ku.lt/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_sage_s10_1177_0886109918766659&context=PC&vid=KU&lang=lt_LT&search_scope=KU&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,family%20mediation&offset=0, žiūrėta [2020-11-04].

Field R. M., Lynch A. (2014), Hearing parties' voices in Coordinated Family Dispute Resolution (CFDR): An Australian pilot of a family mediation model designed for matters involving a history of domestic violence. *The Journal of social welfare and family law*. Prieiga per eLABa duomenų bazę: https://vb.ku.lt/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_informaworld_s10_1080_09649069_2014_967988&context=PC&vid=KU&lang=lt_LT&search_scope=KU&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,hearing%20parties&offset=0 Žiūrėta [2020-10-30].

- Hevigerova J.M.(2015). Beyond the Concept of the Family: The Characteristics of Teachers' Understanding of the Concept of Family. *International Journal of Early Childhood Learning*. Prieiga per eLABa duomenų bazę: <http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3671/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=04e65774-300e-44c2-bb12-76219c845c9a%40pdc-v-sessmgr01>
- Kaminskienė N., Račelytė D. ir kt.(2013). *Mediacija*. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas.
- Klanienė I., Šmitienė G (2018). Parenting styles and ensuring the rights of a child in a family. *Global citizenship education, multiculturalism and social inclusion in Europe: the findings of the project I have rights*. Coimbra : Centro de Direitos Humanos. Prieiga per eLABa duomenų bazę: https://vb.ku.lt/primos-explore/fulldisplay?docid=ELABAPDB35162934&context=L&vid=KU&lang=lt_LT&search_scope=KUPDB&adaptor=Local%20Search%20Engine&isFrbr=true&tab=default_tab&query=any,contains,family&mode=Basic
- Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žynynas*. Kaunas: Technologija.
- Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo. 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569. Vilnius. Prieiga per internetą:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.322152?jfwid=gvy9zj0wq>, žiūrėta[2020-11-06].
- Lietuvos Respublikos Kontitucija. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
- Mowen, T.; Boman, J.(2018). A Developmental Perspective on Reentry: Understanding the Causes and Consequences of Family Conflict and Peer Delinquency during Adolescence and Emerging Adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*. Prieiga per eLABa duomenų bazę: shorturl.at/HJ236, žiūrėta [2020-11.02]
- Pavliukovičienė M., (2016). Teismams patikėti šeimų likimai ir tėvų keršto įrankiais tapę vaikai: kodėl ir kaip to išvengti? *Teismai* (4), p.15.
- Sagatys G. (2010). The Concept of Family in Lithuanian Law. *Jurisprudencija*. Prieiga per eLABa duomenų bazę: <https://ezproxy.biblioteka.ku.lt:4751/docview/1426950433?pq-origsite=primo>
- Targamzdė V. (2006). Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas,
- Žalėnienė I., Tvaronavičienė A., (2010) The Main Features and Development Trends of Mediation in Lithuania: the Opportunities for Lawyers, *Jurisprudencija*. Prieiga per eLABa duomenų bazę: shorturl.at/bhTY0, žiūrėta [2020-10-30].
- Žemaitis V. (2005). *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma.
- Želvys, R. (1997). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Valstybinis Leidybos centras.

Wilmot W. W., L., Hocker (2010). *Interpersonal Conflict*. *New York: McGraw-Hill*, (ISBN-13: 978-0073385136), p. 11.

PAGRINDINĖS ŠIUOLAIKINĖS JAUNOS ŠEIMOS VERTYBĖS LIETUVOJE

Anotacija

Besikeičiant šiuolaikinės visuomenės vertybių sistemai, šeimos kaip vertybės problema sulaukia daug dėmesio. Nors šiandieninė Lietuvos jauna šeima siejama, kaip aukščiausia vertybė, visgi mažėjantis santuokų skaičius, vaikų gimstamumas, neištikimybė santuokoje, ar pagarbos stoka, parodo, kad materialinės vertybės tampa svarbesnės už moralines bei dvasines. Tačiau tokios vertybės, kaip vaikų turėjimas, pakankamos pajamos, harmoningi tarpusavio santykiai, jaunoms šeimoms Lietuvoje teikia didelę svarbą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šiuolaikinė jauna šeima, šeimos vertybės, vertybės Lietuvoje.

Įvadas

Temos aktualumas. Lietuvos šiandieninėje nuolat skubančioje visuomenėje plačiai kalbama ir rašoma apie tradicinių šeimų problemas vertybių sumenkinimo, ar išnykimo klausimu. Stebėtina tai, kad dabartinėje demokratiškoje visuomenėje kai kurios vertybės pradeda nykti, grimzti užmarštin, kaip nebeaktualios šiuolaikiniam žmogui. To pasekoje atsiranda nenoras paklusti tradicinėms normoms, vertinimams, tokiems kaip pareiga, atsakomybė, ištikimybė, pagarba, sąžiningumas, ir orientuojamasi į individualias vertybes.

Kalbant apie šeimos apibrėžtį, Česnuitytė ir kt. (2014) teigia, kad per pastaruosius dešimtmečius ne kartą kilo aršios diskusijos tarp politikų, specialistų, mokslininkų, šeimoms vienijančių organizacijų, pavienių visuomenės narių. Naujų diskusijų atsirado ir Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus *Valstybinę šeimos politikos koncepciją* (2008), kurioje pirmą kartą Lietuvoje buvo pateikta oficiali šeimos apibrėžtis ir teigiama, kad šeima- esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių- vyro ir moters, vaikų, bei visų kartų gerovę ir sveikatos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą.

Pagrindinės vertybės, kurios pripažintos šeimose, yra šios: vaikai; abipusė pagarba ir parama; ištikimybė; supratimas ir tolerancija; bendri interesai; buitinių rūpesčių pasidalijimas; pakankamos pajamos; lygi šeimos narių padėtis visuomenėje; geros būsto sąlygos; tapatūs religiniai įsitikinimai; politinių pažiūrų šeimoje artumas (Mitrikas, 2000). Taigi, žmogus turi priimti dorovines savo aplinkos normas, nes kitaip jis nepritaps prie aplinkos. Žmogus negali būti neutralus vertybėms, o nuo vertybių priklauso šeimos dorovingumas, dvasingumas ir tautinė savimonė.

Nors šeima yra labai sena ir lėtai kintanti žmonių santykių forma, tačiau ją irgi veikia pasaulyje vykstantys ekonominiai, politiniai, socialiniai, nacionaliniai, kultūriniai procesai. Visa tai neigiamai veikia šeimą, pastebimai susvyravo šeimos stabilumas, pradėjo mažėti vaikų pagarba tėvams ir tėvų atsakomybė už vaikus, sutuoktinių ištikimybė. Vis gajesnė darosi nuomonė, jog galima gyventi ir be šeimos.

Šiandien plačiai kalbama, ir rašoma apie šeimų krizes, apėmusias visą civilizuotą pasaulį. Tai gyvenimo struktūros pasikeitimas, vertybių išnykimas, pagarbos vyresniesiems stoka ir kt.

Kartu su demokratijos atėjimu valstybėje vyko glaudžiai su politiniais, ekonominiais, religiniais veiksniais susiję socialiniai lūžiai. Nuomonės ir gyvenimo būdo laisvė viešojoje erdvėje, individualizacija, atgijusi emancipacija pastūmėjo keisti požiūrį į šeimą ir jos sukūrimą (Donauskaitė, 2007).

Todėl dėl itin sparčiai besikeičiančios visuomenės ekonominių, politinių, socialinių, nacionalinių, kultūrinių procesų keitimosi, labai svarbu žinoti ir kalbėti apie tai, kokios vertybės šiuolaikinėse šeimose yra svarbios ir kaip jas išsaugoti bei puoselėti.

Tyrimo problema: kokios pagrindinės šiuolaikinių jaunų šeimų vertybės Lietuvoje?

Temos ištirtumas. Šeimos sampratą atskleidė A. Gidens (2006), K. Miškinis (2006), B. Obelenienė (2011), D. Donauskaitė (2007), V. Stankūnienė (2006), G. Matulienė (2012), V. Česnuitytė (2014),(2015), G. Skujienė (2007), L. Leliūgienė (2003), J. V. Uzdila (2001). Pagrindines šeimos vertybes Lietuvoje analizavo R. Inglehart, W. Baker (2000), B. Kuzmickas (2001), R. R. Paužolienė (2012), Z. Bajoriūnas (1997), (2004), V. Stankūnienė (2001), (2003), I. Zaleckienė (2002), F. D. Cardelle (2009), D. Danilevičienė (2014), A. V. Matulionis (2001), G. Skujienė (2007), S. Kanišauskas (2017), R. Vasiliauskas (2005), A. A. Mitrikas (2000), V. Arbačiauskas (2013) Tačiau išsamiai ir detaliam ši tema dar neištirta.

Tyrimo objektas: šiuolaikinės šeimos vertybės.

Tyrimo tikslas: atskleisti pagrindines šiuolaikinės šeimos vertybes Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti šiuolaikinės šeimos sampratą Lietuvoje.
2. Išanalizuoti pagrindines šeimos vertybių rūšis Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros dokumentų analizė.

1. Šiuolaikinės šeimos samprata Lietuvoje

Visuomenės raidoje santuoka visada buvo reikšmingas įvykis, turįs tam tikrą apeigų ir tradicijų (Miškinis, 2006). Analizuojant šeimos sampratą Lietuvoje visų pirma susiduriame su šeimos, kaip institucijos apibrėžtimi. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos* (1992) 38 straipsnio 1 dalyje nurodoma,

kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu, o sutuoktinių teisės šeimose yra lygios.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime (2020) dėl ilgalaikės šeimos stiprinimo 2020-2028 metais patvirtinimo programos šeima apibrėžiama, kaip- pirminė visuomenės ląstelė, vaiko socializacijos pagrindas. Tai viena pastoviausių, patikimiausių ir veiksmingiausių žmogaus vertybinių orientacijų ugdymo, tautinės tapatybės kūrimo ir išsaugojimo, dorovės ir dvasingumo bei kultūros ugdymo grandžių. Šeimoje tenkinami šeimos narių fiziniai, priklausomybės, saviraiškos, socializacijos poreikiai. Kartu su vaikų ugdymu formuojasi, tobulėja ir visa visuomenė.

Kalbant apie šiuolaikinės santuokos pagrindą, B. Obelenienė (2011) teigia, kad santuokos pagrindas yra meilė, t.y. kuriamas, tobuliausias asmenų santykis, neapsiribojantis praeinančiais jausmais ar aistra, todėl, norint, kad jis būtų tvarus, į jį reikia investuoti.

Anot V. Stankūnienės (2005) tradicinei šeimai būdingus bruožus (ankstyvas vedybas, šeimos kūrimą tuokiantis bei aukštą santuokystės lygį, ankstyvą pirmų vaikų gimdymą ir t.t.) pamažu keičia modernios šeimos bruožai. Labai sumažėjo vedybų, tuokiamasi vyresnio amžiaus, gausėja viengungių, vis daugiau porų pradeda gyventi kartu neregistruojamos santuokos, gausėja nesantuokinių vaikų.

Tačiau G. Matulienė (2012) teigia, kad yra daug bandymų apibrėžti šeimą, bet dėmesį atkreipia į tai, kad šeima- meilės ir solidarumo bendruomenė, unikaliai suderinta mokyti ir perduoti kultūrinėms, etinėms, visuomeninėms, dvasinėms bei religinėms vertybėms, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei.

V.Česnuitytė (2015) savo moksliniame darbe apie šeimos sampratą Lietuvoje išskiria tai, kad realiame gyvenime šeima gali būti identifikuojama taikant įvairius kriterijus: savitarpio pagalba / parama, emocinis artumas, prisirišimas, bendros veiklos, bendri interesai, gyvenimas po vienu stogu, netolimas atstumas tarp asmenų gyvenamųjų vietų, priklausymas tam tikrai formaliai arba neformaliai bendruomenei bei kiti kriterijai, per kuriuos yra investuojama į tarpusavio ryšius.

Jauna šeima, kaip ir bet kokia kita šeima, sudaro tautos, visuomenės istorinės ir kasdienės gyvenamosios pagrindą. Pagal Lietuvos Respublikos terminų banko apibrėžimą jauna šeima yra ta, kurioje kiekvienas iš sutuoktinių yra ne vyresnis kaip 35 metų, taip pat šeima, kurioje motina arba tėvas vieni augina vieną ar daugiau vaikų (įvaikių) ir yra ne vyresni kaip 35.

Apie santuoką ir šeimą, kaip bendrystę kalba ir L.Leliūgienė (2003) ir teigia, kad šeima – tai maža asmenų grupė, kurios pagrindas – santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminystė, kurios narius sieja bendras gyvenamasis būstas ir bendras namų ūkio tvarkymas, emocinis ryšys, įsipareigojimai vieno kitam, vaikų auginimas ir auklėjimas. Tai stabili santykių tarp žmonių forma, apimanti svarbiausią kasdieninio žmogaus gyvenimo dalį: seksualinius santykius, vaikų gimdymą ir pirminę jų socializaciją, didžiąją buitines priežiūros dalį, lavinimą, medicininį aptarnavimą ir t.t.

Lietuvos gyventojai tarp įvairių veiklos rūšių skiria pirmenybę šeimai. Šeima – daugiau nei veiklos rūšis. Ji yra egzistencinę prasmę turinti vertybė. Būti laimingam savo šeimoje, tai būti apskritai pasauly laimingam. Todėl vertybių skalėje šeima užima pačią aukščiausią vietą (Uzdila, 2001).

Apibendrinant šiuolaikinės šeimos sampratą Lietuvoje, galima teigti, kad šeimos modelių struktūrinė įvairovė kelia rimtų teorinių sunkumų apibūdinti tai, kas yra šeima. Išanalizavus pateiktą mokslininkų išvalgas ir įstatymų apibrėžtis svarbu paminėti, kad šeima pirmiausia siejama su sutuoktinių bendryste. Tik esant bendrystei, patenkinami abiejų sutuoktinių poreikiai, ugdomi ir socializuojami vaikai, sudaromas tvirtas valstybės pagrindas. Šiandien Lietuvoje šeima siejama kaip bene svarbiausia visuomenės dalis ir pati laikoma kaip aukščiausia vertybė.

2. Pagrindinės šeimos vertybių rūšys Lietuvoje

Analizuojant šeimos vertybių rūšis, svarbu suprasti, ką ši sąvoka reiškia. Vertybėmis paprastai yra laikoma visa, kas yra poreikių, interesų, norų, troškimų objektai, kas sukelia vertinimo jausmus ir sprendimus. Pagrindinėmis vertybėmis laikomos gyvenimo, estetinės, dorovinės, politinės, pažintinės, religinės (Kuzmickas, 2001).

Z. Bajoriūnas (2004) vertybių rūšis, turinčias įtakos šeimai, išskiria šias:

Universalios vertybės: žmogus, jo teisės ir pareigos, laisvės, įsigalėję demokratijos privalumai; solidarumas, darbas, gamta, grožis, gėris, tiesa ir t.t.

Nacionalinės vertybės: tėvynė, gimtoji kalba, kultūra ir tradicijos, papročiai, tautiškumas ir pagarba kitoms tautoms ir kt.

Šeimos gyvenimos vertybės: dora šeima, meilė, pareiga, ištikimybė, garbė, orumas, įsivyravusi šeimoje vyro ir moters draugystė, žmoniškumas ir žmogiškumas, gerumas ir geranoriškumas, nesavanaudiškumas, pasiaukojimas šeimai, intelektualumas, tėviškas dvasingumas, barnių ir konfliktų vengimas, šeimoje įsitvirtinusi taika ir ramybė ir kt.

Apie vertybių svarbą šeimose kalba ir Stankūnienė ir kt. (2001) išskirdama šias pagrindines vertybes: vaikai, abipusė pagarba ir parama, ištikimybė, supratimas ir tolerancija, bendri interesai, buitinių rūpesčių pasidalijimas, pakankamos pajamos, lygi šeimos narių padėtis visuomenėje, geros būsto sąlygos, tapatūs religiniai įsitikinimai, politinių pažiūrų šeimoje artumas.

Dvasinės vertybės. Anot F. D. Cardelle (2009), šiandien dvasiniai turtai praranda tikrąją reikšmę, o tai verčia susimąstyti. Tai priklauso nuo šeimos instituto, kuris yra vaiko ir visuomenės tarpininkas.

Kad dvasinės vertybės tampa vis mažiau svarbios šiuolaikinėse šeimose, savo moksliniame darbe pritaria ir D. Danilevičienė (2014). Pasak jos, labiausiai mūsų šiuolaikinėje jaunoje visuomenėje pasigendama tokių vertybių: dorovingumo, tolerancijos, atvirumo, atsakomybės ir

meilės: artimui, šeimai, savo šaliai, o didžiausią įtaką dvasinių vertybių puoselėjime ir moralės normų diegime užima vėlgi šeima.

Kalbant apie šeimą, kaip vertybę A.V. Matulionis (2001) aiškina, kad šeima yra žmogaus augintoja, ji pirmiausia atsakinga už žmogų, todėl mes šitaip pagarbiai kalbame apie šeimą ir taip didžiai ją vertiname, ją mylime ir didžiujamės. Todėl iš tiesų šeima yra pati didžiausia vertybė.

Vaikų turėjimas, kaip šeimos vertybė. Nuo amžių šeimos kūrimas siejamas su vaikų turėjimu. Paanalizavus įvairius Lietuvoje atliktus tyrimus galima tvirtinti, kad tiek vyrai, tiek moterys įsitikinę, kad jų gyvenime vaikai vaidina svarbų vaidmenį (Stankūnienė, 2003).

Moralinės vertybės. Pagrindinės moralinės vertybės, kurios pripažintos šiuolaikinėse jaunose šeimose yra šios: melo nebuvimas, lojalumas, atsitiktinių seksualinių santykių ryšių nebuvimas, prieštaravimas abortams, skyrybų vengimas (Matulionis, 2001).

Kita ne mažiau svarbi šiuolaikinių Lietuvos šeimų vertybė ir veiklos sritis yra **darbas ir pajamos**. Stankūnienė V. (2003) teigia, kad darbo reikšmė laikui bėgant jaunų Lietuvos šeimų gyvenime didėja. Darbas- ne tik pagrindinis šeimos pajamų šaltinis, bet ir aplinka, kurioje realizuojami svarbūs psichologiniai, bei socialiniai asmens poreikiai.

Kokybiški tarpusavio santykiai- sėkminga partnerystė. Šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje jaunų sutuoktinių kokybiškų tarpusavio santykių svarbą gyvenime labai panašiai vertina ir vyrai ir moterys akcentuodami tai, kaip tarpusavio santykių santarvę, ir harmoniją, todėl tai irgi galima laikyti šeimos vertybe (Stankūnienė, 2003).

Besikeičianti šeima. Liūdnesniu kampu į šiuolaikinę jauną Lietuvos šeimą savo moksliniame darbe žvelgia Mitrikas (2000). Anot jo, žvelgiant į šeimos gyvenimą kitais vertinimo aspektais, pesimistiškesniais, pastebimi ryškesni pokyčiai. Didžiausi pokyčiai tenka šeimos sudarymui bei jos stabilumo išlaikymui. Pasitvirtina manymas, kad plinta požiūris į santuoką kaip į atgyvenantį institutą (ir tai labiausiai palaiko jaunesnio amžiaus žmonės). Vis daugiau ryškėja skyrybas pateisinanti nuomonė, kurią taip pat reiškia jaunesni. Noras turėti vaikų vis mažiau siejamas su šeimos sudarymu. Vis labiau pritariama nuomonei, kad vaikai gali augti bei vystytis ir nepilnose šeimose. Kartu su tuo vis labiau pateisinamos moterys, norinčios vienos auginti vaiką.

Apie tai, kad vis labiau keičiasi Lietuvos jauno amžiaus gyventojų požiūris į šeimą ir jos vertybes kalba ir V. Arbačiauskas (2013), anot mokslininko Lietuvoje jauna šeima išgyvena pokyčius, keičias požiūris į šeimą, vaikus ir šeimines elgseną. Vyrauja mažas santuokų skaičius, santuokos kuriamos vėlesniame amžiuje, daugėja vaikų gimusių ne santuokoje, abiejų lyčių užimtumas minimalizuoja laiko dalį praleidžiamą su vaikais.

Apibendrinami įvairių autorių pažiūras į šiuolaikinių šeimų vertybes, galėtume teigti, kad vertybių koncepcija sudėtinga, nevienareikšmė, nes ji neatskiriama susijusi su išorės pasauliu. Dėl mažėjančio santuokų skaičiaus, vaikų gimstamumo ir didėjančio skyrybų skaičiaus jaunose šeimose

galima daryti prielaidą, kad lietuviai vis labiau užmiršta dvasines, moralines vertybes, užleisdami vietą materialinėms. Tačiau galima ir pasidžiaugti, kad vis tik jaunos šeimos suvokia šeimos, kaip vertybės svarbą, o pagrindinėmis vertybėmis laikomos vaikų turėjimas, ištikimybė, pasitikėjimas, pagarba, empatiškumas, geros būsto ir darbo sąlygos šeimos gerovei kurti.

Išvados

Kalbant apie šiuolaikinės jaunos šeimos sampratą, matome, kad yra daug šeimos modelių struktūrinės įvairovės apibrėžčių, tad vieno ir universalaus šeimos apibrėžimo nėra. Tačiau išanalizavus įvairių mokslininkų įžvalgas, ir įstatymų apibrėžtis galima išskirti tai, kad šeima pirmiausia siejama su sutuoktinių bendryste. Šiandien Lietuvoje jauna šeima siejama kaip bene svarbiausia visuomenės dalis ir pati laikoma, kaip aukščiausia vertybe.

Įvairių autorių pažiūros į šiuolaikines jaunos Lietuvių šeimos vertybes leidžia pamatyti, kad vertybių koncepcija yra sudėtinga ir nevienareikšmė, nes ji siejasi su išoriniu pasauliu- žmogų dominančiais politikos, kultūros, religijos, ekonomikos ir t.t. klausimais. Vertybėse atsispindi žmogaus esmė. Šiandieninėje jaunoje lietuvių šeimoje vis labiau svarbios tampa materialinės vertybės tokios, kaip pakankamos pajamos, geras būstas. Tačiau didelė svarba teikiama ir vaikų turėjimui, ištikimybei, pagarbai, kokybiškiems tarpusavio santykiams, bendriems interesams.

Literatūra

- Bajoriūnas Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: „Jošara“ leidykla.
- Cardelle F.D. (2009). *Global soul*. Printend and bound: „Aukso pieva“.
- Česnuitytė V. Kanopienė V. Mikulionienė S. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių sątų perspektyva. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.
- Česnuitytė V. Kanopienė V. Mikulionienė S. (2015). *Lietuvos šeima Europos kontekste. Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.
- Donauskaitė D. (2007). *Konservatyvi revoliucija. Atgimimas*. Vilnius: „Rosma“ leidykla.
- Giddens A. (2006). *Sociology*. Cambridge. Polity press. Printend and bound: Italy by Rotolito Lombarda.
- Inglehart R., Baker W. (2000). *Modernisation, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values*. American Sociological Review.
- Kuzmickas B. (2001). *Laimė, asmenybė, vertybės. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
- Matulienė G. (2012). *Šeimos psichologija*. Vilnius: UAB „Ciklonas“ leidykla.
- Matulionis A.V. (2001). *Lietuvos gyventojų vertybės*. Vilnius: „Gervelė“ leidykla.
- Miškninis K.. (2006). *Šeimos pasaulio šalių kultūrose*. Vilnius: UAB „Karminas“ leidykla.

- Stankūnienė V. Jasilionienė A. Jančaitytė R. (2005). *Šeima, vaikai, šeimos politika modernėjimo prieštaros*. Vilnius: Socialinių tyrimų instituto leidykla.
- Skujiene G. Steponienė A. (2007). *Šeimos etika*. Vilnius: „Rosma“ leidykla.
- Uzdila J.V.. (2001). *Lietuvių šeimotyra Kritinė familistinė XXa. Panorama. Monografija*. Vilnius: „Lietuvos mokslas“ leidykla.
- Vasiliauskas R. (2005). *Vertybių pedagogika*. Vilnius: „Lietuvos mokslas“ leidykla.
- Jonkarytė V. Mikulionienė A. Mitrikas S. Maslauskaitė A.A. (2003). Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. *Kolektyvinė monografija*. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas. Prieiga internete: <http://www.demografija.lt/users/www/uploaded/mografijos/tekstai/seimrevol/I-IIIsk..> [žiūrėta 2020.10.28].
- Jančaitytė R. (2011). Šeimos politikos formavimas Lietuvoje. *Daktaro disertacija. Mykolo Romerio Universitetas*. Prieiga internete: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1889324/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta 2020.10.27].
- Kanišauskas S. (2017). Laisvė vertybių kontekste. *Straipsnis. Mykolo Romerio universiteto Vertybių tyrimų laboratorija*. Prieiga internete: <http://ezproxy.biblioteka.ku.lt:3672/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=06ebe149-feac-42fd-b1a6-2573a974933f%40sessionmgr4007> [žiūrėta 2020.10.26].
- Mitrikas A.A. (2000). Šeimos vertybių pokyčiai pastaruoju dešimtmečiu. *Straipsnis. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas*. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367159089314/J.04~2000~1367159089314.pdf> [žiūrėta 2020.10.30].
- Stankūnienė V. Jonkarytė A. Mitrikas A. (2001). Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Straipsnis. Vilnius. Socialinių tyrimų institutas, demografinių tyrimų centras*. Prieiga internete: <http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-51.pdf> [žiūrėta 2020.10.28].
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. III skirsnis. Visuomenė ir valstybė. 38 straipsnis. Prieiga internete: <https://www.lrk.lt/lietuvos-respublikos-konstitucija/3-skirsnis-visuomene-ir-valstybe/46-38-straipsnis> [žiūrėta: 2020.10.21].
- Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/paieska?search=jauna+%C5%A1eima&limit=15> [žiūrėta: 2020.10.27].
- Obelenienė B. (2011) Santuokos ir šeimos vienovės vaidmuo šeimos tvarumui, asmenų ir valstybės gerovei. *Straipsnis. Vytauto Didžiojo universitetas*. Prieiga internete: http://www.litlogos.eu/L66/Logos66_108_121_Obeleniene.pdf [žiūrėta: 2020.11.03].
- Targamadžė V. (2017). Vertybės sampratos turinio erdvė ir jos reikšmė asmens gyvenime ir valstybės politikoje. *Mokslinis žurnalas. Vilniaus universitetas*. Prieiga internete: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=579900> [žiūrėta: 2020.10.30].

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMO IKIMOKYKLINIAME AMŽIUJE PROBLEMOS IR JŲ SPRENDIMO GALIMYBĖS ŠEIMOJE

Anotacija

Siekiant atskleisti informacinių technologijų ikimokykliniame amžiuje problemas ir jų sprendimo galimybes šeimoje analizuojama mokslinė literatūra. Mokslinė literatūra atskleidė, jog dažniausiai susiduriama su neigiamomis psichikos sveikatos ir raidos pasekmėmis, dažniau vaikai linkę į agresyvų elgesį, dėmesio ir miego sutrikimus, pasižymi didesniu emocionalumu ir prastesniais savireguliacijos gebėjimais bei hiperaktyvumo simptomatika. Su IT ikimokyklinio amžiaus vaikai susipažįsta artimiausioje aplinkoje - šeimoje. Siekiant sumažinti neigiamą poveikį IT vadovaujamosi tarpininkavimo metodu, kuris padeda riboti ikimokyklinio amžiaus vaikų praleidžiamą laiką prie IT.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: informacinės technologijos, ikimokyklinis amžius, šeima, vaikai, sprendimo galimybės.

Įvadas

Temos aktualumas. *Informatikos, informacinių technologijų ugdymo 2014 – 2020 metų strategijos gairėse* (2014) teigiama, kad informacinių kompiuterinių technologijų (toliau IT) naudojimas toks pats svarbus kaip ir skaitymas ar rašymas. IT gebėjimus vaikai įgyja dar iki mokyklos, tad ikimokyklinio amžiaus vaikams tai nėra labai sudėtinga. Informacinės komunikacinės technologijos tampa vis svarbesnės vaikams, nes tai priemonė, keičianti jų kasdieninę veiklą, laisvalaikį.

Vaikai ypač greitai išmoksta naudoti IT, atranda vis naujesnes jų galimybes. Šiuolaikinės IT vis labiau skverbiasi į mažų vaikų gyvenimą ir tampa jų kasdienybės dalimi (Paudel et al., 2016), tačiau nesaikingas jų naudojimas kelia grėsmę emociniam, fiziniam ir socialiniam funkcionavimui. Informacinėms technologijoms sparčiai vystantis ne tik lengvinamos gyvenimo sąlygos, bet taip pat daugėja ir psichologinių problemų (Tomopoulou, Dreyer & Valdez, 2007; Radesky et al., 2014; Maras et al., 2015). Tačiau kartu su naujais gebėjimais, poreikiais, atsiradusiomis komunikavimo galimybėmis kyla ir naujos grėsmės su kuriomis susiduria šeimos. Spartėjant informacinių technologijų naudojimui, keičiasi vaikų elgsenos ypatumai ir sveikatos praktikos. Šie pokyčiai neišvengiamai paliečia visas visuomenės grupes, tačiau rimčiausias pasekmes sukelia mažiems vaikams, nes šiame amžiuje vyksta itin intensyvi fizinė, kognityvinė ir emocinė raida. Augančios informacinių technologijų galimybės atveria naują saviraiškos erdvę, imituojančią visapusiškumą ir visuotinumą, o kartu tampa jaudinančiu klausimu, sukeliančiu daug diskusijų visuomenėje (Jusienė ir kt., 2017).

Problema:

- Kokia įtaka daro IT ikimokyklinio amžiaus vaikams?
- Kaip padėti šeimoms atrasti problemos sprendimo galimybes?

Temos iširtumas. IT naudojimas ikimokykliniame amžiuje paplitęs ne vienoje šalyje ar valstybėje, todėl svarbu apžvelgti jos iširtumą. Apie naudojimą IT ikimokykliniame amžiuje rašė (Shawareb, 2011; Poitras ir kt., 2017; Braslauskienė R. ir kt., 2018), apie IT poveikį vaikų sveikatai rašė (Jusienė ir kt., 2017; Tomopoulos et al., 2010; Praninskienė ir kt., 2018;), apie sprendimo galimybes šeimoje rašė (Bakó, Tóké, 2018; Yavuz, Yanpar, 2016; Lim, 2015; Bailey, Bailey, 2015;).

Tyrimo objektas: ikimokyklinio amžiaus vaikų informacinių technologijų IT naudojimo problemos ir jų sprendimo galimybės šeimoje.

Tyrimo tikslas: atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų informacinių technologijų IT naudojimo problemas ir jų sprendimo galimybes šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti problemas su kuriomis susiduria ikimokyklinio amžiaus vaikai naudojantis IT.
2. Išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų IT naudojimo problemų sprendimo galimybes šeimoje.

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų patiriamos problemos naudojantis informacinėmis technologijomis

XXI a. dažnai vartojamos sąvokos „informacinės technologijos“, „informacinės komunikacinės technologijos“. Paprastai IT suvokiamos kaip būdų ir priemonių visuma informacijai apdoroti. Sąvoka apima įvairius metodus ir priemones (aparatinę ir programinę įrangą) duomenims apdoroti: rinkti, rikiuoti, laikyti, perduoti arba kitaip tvarkyti kompiuteriu. Į IT sampratą įeina įvairi programinė įranga (pvz., tekstų rengimo sistema, skaičiuoklė, duomenų bazė), taip pat techninė įranga informacijai apdoroti. IT yra IT, papildytos ryšio priemonėmis. (Gedvilienė ir Kankevičienė, 2014, p. 74).

A. Shawareb (2011) nagrinėjo ankstyvosios kompiuterinės patirties poveikį. Anot jo tyrimai rodo, kad ikimokyklinis etapas yra labai svarbus vaikų raidai ir vystymuisi, nes tai padeda jų asmenybės formavimuisi ir jų mokymosi visą gyvenimą užtikrinimui. Autoriaus teigimu, specialistai sutinka, kad vaiko asmenybė (visais aspektais) yra suformuota per pirmuosius penkerius metus. Jie taip pat mano, kad pirmuosius penkerius metus labai svarbu ugdyti pagrindinius vaikų ugdymosi įgūdžius. Nuo vaikystės yra vaisingiausias etapas, kuris rengia vaikus ir leidžia jiems įgyti įvairių koncepcijų ir įgūdžių.

Vis dėlto, dažnas naudojimas informacinėmis technologijomis ankstyvojoje vaikystėje gali būti siejami su neigiamomis psichikos sveikatos ir raidos pasekmėmis (Tomopoulos et al., 2010). Ilgesnis buvimas prie įjungto ekrano leidžia prognozuoti įvairias psichikos sveikatos problemas (Rosen et al., 2014). Daugiau laiko prie IT praleidžiantys vaikai būna dažniau linkę į agresyvių elgesį (Manganello & Taylor, 2009), dėmesio sutrikimus (Radesky et al., 2014), dažniau turi miego sutrikimų (Praninskienė ir kt., 2018), pasižymi didesniu emocionalumu ir prastesniais savireguliacijos (savo emocijų, elgesio ir dėmesio kontrolės) gebėjimais (Jusienė ir Syrnickytė, 2017).

Daugelis tyrimų teigia, jog buvimas prie ekranų ikimokyklinio amžiaus vaikams siejamas su probleminiu elgesiu, agresyvumu, padidėjusio nerimo ir dėmesio bei hiperaktyvumo simptomatika (Tomopoulos, 2007). Informacinėms technologijoms skverbiantis į vaikų kasdienybę tyrėjai jau kurį laiką domisi jų naudojimo poveikiu vaikų sveikatai, tačiau iki šiol atlikta nedaug tyrimų, kuriuose būtų tiriamos psichikos sutrikimų rizikos sąsajos tiek su tiesioginiu, tiek su foniniu buvimu prie ekranų (Jusienė ir kt., 2017). Naujų tyrimų rezultatai rodo, kad trūksta tęstinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas laikas prie įvairių IT prietaisų ekranų (Poitras et al., 2017). Kadangi IT naudojimas vaikystėje siejasi su vėlesnėmis psichologinėmis problemomis, technologijų įtakos mažų vaikų būklei tyrinėjimas yra neabejotinai svarbus. Kol kas yra mažai žinoma apie tai, ar IT naudojimas gali būti laikomas vaikų psichikos (ypač – emocijų) sutrikimų rizikos veiksniu (Jusienė ir kt., 2017). Kadangi iki šiol Lietuvoje nebuvo atlikta reprezentatyvių ikimokyklinio amžiaus vaikų IT naudojimo poveikio jų psichikos sveikatai tyrimų, vis dar neaišku, kokia būtent buvimas prie ekranų trukmė mažiems vaikams yra rizikinga.

2. Informacinių technologijų problemų sprendimo galimybės šeimoje

Pirmiausia vaikai su IT susipažįsta artimiausioje socialinėje aplinkoje – šeimoje. R. Bakó ir G. Tóké (2018) teigimu šeima – tai pirminiai socializacijos veiksniai, nulemiantys vaikų įpročius, praktiką ir gyvenimo būdą. Šeimos įtaka yra stipri formuojant vaiko įpročius ir požiūrį į praktiką su IT. Šeimoje mama ir tėtis (ar kiti globojantys suaugusieji) naudojami skaitmeniniais prietaisais ir vaikas neišvengiamai mato, girdi arba siekia ir gauna galimybę susipažinti. Autoriai pabrėžia, kad tėvai nesupranta, jog jie atlieka pagrindinį vaidmenį perduodant skaitmeninę praktiką savo vaikams. Dažnai ugdytojams pasidaro lengviau, kai vaikas nurimsta išitraukęs į IT įrankį. R. Bakó ir G. Tóké (2018) teigimu tėvai, kuriems trūksta skaitmeninių įgūdžių ir suvokimo turi pasyvų požiūrį į vaikų skaitmeninės patirties formavimą. Atrodo, kad tokie tėvai ignoruoja faktą, kad jie yra vaikams pavyzdžiai. Maži vaikai stebi ir atkartoja bei taip perima savo šeimos narių elgesio IT aplinkoje būdus. K. Yavuz ir Y. Yanpar (2016) teigia, jog pedagogų ir tėvų švietimas apie IT pritaikymą turi svarbų vaidmenį vaikų ugdymo procese. Vaikus reikėtų supažindinti su teigiamomis ir neigiamomis

IT naudojimo pasekmėmis. Autoriai užtikrina, kad šviečiant vaikus apie IT prisideda visi į švietimo procesą įtraukti asmenys. Augant vaikui plečiasi jo socialinė aplinka ir vaikas pradeda lankyti ugdymo įstaigą. Dažniausiai tai būna apie antruosius metus. Vykstant vaiko socializacijai - asmenybė įsijungia į visuomenę. Pradžioje matęs tik šeimoje sukauptą patirtį ir jautęs jos vertybinę sistemą, ugdymo įstaigoje jis įgauna kitokią patirtį.

Viena iš teorijų, paaiškinančių vaikų naudojimąsi technologijomis, yra Bandūros socialinio mokymosi teorija, teigianti, kad elgesys atsiranda kaip mokymosi stebint rezultatas (Bandura, cit. iš Lauricella et al., 2015). Maži vaikai praleidžia daug laiko stebėdami savo tėvus ir artimuosius bei mokydami iš jų. Tarp kitų veiklų jie mato ir tai, kaip artimieji naudojami technologijomis. Kadangi technologijos yra plačiai prieinamos, dabar vaikams nereikia ilgai laukti, kad galėtų atkartoti elgesį, jie gali lygiagrečiai su tėvais atlikti tokį patį veiksmą – pvz., mėgdžioti, kaip tėvai naršo internete, ypač jei toks elgesys šalia vaiko yra dažnas.

Taigi tėvai gali daryti įtaką parinkdami turinį, įsitraukdami į vaikų naudojimosi technologijomis įpročius ir keisdami savo elgesį. Be to, kurdami namuose erdvę technologijoms, tėvai naudojami tam tikrais tarpininkavimo (mediacijos) būdais. Tarpininkavimas gali paaiškinti, kaip tėvai tiesiogiai gali apsaugoti vaikus nuo neigiamos šiuolaikinių technologijų įtakos, taip pat ir mokydami interpretuoti vizualinius kodus, auklėdami vaikus kaip kritiškus IT vartotojus (Sandstig, 2013). Tarpininkavimo būdai yra šie: 1) laiko ir turinio ribojimas, 2) aktyvus tarpininkavimas – tai turinio aptarimas, instrukcijų ir paaiškinimų suteikimas, siekiant padidinti vaikų saugumą, vystyti kritišką požiūrį, stimuliuoti mokymąsi, 3) naudojimas technologijomis kartu su vaiku, dažniausiai lavinimo arba pramogų tikslais, turint bendrų interesų arba kaip atsitiktinė veikla. Šiuo atveju turinys yra parenkamas tėvų. Atsiradus mobiliems įrenginiams, išryškėjo dar keli tarpininkavimo būdai: 4) priežiūra, vaiko stebėjimas, ką jis veikia su technologijų prietaisais, 5) vėlesnis veiklos istorijos patikrinimas ir 6) techninių ribojimų taikymas, kad vaikas negalėtų pasiekti nepageidaujamo turinio. Tyrimai rodo, kad ne visos šeimos imasi kurio nors būdo vadovauti mažų vaikų buvimui prie ekranų. Turintys mažiau naudojimosi technologijomis įgūdžių tėvai negali tinkamai vadovauti vaikams arba įdiegti tėvų kontrolės programų įrenginiuose, negali kritiškai aptarti turinio, palyginti su raštingesniais tėvais (De Haan, cit. iš Nikken & Schols, 2015).

Vaikų saugumą skaitmeniniame amžiuje tyrė R. Bailey. ir E. Bailey (2015) teigia, kad suaugusiems reikia, kuo daugiau patiems sužinoti ir pamokyti vaikus apie interneto keliamus pavojus. Autorių teigimu maži vaikai greičiau išmoksta valdyti IKT negu išmoksta taisyklingai rašyti. Vaikai lengvai prisijungia prie interneto įvairiose erdvėse, kur tik jis yra. Autoriai pataria padėti vaikams suprasti saugumo svarbą tiek realiaame, tiek virtualiaame pasaulyje. R. Bakó ir G. Tókés (2018) taip pat teigia, kad tėvų tarpininkavimas svarbus vaikų skaitmeninei praktikai.

Išvados

1. IT ikimokyklinio amžiaus vaikams poveikis yra labai plačiai nagrinėjamas mokslininkų. Mokslinė literatūra atskleidė, jog dažniausiai susiduriama su neigiamomis psichikos sveikatos ir raidos pasekmėmis, dažniau vaikai linkę į agresyvių elgesį, dėmesio ir miego sutrikimus, pasižymi didesniu emocionalumu ir prastesniais savireguliacijos gebėjimais bei hiperaktyvumo simptomatika. Ikimokyklinis etapas yra labai svarbus vaikų raidai ir vystymuisi, nes tai padeda jų asmenybės formavimuisi ir jų mokymosi visą gyvenimą užtikrinimui.

2. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog su IT ikimokyklinio amžiaus vaikai susipažįsta artimiausioje aplinkoje - šeimoje. Siekiant mažinti IT naudojimą tėvai naudojami tarpininkavimo metodu, kuris padeda riboti ikimokyklinio amžiaus vaikų praleidžiamą laiką prie IT ir taip siekiant sumažinti neigiamą poveikį vaikui.

Literatūra:

- Bailey R., Bailey E. (2015). *Sumanūs tėvai – saugūs vaikai. Ką turi žinoti tėvai, kad jų vaikai būtų saugūs*. Vilnius.
- Bakó R. K., Tóké G. E. (2018). Parental mediation and romanian young children's digital practices. *Revista Romana de Sociologie*, (1/2), p. 23-36.
- Braslauskienė R., Norvilienė A., Šmitienė G., Vismantienė R. (2018). *Patirtinis ugdymas (-is) vaikystėje: šiuolaikinės medijos ir informacinių komunikacinių technologijų galimybės*. Studijų knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Gedvilienė E., Kankevičienė L. (2014). *Informacinės visuomenės technologijos ir jų kaita švietimo sistemoje: mokslo monografija*.
- Yavuz K. G., Yanpar Y. T. (2016). Preparing Digital Stories through the Inquiry-Based Learning Approach: Its Effect on Prospective Teachers' Resistive Behaviors toward Research and Technology-Based Instruction. *Educational Sciences: Theory and Practice*, (16), 2141-2165.
- Jusienė R., Laurinaitytė I., Pajėdienė A., Rakickienė L., Urbonas, V. (2017). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų buvimas prie ekranų: kada tai tampa vaikų sveikatos rizikos veiksniumi? Sveikatos mokslai*, 27 (6), p. 134 – 143.
- Kilbey E. (2018). *Vaikystė tarp ekranų. Kaip skaitmeniniame amžiuje užauginti sveiką ir laimingą vaiką*. Vilnius.
- Lim E. M. (2015). The Factors Influencing Young Children's Social Interaction in Technology Integration. *European Early Childhood Education Research Journal*, (23) 545-562
- Manganello, J.A., & Taylor, C.A. (2009). *Television exposure as a risk factor for aggressive behavior among 3-year-old children*. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 163 (11).

- Poitras V. J., Gray C. E., Janssen X., Aubert S., Carson V., Faulkner G., Tremblay M. S. (2017). Systematic review of the relationships between sedentary behaviour and health indicators in the early years (0–4 years). *BMC Public Health*, 17.
- Praninskienė R., Jusienė R., Laurinaitytė I., Rakickienė L., Petronytė L., Urbonas V. (2018). *Šiuolaikinių informacinių technologijų naudojimas ir ikimokyklinio amžiaus vaikų miegas*. [Žiūrėta: 2020.11.25] Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Iлона_Laurinaityte/publication/324542077_Siuolaikiniu_informaciniu_tehnologiju_naudojimas_ir_ikimokyklinio_amziaus_vaiku_miegas/links/5c59731ba6fdccb608a8a2a0/Siuolaikiniu-informaciniu-technologiju-naudojimas-ir-ikimokyklinio-amziaus-vaiku-miegas.pdf
- Radesky, J.S., Silverstein, M., Zuckerman, B., & Christakis, D.A. (2014). *Infant Self-Regulation and Early Childhood Media Exposure*. *Pediatrics*, 133.
- Rosen L. D, Lim A. F., Felt J., Carrier L. M., Cheever N. A., Lara – Ruiz, J. M. Rokkum, (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers Human Behavior*; 35;
- Shawareb A. (2011). The Effects of Computer Use on Creative Thinking Among Kindergarten Children in Jordan. *Journal of Instructional Psychology*, (4), 213-220.
- Tomopoulos S., Dreyer B.P., & Valdez, P. (2007). Media content and externalizing behaviors in Latino toddlers. *Ambulatory Pediatrics*, 7(3), 232 – 238
- Tremblay M. S., LeBlanc A. G., Carson V., Choquette L., Gorber S. C., Dillman C., Spence J. C. (2012). Canadian Sedentary Behaviour Guidelines for the Early Years (aged 0– 4 years). *Applied Physiology, Nutrition & Metabolism*. (2), 370-380.

Klaipėdos universiteto leidykla

Magistrantų mokslinė konferencija

"ŠEIMA YRA NE TIK RAGINIMAS GYVENTI, BET IR GYVENIMAS" (Z. Bajoriūnas)

Mokslinių straipsnių rinkinys (Elektroninis leidinys)

Klaipėda, 2021

SL 335. 2021 03 05. Apimtis 14 sąl. sp. 1.

Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda